

T.C.
AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**SÖMÜRGEÇİLİK SONRASI EKONOMİK ÇÖKÜŞLERİN İÇ
ÇATIŞMALARA ETKİSİ: SOMALİ ÖRNEĞİ**

Esra ÇAKMAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KIRŞEHİR- 2017

©2017- Esra ÇAKMAK

T.C.
AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**SÖMÜRGEÇİLİK SONRASI EKONOMİK ÇÖKÜŞLERİN İÇ
ÇATIŞMALARA ETKİSİ: SOMALİ ÖRNEĞİ**

**EFFECTS OF POSTCOLONIAL ECONOMIC COLLAPSES
ON INTERNAL CONFLICTS: SOMALIA CASE**

Hazırlayan
Esra ÇAKMAK

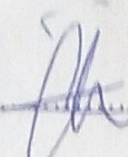
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Öner AKGÜL

KIRŞEHİR- 2017

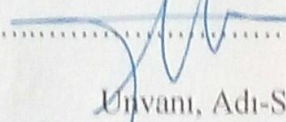
KABUL VE ONAY

Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi, Esra ÇAKMAK tarafından hazırlanan "Sömürgecilik Sonrası Ekonomik Çöküşlerin İç Çatışmalara Etkisi: Somali Örneği" adlı tez çalışması 26/10/2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oybirliği/oyçokluğu ile **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman ....(İmza)
Yrd. Doç. Dr. Öner Akgül

Üye.....(İmza)
Doç. Dr. Serhat Ahmet Erkmen

Üye..........(İmza)
Prof. Dr. Türel Yılmaz Şahin

Üye..........(İmza)
Unvanı, Adı-Soyadı

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

26/10/2017

(İmza)

Hüseyin Şimşek

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin 2 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

.../.../2017

Esra Çakmak

İmza

ÖZET

SÖMÜRGEÇİLİK SONRASI EKONOMİK ÇÖKÜŞLERİN İÇ ÇATIŞMALARA

ETKİSİ: SOMALİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan: Esra ÇAKMAK

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Öner AKGÜL

2017 - (XIV+130)

Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Jüri

Yrd. Doç. Dr. Öner AKGÜL

Doç. Dr. Serhat Ahmet ERKMEN

Prof. Dr. Türel YILMAZ ŞAHİN

Bu tez çalışması, sömürgecilik sonrası ekonomik çöküşlerin iç çatışmalara etkisini Somali örneği üzerinden teorik yaklaşımlar ışığında değerlendirerek açıklamak amacıyla hazırlanmıştır. Bunun için Üçüncü Dünya, sömürgecilik, iç çatışma, ekonomi ve savaş çalışmaları literatürünün taraması yapılmış ve elde edilen bulgular kullanılarak çalışmanın ana hatları oluşturulmuştur. Çalışmanın sorunsalını sömürgecilik sonrası oluşan ekonomik çöküşlerin iç çatışmaları tetiklediği ve iç çatışmaların yaşanmasıyla birlikte ülkede oluşan devlet başarısızlığı ve istikrarsızlık sonucu ekonomik çöküşlerin yaşandığı oluşturmaktadır. Binlerce yıldır farklı coğrafyalarda devletler farklı nedenlerle çatışmış hatta savaşlar yaşanmıştır. Bu çalışmada sorgulanan husus iç çatışmalara hangi etkenlerin neden olduğudur. İç çatışmalar neden doğar?, İç çatışmaları hangi nedenler tetikler? gibi soruları yanıtlarken, diğer etkenlerin yanı sıra sömürgeleştirilmiş toplumlarda ekonomik gelişmemişlik ve ekonomik çöküşün iç çatışmalara yol açtığı varsayımı üzerinde yoğunlaşarak iç çatışmalar açıklanmaya çalışılmıştır. İç çatışmaları ortaya çıkaran nedenler göz önüne alındığında; topraklarının büyüklüğü, ekonomik ve sosyal yapısı, borçlanma ve dış yardımlar, sömürgecilik, devletin rejimi, devlet başarısızlığı, istikrarsızlık, terör, iç çalkantılar gibi etkenler çoğaltılabilir. Dolayısıyla iç çatışmalara etki eden birçok faktör bulunmaktadır. Ancak, bu çalışmada, iç çatışmaların oluşmasında etken nedenlerden biri olan ekonomik yapı incelenerek, ekonomik çöküşlerle iç çatışmaların birbirlerine paralel olarak geliştiği varsayımı üzerinde durulmuştur. Bu tez çalışması ile büyük güçlerin müdahaleleri, iç savaşlar, geniş çaplı yoksulluk ve 1960'lardan 1990'lı yılların sonuna kadar bölgeyi karakterize eden başlıca olgular ele alınmıştır. Somali topraklarının sömürge döneminde bölünmüş yapısının oluşturduğu etkenler ve bu etkenlerin ekonomik çöküş ile iç çatışmaların ortaya çıkışı, uluslararası ilişkiler teorilerinden uluslararası sistemi ekonomik kavramlarla açıklamaya çalışan yaklaşımlar ve Marksizm- Kapitalizm ışığında değerlendirilerek, Üçüncü Dünya ülkelerinin sorunları Somali örneği üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada, Somali'de sömürgecilik sonrası oluşan ekonomik çöküşlerin iç çatışmaları tetiklediği ve iç çatışmaların yaşanmasıyla birlikte ülkede oluşan devlet başarısızlığı ve istikrarsızlık sonucu ekonomik çöküşlerin yaşandığı ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Çöküş, İç Çatışma, Somali, Sömürgecilik, Üçüncü Dünya Ülkeleri

ABSTRACT

EFFECTS OF POSTCOLONIAL ECONOMIC COLLAPSES ON INTERNAL CONFLICTS: SOMALIA CASE

M.Sc. Thesis

Preparer: Esra ÇAKMAK of thesis' preparer

Advisor: Asst. Prof. Dr. Öner AKGÜL

2017- (XIV+130)

Ahi Evran University, Institute Of Social Sciences

International Relations Department

Jury

Asst. Prof. Dr. Öner AKGÜL

Assoc. Prof. Dr. Serhat Ahmet ERKMEN

Prof. Dr. Türel YILMAZ ŞAHİN

This thesis study were prepared for bringing an explanation to effects of postcolonial economic collapses on internal conflicts: Somalia case, through theoretical approaches. For this, Third World, colonialism, internal conflict, economy and war studies literatures were scanned and main lines of the study was created by using findings. That economic collapses consisted after colonialism triggered internal conflicts, and in the end of together with encountered internal conflicts, state failure and anstability lived throught economic collapses constitute research question of the study. For thousands of years, states in different geography conflicted with different reasons, even wars were made. Interrogeed subject in this study is which factors cause to internal conflicts. While answering such questions, why do internal conflicts occur? what do causes trigger internal conflicts?, besides other factors, in colonised societies internal conflicts were tried to explain emhatically the assumption is that economic abortiveness and economic collapse cause internal conflicts. Taking into account the causes that reveal internal conflicts; factors like size of land, economic and social structure, borrowing and foreign aids, colonialism, system of government, failed state, instability, terror, internal unrest are increasable. Therefore, there are lots of factors impacting internal conflicts. But, in this study, that internal conflicts with economic collapses improve parallel to each other were emphasized by analysing economic structure which is one of the reason for occuring internal conflicts. With this thesis study were approached the interventions of the great powers, internal conflicts, widespread poverty and major facts characterizing the region from the 1960s to the end of the 1990s. Somalia lands factor of split structure in the colonial period and this factors emergence of internal conflicts with economic collapse, prepared on the purpose of to express evaluating in the light of international relations theory approaches and Marxism-Capitalism, were tried to explain problems of Third World countries over instance of Somalia. In this study, that economic collapse in Somalia after colonialism triggered internal conflicts and in the end of occuring internal conflicts revealing failed state and insability economic collapses lived thought were uncovered.

Keywords: Economic Collapse, Internal Conflict, Post-colonial, Somalia, Third World Countries

ÖNSÖZ

Afrika Boynuzu olarak da adlandırılan bölgede yer alan Somali, Dünya'nın en kritik ve önemli dar su yolu geçitlerinden birisi olan Bab el-Mendeb boğazına uzun bir kıyısı bulunmaktadır. Somali, Kızıldeniz'e Bab el-Mendeb boğazı vasıtasıyla doğal bir girişe sahip olması sebebiyle ayrıcalıklı bir konum elde etmiştir. 16. yüzyıldan itibaren sömürgeci devletler bu boğazlarda ayrıcalık elde edebilmek için büyük bir rekabet ortamı oluşturmuşlardır.

Somali'nin diğer ülkelere göre en çok sömürgeleştirilen ülke olmasının ve sömürgecilik faaliyetlerinin büyük güçler arasında rekabete dönüşmesinin altında yatan sebepler; stratejik konumu, ticari bölge olması, ekonomik kaynaklarının zengin olması ve Afrika'nın denizlere açılan bir kapısı niteliğini taşımasıdır. Bu sebepler neticesinde Somali güçlü devletlerin vazgeçilmez sömürü ülkesi olmuştur.

Sömürgecilik nedir? Sömürgeciliğin oluşturduğu etkenler nelerdir? Üçüncü Dünya Ülkelerinde sömürgeciliğin oluşturduğu faktörlerin ülkelerde meydana getirdiği izlerin ne gibi sonuçlar doğurduğu açıklanmasının yanı sıra, devletler niçin parçalanır veya çöker?, iç çatışmalar neden doğar?, iç çatışmaları oluşturan etkenler nelerdir?, iç çatışmaları hangi etkenler tetikler? gibi sorulara yanıt verilerek sömürgeleştirilmiş toplumlarda ekonomik gelişmemişlik ve ekonomik çöküşün iç çatışmalara yol açtığı varsayımı üzerinde yoğunlaşarak temel dayanakları oluşturulmuştur. Bunun yanı sıra Somali'de oluşan devletsizlik, istikrarsızlık, ekonomik çöküş ve iç çatışmaları oluşturan veriler incelenerek tanımlamalar yapılmıştır.

Bu çalışmada, Somali'nin tarihsel süreç içerisinde geçirdiği evreler göz önünde bulundurularak ülke bağımsızlığından bu yana ülkede meydana gelen devlet başarısızlığı, istikrarsızlık, ekonomik çöküş irdelenerek bu kavramların iç çatışmalara etkisi açıklanmıştır. Bu doğrultuda uluslararası kamuoyunun ülkede meydana gelen bu sorunlara nasıl yaklaştığı ve bu sorunun ülkeyi ve bölgeyi ne ölçüde etkilediği ortaya konulmuştur.

Somali üzerine yapılan çalışmaların literatür taraması yapıldığında Türkçe kaynağın yetersizliği göze çarpmaktadır. Özellikle, Somali barışı için gösterilen çabanın ardında yatan sebepler hakkında az sayıda çalışma vardır. Bu tez çalışmasının, diğer çalışmalardan ayrılan tarafı, ekonomik kalkınmışlık ile iç çatışmalar arasında bir ilişki

kurarken diğer değişkenleri de (devlet başarısızlığı, istikrarsızlık gibi) hesaba katarak çatışmaları bu eksen doğrultusunda irdelemesidir. Diğer çalışmalarda sorunun açıklaması tek bir değişken - genellikle devlet başarısızlığı- üzerinden yapılarak diğer değişkenler bir kenara itilmiştir.

Bu tez çalışmasında, sömürgecilik sonrası oluşan ekonomik çöküşlerle iç çatışmaların birbirlerine paralel olarak ortaya çıkışı kuramı, uluslararası ilişkiler teorilerinden uluslararası sistemi ekonomik kavramlarla açıklamaya çalışan yaklaşımlarla açıklanmış ve Marksizm- Kapitalizm ışığında değerlendirilerek, Üçüncü Dünya ülkelerinin sorunları Somali örneği üzerinden tanımlanmıştır. Çalışmanın, iç çatışma, savaş ve Somali ile ilgili yapılacak bilimsel çalışmalara katkı sağlayabileceği beklenmektedir.

Bu tezin hazırlanmasında her türlü desteğini esirgemeyen, bilgisi, deneyimi ve aydın kişiliğiyle her zaman yol gösteren saygıdeğer tez danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Öner AKGÜL'e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, Tüm hayatım boyunca aldığım her kararda arkamda duran ve hiçbir zaman maddi- manevi desteğini esirgemeyen aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Kırşehir- 2017

Esra ÇAKMAK

İÇİNDEKİLER

Sayfa

KABUL VE ONAY.....	i
BİLDİRİM.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
HARİTALARIN LİSTESİ.....	xii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xiii
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM I.....	5
1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	5
1.1. BİR KAVRAMSAL OLARAK SÖMÜRGE.....	5
1.2. KUZEY- GÜNEY İLİŞKİLERİNDE SÖMÜRGEÇİLİK HAREKETLERİ.....	10
1.3. BİR KAVRAM OLARAK EKONOMİK ÇÖKÜŞ.....	16
1.4. AFRİKA BOYNUZU'NUN SÖMÜRGE TARİHİNDEKİ YERİ.....	22
1.5. BÖLÜM SONU DEĞERLENDİRMESİ.....	28
BÖLÜM II.....	29
2. KURAMSAL ALTYAPI.....	29
2.1. SÖMÜRGEÇİLİĞİN KURAMSALLAŞTIRILMASI.....	29
2.1.1. Globalist Uluslararası İlişkiler Teorileri ve Sömürgecilik.....	33
2.1.2. Lenin'in Emperyalizm Kuramı.....	34
2.1.3. Galtung'un Yapısal Emperyalizmi.....	39

2.1.4. Post-kolonializm ve Sömürgecilik.....	43
2.2. DEVLET BAŞARISIZLIĞI, İSTİKRARSIZLIK VE İÇ SAVAŞLAR.....	48
2.2.1. Devlet Başarısızlığı Üzerine Varsayımlar.....	51
2.2.2. Kolektif Siyasal Şiddet Eylemlerin Değerlendirilmesi.....	56
2.2.3. İrredantizm (İrredentism).....	57
2.2.4. Köktencilik (Fundamentalizm).....	60
2.3. BÖLÜM SONU DEĞERLENDİRMESİ.....	63
BÖLÜM III.....	64
3. SOMALİ BAĞLAMINDA SÖMÜRGEÇİLİĞİN TARİHSEL ARKA PLANI.....	64
3.1. AFRİKABOYNUZU'NUN ERKEN TARİHİ	64
3.2. SÖMÜRGEÇİ DEVLETLERİN AFRİKA'YA GİRİŞİ.....	68
3.2.1. Sömürgeci Devletler İle Somalili Kabileler Arasında Yapılan Antlaşmalar..	71
3.2.2. Sömürgecilik Dönemi Somali'deki Siyasal Yapılanma.....	74
3.2.2.1. İtalyan Somalisi.....	77
3.2.2.2. İngiliz Somalisi.....	78
3.3. SOMALİ'NİN BAĞIMSIZLIK SÜRECİ.....	80
3.4. BÖLÜM SONU DEĞERLENDİRMESİ.....	83
BÖLÜM IV.....	85
4. BAĞIMSIZLIK SONRASI SOMALİ.....	85
4.1. SOMALİ'NİN İÇ VE DIŞ ÇATIŞMA SÜRECİ.....	85
4.1.1. Ogaden Savaşı (Etiyopya-Somali Savaşı, 1977- 1978).....	89
4.1.2. Somali-Etiyopya Sınır Savaşı (1982).....	92
4.1.3. Somali İç Savaşı (1991).....	93
4.2. ULUSLARARASI MÜDAHALELER.....	94
4.3. EKONOMİK ÇÖKÜŞLERLE SOMALİ'DEKİ ÇATIŞMALARI	
AÇIKLAMAK.....	99

4.4. BÖLÜM SONU DEĞERLENDİRMESİ.....	103
SONUÇ.....	105
KAYNAKÇA.....	114
EKLER.....	123
ÖZGEÇMİŞ.....	130

TABLolar LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1.1. Yeni Üç Dünya Yaklaşımı.....	13
Tablo 1.2. Krize Yol Açan Faktörler.....	17
Tablo 2.3. Emperyalizmin Beş Çeşidi.....	41
Tablo 2.4. Emperyalizmin Geçmişteki Üç Aşaması.....	42
Tablo 2.5. Devlet Başarısızlığını Kolaylaştıran Faktörler.....	54
Tablo 4.6. Somalili Gruplar İçin Düzenlenen ve Uluslararası Kamuoyunun Desteklediği Konferanslar.....	97
Tablo 4.7. Yüksek Tehlike Düzeyindeki Ülkelerin İktisadi ve Siyasi Durumu.....	101

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1. Devletselliğin Aşamaları.....53

HARİTALARIN LİSTESİ

Sayfa

Harita 1.1. Afrika Boynuzu Ülkeleri.....	23
Harita 1.2. Kızıldeniz, Aden Körfezi ve Afrika Boynuzu (Somali Sahilleri).....	26
Harita 3.3. 1914 Yılında Afrika'da Sömürgeci Güçlerin Yerleşimi	70
Harita 3.4. Somali'deki Kabilelerin Coğrafi Dağılımı.....	74
Harita 4.5. Ogaden Bölgesi.....	90

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.t.	Adı Geçen Tez
a.g.y.	Adı Geçen Yayın
AMISOM	Afrika Birliği Somali Misyonu
Bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
CEN-SAD	Sahel- Sahra Ülkeleri Topluluğu
FSI	Başarısız Devletler Endeksi
GSMH	Gayri Safi Milli Hâsıla
GTI	Küresel Terörizm Endeksi
HDI	İnsani Gelişme Endeksi
HIPC	Ağır ya da Yüksek Borçlu Fakir Ülkeler
IGAD	Hükümetler Arası Kalkınma Otoritesi
IMF	Uluslararası Para Fonu
LI	Düşük Gelir Grubu
LMI	Orta Düşük Gelir Grubu
OED	Oxford İngilizce Sözlüğü
s.	Sayfa
SNA	Somali Ulusal İttifakı
SNM	Somali Ulusal Hareketi
SPM	Somali Vatanseverler Hareketi
SYL	Somali Gençlik Ligi
TWAIL	Uluslararası Hukukta Üçüncü Dünya Yaklaşımları
UNCTAD	Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
UNGA	Birleşmiş Milletler Genel Kurulu
UNISOM	Birleşmiş Milletler Somali Operasyonu

UNITAF	Birleşmiş Milletler Barış Gücü
UNSOM	Birleşmiş Milletler Somali Yardım Misyonu
USC	Birleşik Somali Kongresi
WSLF	Batı Somali Kurtuluş Cephesi
-66	Sistemin Olmaması Olarak Yorumlanan Yabancı Kesinti Olgusu
//	Veri Mevcut Değil

GİRİŞ

Afrika, genel olarak ekonomik sıkıntılar çeken bir bölgedir. Afrika bölgesinin az gelişmişliğine bakıldığında zaman küreselleşme sürecinde diğer bölgeler gelişme üzerine yoğunlaşırken, Afrika bölgesi ekonomik ve toplumsal sorunlarla uğraşırken geri kalmıştır. Bu geri kalmışlığın altında yatan sebeplerden birisi sömürgeci devletler tarafından Afrika ülkelerinin sömürülmesi ve ekonomik olarak dış ülkelere bağımlı hale gelmeleri gözlenmektedir.

Afrika kıtasındaki zenginliklerin farkına yeni varıldığı sırada, Avrupa sahnesinde sömürge sahibi olamamış yeni güçler meydana gelmiş ve 1850'li yıllardan beri kinin kullanımı Afrika'nın iç kısımlarını yavaş yavaş Avrupa'nın inisiyatifine açmıştır. 1885 yılında düzenlenen Berlin Konferansı ile kıtanın Avrupalı başlıca sömürgeci devletler arasında nasıl paylaşılacağı kurallara bağlanmıştır. Böylelikle, tek bir devlet dışında Etiyopya- Afrika kıtasında sömürgeleştirilmemiş ülke kalmamıştır.¹

Avrupalı sömürgeci devletler, sömürgelerin ve sömürge halkların istismarını ahlaki açıdan haklı çıkarmak için, sömürgeleştirilmiş ülkelere Avrupa'ya taşınan plantasyon ürünleri, madenler, sanat objeleri, işgücü gibi maddi zenginliklere karşılık olarak götürdükleri medeniyeti göstermişler ve sömürgeciliğin aldığından fazlasını verdiğini iddia etmişlerdir.² Dolayısıyla, dünyayı medenileştirme düşüncesi içinde sömürgeci yayılcılık sürüp gitmiştir. Üstelik birçok devletin bağımsızlığının yitirilmesi, büyük güçlerin hegemonyası altına girmesi ve egemen güçler tarafından sömürülmesi olayı, sömürge halklarını sefalet ve aşağılamaya itmiş, medeniyete ve gelişmeye değil. Diğer taraftan, Avrupa'yı parçalayan çatışmalar ve devletler arasındaki anlaşmazlıklar, artık dünyayı gitgide daha çok sömürge imparatorluklarındaki kaynaklara başvurmaya yöneltmiştir.³

Gerçekte, yayılcılığın oluşumu ve oynadığı rol bakımından kapitalizm ile diğer toplumsal sistemler arasındaki farklılık, kapitalist devletlerde emperyalizmin özgün karakterinin anlaşılması için olduğu kadar, kapitalizmin yapısının ve doğasının anlaşılması için de merkezi bir öneme sahiptir.⁴ Kapitalizm dünya tarihinin dönüm noktasını oluşturmuş ve iktisadi sömürü sistemi halini alarak bağımlı üretim tarzını ortaya

---

¹ Jacques Adda (2013). *Ekonominin Küreselleşmesi* (7. Baskı). S. İncei (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları, s. 61.

² James Morris Blaut (2012). *Sömürgeciliğin Dünya Modeli Coğrafi Yayılcılık ve Avrupa-merkezci Tarih*. S. Behçet (Çev.). İstanbul: Dergâh Yayınları, s.37.

³ Raimondo Luraghi (2000). *Sömürgecilik Tarihi* (2. Baskı). H. İnal (Çev.). İstanbul: E Yayınları, s. 18- 20.

⁴ Harry Magdoff (2006). *Sömürgecilikten Günümüze Emperyalizmi*. E. Usta (Çev.). İstanbul: Kalkedon Yayınları, s. 11.

çıkarmıştır. Bunun yanı sıra, toplumsal hayatın farklı cephelerini olan ekonomik düzen, siyasal rejim, ideolojilerin içeriği ve işlevi arasındaki ilişkilerin yapısını değiştirerek bunları nitel bakımdan yepyeni temeller üzerinde yeniden örgütlemiştir.⁵ Periferi kapitalizm olarak da adlandırılan Merkez-Çevre ilişkisini açıklayan kavram, merkezi gelişmiş kapitalist ülkeler olarak değerlendirirken, çevreyi azgelişmiş ülkeler olarak nitelendirmektedir. Bu kavrama göre, sistemin dinamik yeri merkezde iken, çevre ise bu dinamik merkez tarafından şekillenen ülke ekonomilerini ifade etmektedir.⁶ Samir Amin, “Kapitalizmin bugüne kadar yol açmış bulunduğu en önemli çelişme olan bu çelişmenin tam manasıyla değerlendirilebilmesi için, Merkez-Çevre kutuplaşmasını, çözümlemenin temeline koymak gerektiğini savunmuştur.”⁷

Dünya ekonomisindeki hiyerarşik yapının en üstünde, dünya ekonomisinin gidişini ekonomik güçlerinin büyüklüğü ile belirleyen, aynı zamanda işleyiş biçimini belirleyecek kuralları oluşturan, yönetim ve denetim işlevlerini gerçekleştiren gelişmiş (merkez) ülkeler bulunmaktadır. Ayrıca, merkez ülkelerin aldığı kararları uygulayan ve oluşturduğu koşulları kendisi için veri almak durumunda olan çevre ülkeler bulunmaktadır. Bu iki zıt kutuplu ülkeler incelendiğinde, gerek merkez gerekse çevre ülkelerin ekonomilerinin kendi içlerinde farklılıklara sahip olduğu gözlenmektedir.⁸ Samir Amin’in “*Emperyalizm ve Eşitsiz Gelişme*” adlı yapıtında da bahsettiği gibi, “Emperyalizmin karakteri çağımızın merkezi sorunsalını oluşturmakta ve bu da ezilen periferide olduğu kadar emperyalist metropollerde de, herkesin sorunsalını olmakla birlikte asla Üçüncü Dünya ile sınırlı kalmamalıdır.”⁹

Gelişmiş kapitalist ülkelerin, vaktiyle sömürgeleştirip boyundurukları altına aldıkları, ekonomilerini ve kültürlerini biçimsizleştirdikleri, kaynaklarını yağma ettikleri ülkeleri şimdilerde kalkındırabileceklerini düşünmek, azgelişmişlik sorununa azgelişmiş bir yaklaşım olarak nitelendirilmektedir. Azgelişmişlik sorununun gerçek sebeplerini benzer yaklaşımlarla kavramak olanaksızdır. Gerçek sorun, herhangi bir ülkenin sanayileşememiş olduğu için azgelişmiş olduğu sonucuna varmak değil, söz konusu ülkenin neden

⁵ Samir Amin (2007). *Avrupa Merkezilik: Bir İdeolojinin Eleştirisi* (2. Baskı). M. Sert (Çev.). İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi, s. 23- 25.

⁶ Fikret Başkaya (2001). *Azgelişmişliğin Sürekliliği*(4. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, s. 58.

⁷ Amin, a.g.e., 2007, s. 170.

⁸ Gülten Demir (2001). Küreselleşme Üzerine. *Ankara Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 56(1), s. 76.

⁹ Samir Amin (1997). *Emperyalizm ve Eşitsiz Gelişme*. S. Lim (Çev.). İstanbul: Kaynak Yayınları, s. 54.

sanayileşememiş olduğunu, neden bu ülkelerde ekonomik açıdan atılımların yapılamadığı, neden tasarrufların yetersiz olduğu gibi konular üzerinde durarak araştırmaktır.¹⁰

Bu çalışmada sömürgeleştirilmiş ülkelerin kaynak eksikliğinden ziyade, kaynaklarını kullanış tarzı üzerinde durulmuş ve sömürgeleştirilmiş ülkelerin gelişmiş kapitalist ülkelerle girdikleri ilişki neticesinde ortaya çıkan kaynakların verimsiz alanlara yönelmesiyle birlikte oluşan ekonomik çöküşlerin iç çatışmaları tetiklediği varsayımı üzerinde durulmuştur. Somali iç çatışmasının muhtelif sebepleri bulunmakla birlikte, ana sebepler olarak ele aldığımız sömürgeci devletlerin güç ve kaynak yarışıyla birlikte meydana gelen sömürgeleştirilmiş ülkelerin ekonomilerinin çökmesi, sömürgecilik sonrasında bile çoğu sömürgeleştirilmiş devletin kendi ekonomilerini oluşturamamaları ve artan istikrarsızlık ve devlet başarısızlığı neticesinde ülkelerde yaşanan iç çatışmaların şiddetinin giderek artması sorunsalı üzerinde durulmuştur.

Bu çalışma oluşturulurken yapılan literatür taramasında diğer çalışmaların genellikle Somali'nin devlet başarısızlığı olgusu üzerinde durularak iç çatışmalar açıklanmaya çalışılmış ve Somali'nin ekonomik yapısı çoğunlukla göz ardı edildiği gözlemlenmiştir. Bu çalışmanın diğer çalışmalardan ayrılan yönü ise, Somali'nin iç çatışmalarını açıklarken göz ardı edilen ekonomik çöküşleri diğer faktörleri de göz önünde bulundurularak iç çatışmaların şiddetinin artmasında ya da azalmasında nasıl bir etkisi olduğu ortaya konulmuştur.

Çalışma hazırlanırken izlenen yol çerçevesinde öncelikli olarak Somali'de yaşanan olayları kavrayabilmek adına ilk bölümde sömürge ve ekonomik çöküş tanımları yapılarak kavramsal çerçeve oluşturulmuş ve sömürgecilik faaliyetleri ekseninde kuzey- güney ilişkileri ve Afrika Boynuzu'nun sömürge tarihindeki yeri açıklanmıştır. Kuzey-Güney ilişkilerine bakıldığında, Kuzey ülkeleri, sürekli olarak sorunları ve istekleri bölmeye ve aynı gerekçeyle Güney ülkeleri arasında bölünme oluşturmaya çalışmaktadır. Güney ülkeleriye her ne kadar siyasal birliklerini korumaya çalışsalar da bu ülkeler arasında meydana gelen ekonomik farklılıklar siyasal bütünlükleri önünde giderek büyüyen bir engel oluşturmaktadır.¹¹

Sorunun kuramsal altyapısının oluşturulduğu ikinci bölümde ise, uluslararası ilişkiler teorilerinden uluslararası sistemi ekonomik unsurlarla açıklayan Globalizm, Lenin

---

¹⁰ Başkaya, **a.g.e.**, 2001, s. 51.

¹¹ Comelieu Christian (1992). *Kuzey-Güney İlişkileri*. T. Tunçdoğan (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları, s. 30.

ve Galtung'un emperyalizm kuramları ve postkolonyalizm teorileri tanımlanarak sömürgecilik ekseninde ele alınmıştır. Devlet başarısızlığı, istikrarsızlık ve iç çatışmaların tanımları yapılmış ve bu kavramların teorik altyapısı oluşturularak Somali sorunu üzerinde nasıl bir etkisi olduğu ortaya konulmuştur. Ayrıca, Somali'de oluşan tehlikeleri ve güvenliğin sağlanamaması gibi etkenleri -El Şebab örgütünün oluşturduğu tehdit-anlayabilmek için Fundamentalizm ve Somali'nin sömürgeci devletler tarafından paylaşılması neticesinde komşu ülkelerde kalan topraklarını bağımsızlık sonrası tekrar bir araya getirme düşüncesiyle ortaya atmış olduğu "Büyük Somali" hayalini anlayabilmek için İredantizm kavramları açıklanmıştır.

Bölgenin tarihsel olarak gelişimini anlamamız açısından üçüncü bölümde Somali bağlamında sömürgeciliğin tarihsel arka planına yer vererek sorunun altında yatan sebepleri kavrayabilmek için sömürgeci güçler ile kabileler arasında yaşanan olaylar açıklanmıştır. Somali'de birçok kabilenin bulunması ve geçmişten bu yana kabilelerin yönetimde söz sahibi olmaları ülkede tek bir otoritenin oluşturulması önünde engellerden biridir. Bu bağlamda Somali'de kabilecilik unsurunun ülkede ne derece de etkili olduğuna ve nasıl bir öneme sahip olduğu ortaya konulmuştur. Somali sorununun ortaya çıkış sürecini daha iyi anlayabilmek için bu bölümde yer alan tarihsel arka plan göz önünde bulundurularak bölgedeki toplumsal ve siyasal olaylar irdelenmiş ve sömürgeci güçlerin bölgedeki çıkarları ve bölge halkının tutumu değerlendirilmiştir.

Çalışmanın son kısmında ise, bağımsızlık sonrası Somali'de meydana gelen çatışmalar irdelenmiş ve iç çatışmaların nedenleri ve nasıl çözümlenebileceği sorusuna cevap aranmıştır. Bu doğrultuda ekonomik çöküşleri nicel analizler çerçevesinde açıklayarak iç çatışmalara etkisi üzerinde durulmuş ve ekonomik çöküşlerle iç çatışmaların birbirlerine paralel olarak geliştiği ya da azaldığı varsayımı savunularak tez çalışmasının temel dayanakları oluşturulmuştur.

BÖLÜM I

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

15. yüzyılda keşiflerle başlayan sömürge siyasetinin Sanayi Devrimi'nin yaşanmasıyla yayılcılığı artmış ve 19. yüzyılın sonlarına doğru sömürgeciliğin ön plana geçmiştir. Bu sömürge siyasetinin ön plana geçmesinde askeri, ekonomik, siyasi ve ahlaki nedenlerinin yanı sıra toplum psikolojisi ile ilgili hususlar üzerinde önemle durulmalıdır.¹² Edward W. Said'e göre, Avrupa sömürgeci gücü ile sömürgeleştirilmiş toplumların gücü arasındaki farklılık verili olduğundan, sömürge baskının sömürgecilik karşıtı direnişi meydana getirdiği bir tür tarihsel zorunluluğun varlığını kabul etmek gerekir.¹³

Sanayileşme devrinde hammadde ve pazar arayışı içerisindeki devletlerin "medeniyet götürmek" amacıyla gittikleri Afrika'yı sömürgeleştirerek kıtada günümüze değin devam eden sorun ve çatışmalara ortam hazırlamıştır. 1870'lerden sonra gelişen endüstri ile ortaya çıkan hammadde gereksinimi ve Avrupa ülkelerindeki üretim fazlası dolayısıyla artan pazar ihtiyacı, Afrika sömürgeciliğinde önemli bir yer tutmuştur.

Sömürge sistemi, ekonomik açıdan, Sanayi Devrimi'nin ürünü olan üretkenliğe ve yayılcılığa önem veren sistemin yöntemlerinden biri olmakla birlikte; oluşmakta olan yeni dünyanın ilk ekonomik sorunları, gelir artışı, sermaye birikimi ve dünya ticaretinden pay alma olguları içinde biçimlenmiştir.¹⁴

Bu bölümde, konunun daha iyi anlaşılabilmesi için tez çalışmasının ana hatlarını oluşturan kavramlar ele alınmıştır. Sömürgecilik nedir? Sömürgeciliğin oluşturduğu etkenler nelerdir? Üçüncü Dünya ülkelerinde sömürgeciliğin oluşturduğu faktörler ne gibi sonuçlar doğurmuştur? soruları ekseninde kavramsal çerçeve oluşturularak birbirleriyle bağıntılı bir kavram olarak sömürge, kuzey- güney ilişkilerinde sömürgecilik hareketleri, bir kavram olarak ekonomik çöküş ve Afrika Boynuzunun sömürge tarihindeki yeri açıklamıştır.

1.1. BİR KAVRAM OLARAK SÖMÜRGE

Sömürge, bir ulusun sınırları dışında siyasi, ekonomik ve sosyal açıdan gelişmiş ülkelerin kontrolü altında ve bağımlı hale gelmiş uluslardır. Sömürgecilik, sömürgecinin

---

¹² Muhammed Tandoğan (2013). *Afrika'da Sömürgecilik ve Osmanlı Siyaseti(1800- 1922)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, s. 160.

¹³ Edward W. Said (2004). *Kültür ve Emperyalizm Kapsamlı Bir Düşünsel ve Siyasal Sorgulama Çalışması* (3. Baskı). N. Alpay (Çev.). İstanbul: Hil Yayın, 85.

¹⁴ Comelieu, a.g.e., 1992, s. 18.

başka bir toprak parçası üzerinde yaşayan ulusu ve ülkeyi veya onların davranışlarını kontrol etmek suretiyle, kendi ulus ve devletinin çıkarları doğrultusunda işletmesi, boyunduruğuna alması, maddi ve manevi çıkar sağlamasıdır.¹⁵ Başka bir deyişle, geri kalmış ya da güçsüz toplumların büyük güçler tarafından sömürülmesi siyasetidir.¹⁶

Sömürge, bir bölgenin başka ülke tarafından mesken edilmiş veya işgal yoluyla kazanılmış, dolayısıyla tabi kılınmış ve daha öncesinde oraya yerleşenler için yabancı olan bölgeye denir.¹⁷ Sömürgeci İlişki bir ulusun başka bir ulusu kendi egemenliği altına alması ve o ulus üzerinde siyasal kontrol kurmasıyla başlar ve sömürülen insanların ya tamamen bağımsızlıklarını elde edip kendi ülkelerini yönetmeye başlamaya çalışması ya da sömürülen ülkenin siyasal egemenliği altında eriyip yok olmasıyla sonlanır. Sömürgecilikte sorunsuz bir ilişki söz konusu değildir.

Sömürgeleşme, sömüren ülkelerin egemenliği altına aldığı devlet üzerinde siyasal kontrol kurmasıyla başlamış ve sömürülen ülkelerin ya tamamen bağımsızlıklarını elde edip kendi kendilerini yönetmeye başlaması ya da sömürülen ülkenin siyasal egemenliği altında eriyip yok olmasıyla sonlanmıştır. Sömürgecilik, temelde bir ülkenin ya da hegemon gücün, bir diğer ülke ya da güç üzerindeki üstünlüğüne dayanan bir sömürü yöntemidir. Sömürgeci güç sömürge konumundaki gücü boyunduruğu altına aldıktan sonra; politik, ekonomik ve sosya-kültürel yönden de boyunduruğu altına alır.¹⁸

Aime Cesaire “sömürgecilik” kavramını, ekonomik ve toplumbilimsel açıklamaların içinde bir avuç Avrupalının teknik üstünlüğüne yaslanarak adım adım bütün yeryüzünü ahtapot kolları arasına alması ve doymaz bir iştah ve azgın bir şiddetle sömürmesi olarak tanımlamıştır.¹⁹ Albert Memmi ise sömürgeciliği, saf bir düşünceden ziyade yaşanan durumlar bütünü olarak görür ve bu durumu reddetmenin ya bu koşullardan fiziksel olarak geri çekilmek ya da kalarak onlarla mücadele etmek ve değiştirmek anlamına geldiğini vurgular.²⁰

Sömürgecilik, yerlilere duyulan nefret üzerine kurulmuş ve bu nefret aracılığıyla sömürgeci faaliyet ve sömürgeci fetihleri meşrulaştırarak kaçınılmaz biçimde onu üstleneni

---

¹⁵ Fikret Başkaya (2015). *Sömürgecilik, Emperyalizm, Küreselleşme* (7. Baskı). İstanbul: Öteki Yayınevi, s. 31- 32.

¹⁶ Gökhan Murteza (2012, Mart). John Locke’da Sömürgecilik ve Mülkiyet İlişkisi. *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi*, 21, s. 372.

¹⁷ Magdoff, **a.g.e.**, 2006, s. 48.

¹⁸ Magdoff, **a.g.e.**, 2006, s. 19.

¹⁹ Aime Cesaire (2005). *Sömürgecilik Üzerine Söylev*. G. Ayas (Çev.). İstanbul: Salyangoz Yayınları, s. 52.

²⁰ Albert Memmi (2014). *Sömürgecinin Portesi/ Sömürgeleştirilenin Portesi* (2. Baskı). Ş. Süer (Çev.). İstanbul: Versus Kitap, s. 39.

dönüştürmeye yönelir. Sömürgeci de diğer insanı bir hayvan gibi görme eğilimi içindedir ve kendini ona hayvan gibi davranmaya alıştırır.²¹ Bu nedenle sömürgecilik; ırkçılık ve köleliği doğurmuştur. Sömürgecilik, uyguladığı yöntemlerle boyun eğdirdiği insanlara insan haklarını esirgemiş ve onları zor kullanarak Marx'ın "alt insan" dediği bir sefalet ve cehalet durumunda tutmuştur.²² Marx'a göre, sömürge sistemine maruz kalan bu masum insanların uğradıkları büyük katliam, sanayi devriminin habercisi niteliğindedir. Krallık donanması gibi, fabrikalarda çalıştırılacak gerekli insanları zor ve baskı kullanarak sağlıyordu.²³

Sonuç olarak, sömürgeleştirilen ve sömürgeci arasında ikilik meydana getirilerek, sömürgeci devletlerin tahakkümüne gereksinim duyan bir "yerli" tipolojisi oluşturulur ve kendisini yüceltmek için sömürgeleştirilen insanı alçaltan sömürgeci sadece gücüne güç katmakla kalmaz, aynı zamanda da bu ayrıcalığı kendi sömürgeciliğini savunmak ve yasallaştırmak için kullanır.

Sömürgecilik tarihine bakıldığında zaman sömürge kurmak, büyük toprak sahibi olmak büyük devlet olmanın temel şartı gibi görülmüştür. 19. yüzyıldan bu yana, sömürgecilik şekil değiştirmiş ve "Emperyalizm" adıyla yeni sömürgecilik çağı başlamıştır. Emperyalizm kavramı da aynı kaynaklı olup, "toprak genişliği", "toprak bütünlüğünü" ifade etmektedir.²⁴ Emperyalizm, bir ülkenin gücünü ve otoritesini kullanarak toprak elde etmesi üzerine başka milletler veya ülkeler üzerinde siyasi ve ekonomik hâkimiyet kurması ve kontrol sağlamasıdır.²⁵

Emperyalizm, 19. yüzyılda tüm dünyaya egemen olmuş ve ilk sömürgecilik faaliyetleri ve kurulan sömürge imparatorluklarına rağmen Avrupa'nın her köşesinde etkili olmuş, doğrudan ya da dolaylı bir biçimde yönettiği tek birim haline gelmiştir.²⁶ Emperyalizm kavramının kullanımı 1870'li yıllarda İngiltere'de yaygınlaştığı sıralarda, Başbakan Disraeli sömürge imparatorluğunu güçlendirme ve genişletme politikalarını

---

²¹ Cesaire, **a.g.e.**, 2005, s. 57.

²² Memmi, **a.g.e.**, 2014, s. 18.

²³ Karl Marx ve Friedrich Engels (2009). *Sömürgecilik Üzerine* (2. Baskı). M. Erdost(Çev.). Ankara: Sol Yayınları, s. 330.

²⁴ Fahir Armaoğlu (2007). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789- 1994*. İstanbul: Alkım Yayınevi, s. 416.

²⁵ Murat Alakel ve Ahmet Safa Yıldırım (2014, Nisan- Ekim) 11 Eylül Sonrası ABD'nin Irak İşgali Sürecinde Hegemonya- Emperyalizm Tartışmalarına Eleştirel Bir Bakış. *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(8), s. 148.

²⁶ Oral Sander (2009). *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*. Ankara: İmge Kitabevi, s. 208.

tanımlamak için kullanmış ve böylece emperyalizm sömürgecilikle eş anlamlı olarak kullanılmaya başlanmıştır.²⁷

Emperyalizm ile sömürgecilik arasında bir ilişkilendirmeye gidilmesinin sebebi, bir ülkeyi sömürgeleştirmeden de emperyalizm aracılığıyla sömürmek mümkündür. Ayrıca, sömürgecilik tanımlarına bakıldığı zaman, “yerleşme”, “egemenlik” ve “anavatanla bağlarını sürdürme” gibi ifadeler yer verilirken; emperyalizm tanımlamalarında genellikle “yayılmacılık”, “genişleme” ve “kontrol sağlama” gibi anahtar kavramlar üzerinden açıklanır. Diğer bir deyişle, sömürgeciliğin olduğu her yerde emperyalizm kendiliğinden gelirken; emperyalizmin varlığı her zaman sömürgeciliği gerekli kılmamaktadır.²⁸

Yeni sömürgecilik ise, sömürgeci devletlerin sömürge ülkelerini doğrudan askeri ve siyasi açıdan yönetmekten vazgeçerek, ekonomik ve ticari menfaatlerini gözeterek şekilde sömürge ülkelerinin bağımsızlığı sonrasında kurduğu düzene denir.²⁹ Bu da o bölgenin görünüşte bağımsız olan ülkesinin ekonomik işlerinin, maliyesinin, iç ve dış politikalarının sömürgeci devletler tarafından dışarıdan yönetilmesiyle sonuçlanır. Nkrumah, yeni sömürgeciliği şöyle tanımlamıştır:

*“Yeni sömürgeci devletin eski sömürgesine, onu bir müşteri-devlet haline getirip politika dışı yollarla kontrol altına alabilmek için bir çeşit egemenlik tanıdığı yalancı bir bağımsızlıktır.”*³⁰

Magdoff, yeni sömürgecilik kavramını iki şekilde ele alır. Buna göre, yeni sömürgecilik, genellikle, kâğıt üzerinde bağımsız olan bir ulusun üzerinde ciddi bir yabancı yönlendirmenin hüküm sürmesidir. En dar anlamıyla ise, yeni sömürgecilik, bir ülkenin ekonomik etkinlikleri ve ekonomi politikaları üzerinde yabancı bir ulusun veya yabancı çıkar gruplarının üst düzeyde bir etkiye sahip olmaları ve buna genellikle askeri ve siyasi politikalar üzerinde bir tesirin de eşlik etmesi anlamına gelmektedir.³¹

Sömürgeciliğin tarihi çok eskilere dayanmaktadır. İlkçağlardan bu yana devletler, çevrelerindeki güçsüz devletlerin kaynaklarından faydalanmak için onları sömürgeleştirip kendilerine bağımlı hale getirmişlerdir. İlkçağlarda devletler daha çok itibar ve güç elde

²⁷ H. Emre Bağcı (2003, Mart). Emperyalizm Kuramları ve Amerikan Kamu Diplomasisi. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No 28, s. 65.

²⁸ Eylem Eyrice (2008). *Cezayir'in Fransız Sömürgeciliğine Karşı Yürüttüğü Bağımsızlık Mücadelesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, s. 7.

²⁹ Tandoğan, a.g.e., 2013, s. 221.

³⁰ Basil Davidson (1965). *Afrika'da Milli Kuruluş ve Sosyalizm Hareketleri*. A. Tokatlı (Çev.). İstanbul: Sosyal Yayınları, s. 124.

³¹ Magdoff, a.g.e., 2006, s. 94.

etme amacındayken, kapitalizm öncesi ortaçağ imparatorluklarda ise dini ve ticari amaçlar gütmüşlerdir. 19. yüzyılda oluşan sömürgecilik hareketlerinde ise, ucuz hammadde, işgücü ve yeni pazarlar bulma arayışları gibi kapitalist amaçlar ön plana çıkmıştır.³²

19. yüzyılın ikinci yarısında gördüğümüz üzere “ekonomik nedenler”, 19. yüzyıl sömürgeciliğinde ağırlıklı bir etkinliğe sahip olup, en önemli etkenlerden birisi olmuştur. Örneğin; Avrupa’yı 1880 ya da 1890’lardan itibaren sömürgeciliğe iten etken tamamen ekonomiktir. 1870’lerden sonra Avrupa endüstrisinin gelişmesiyle birlikte üretim artmış ve üretim fazlası ortaya çıkmıştır. Bu üretim fazlası ile birlikte yeni pazar arayışları meydana gelmiş ve endüstri için hammadde sorunu da gün yüzüne çıkmıştır.³³

Sanayi Devriminin neticesi olarak, artan üretimin yeni pazar arayışları, biriken sermayenin yeni yatırım alanları, sürekli üretimde bulunan fabrikaların hammadde gereksinimi ve Avrupa piyasalarının bu mallara doymasıyla birlikte sömürgecilik faaliyetleri hızlanmış ve emperyalizm şekline dönüşmüştür.³⁴ Sanayinin gelişmesiyle birlikte uluslararası ticarete genişlemiştir. 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başında, sömürgeciliğin en etkin araçlarından biri olarak demiryolu taşımacılığı görülmektedir. Demiryolu şirketleri, yaptıkları demiryolunun her iki tarafında da bulunan toprakların yeraltı ve yerüstü doğal kaynaklarını işletme hakkına sahip olmalarının yanı sıra, o ülkenin iç kesimlerine kadar girme imkânı elde edebilmişlerdir.³⁵

Emperyalizm, özellikle Avrupalı devletlerin 19. yüzyılın ikinci yarısında diğer kıtalar üzerinde yayılmacılığı ve genişlemesi olarak adlandırılmıştır. Sömürgeciliğin bugünkü tanımlanması, Avrupa’da kuvvet politikasının, devletler arası sürtüşme ve ekonomik rekabetin denizaşırı bölgelere yayılması olarak nitelendirilmiştir. Bu tanımın penceresinden bakıldığı zaman, Sanayi Devriminin ürünü olan yeni ekonomik koşullarla, anarşik uluslararası siyasal ilişkilerin bileşimi neticesinde emperyalizmin gerçek niteliği açıklanabilir.³⁶

Modern anlamda sömürgeciliğin doğuşu, ekonomisi tarıma ve zanaata dayanan, teknik yönden geri kalmış insanların, daha ilerlemiş tekniğe sahip uluslar tarafından boyunduruk altına alınmaları ile olmuştur. Bu açıdan bakıldığında, sömürgecilik, modern endüstri toplumlarıyla, daha geri bir tekniğe sahip ve özellikle tarıma dayanan toplumların

³² Burcu Arargüç (2006). *Sömürgecilik Sorunu Işığında İrlanda: “Azizler ve Âlimler”*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, s. 5.

³³ Armaoğlu, a.g.e., 2007, s. 417.

³⁴ Sander, a.g.e., 2009, s. 346.

³⁵ Armaoğlu, a.g.e., 2007, s. 417.

³⁶ Sander, a.g.e., 2009, s. 225.

ya da kültür arasındaki mücadeleyi oluşturmuştur.³⁷ Sanayi devrimi sonrasında oluşan bu sömürgeciliğe “Modern” denilmesinin sebebi, 1492 yılından sonrasının merkantilist³⁸ dönemin sömürgeciliğinden ayırmak içindir.³⁹ Modern Sömürgeciliğin başlangıcı genellikle keşifler yoluyla ve Avrupa yayılcılığı dönemine dayanmaktadır. Bu dönemde Avrupa merkezli imparatorluklar kendi aralarında sürdürdükleri üstünlük yarışını içerisinde yeni atılımlar gerçekleştirmeye ihtiyaç duymuşlardır.⁴⁰

Günümüzde bile sömürgecilik hareketleri “yeni sömürgecilik”, “emperyalizm” ve “kapitalizm” adı altında sanayileşmiş ve gelişmiş ülkelerin gücüne güç katarak ve dünyanın değişik coğrafyalarında yaşayan insanlar arasındaki farkı daha da belirginleştirerek varlığını sürdürmeye devam etmekte ve insanları sömürmektedir.

1.2. KUZEY- GÜNEY İLİŞKİLERİNDE SÖMÜRGEÇİLİK HAREKETLERİ

Kuzey-Güney, uluslararası ilişkilerde 20. yüzyılın en etkili iki kutuplu bölünmelerinden biri olup iki uçlu bir kavramdır. Kuzey ile Güney devletleri arasındaki ilişkilerin önemi 1950’lerde sömürgeciliğin çöküşüyle birlikte Üçüncü Dünya kavramının meydana gelmesinden sonra artmıştır. Bağlantısızlık hareketi olarak tanımlanan bu yeni devletlerin dış politika yönelimlerine olan duygusal bağlılıkları, güvenlik politikaları faaliyet alanında, genellikle yüksek siyaset olarak görülmüştür. Dolayısıyla da Güney devletlerinin, Kuzey devletlerinin kendilerini -yine Kuzey’in hâkim olduğu- Soğuk Savaş koalisyonlarına katma çalışmalarına sonuna kadar karşı çıkacağı anlamına gelmektedir.⁴¹

Sovyetler Birliği’nin çökmesiyle birlikte Doğu-Batı ekseninde Doğu ortadan kalkmış ve Batı için bir tehdit olmaktan çıkmıştır. Bu da ihtilaf formasyonunun Kuzey-Güney ekseninde yoğunlaşmasını meydana getirmiştir.⁴² “Kuzey” olarak adlandırılan gelişmiş ülkeler ile “Güney” olarak bilinen azgelişmiş ülkeler ve üçüncü dünya ülkeleri gibi yoksul ülkelerin arasında Kuzey-Güney ayrımı, aralarındaki ekonomik farklılığı vurgulamak için yapılmıştır.⁴³ Kuzey-Güney ayrımı hala kullanılmasına rağmen, gündem teşkil etmemektedir. Ayrıca, Güney olarak bilinen azgelişmiş ve üçüncü dünya ülkelerinin

³⁷ Luraghi, a.g.e.,2000, s. 18.

³⁸ Merkantilizm: Sömürgecilikle gelen ticari kar ve zenginleşmenin devamı için gerekli olan koşulların sağlayan bir ekonomi politikasıdır. Bkz. Aylin Yonca Gençoğlu (2013, Temmuz). Ticari Kapitalizmden Sanayi Kapitalizmine: Merkantilizm, Liberalizm ve Marksizm. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 7(14), 79- 94.

³⁹ Başkaya, a.g.e., 2015, s. 31.

⁴⁰ Arargüç, a.g.t., 2006, s. 11.

⁴¹ Graham Evans ve Jeffrey Newnham (2007). *The Penguin Dictionary of International Relations (Uluslararası İlişkiler Sözlüğü)*, H. A. Utku (Çev.). İstanbul: Gökkuşbu Yayınları, s. 378.

⁴² İbrahim S. Canbolat (2013). *Gelişmekte olan Ülkeler* (4. Baskı). Bursa: Alfa Aktüel Yayınları, s. 216- 217.

⁴³ B. Tuğberk Tosunoğlu ve Ceyda Erden (2014). Kuzey-Güney Ayrımı ve Güney’in Yükselişi: Kalkınma retoriğinde Yeni Kutuplaşma Tartışmaları. *Finans, Politik & Ekonomik Yorumlar*, 51(590), s. 20.

yanı sıra Çin, Hindistan, Brezilya, Güney Afrika, Tayland, Meksika, Endonezya, Türkiye ve diğer yükselen piyasalar da Güney'in geri kalanı için örnek teşkil ederek bugünün dünya sahnesinde önemli rol oynamaktadırlar.⁴⁴

1955 yılında, yeni bağımsızlığını kazanan Asya- Afrika devletleri, kendilerini dünyada bağımsız bir güç olarak ilan edecek kadar çoğalmışlar ve güven kazanmalarının ardından Bandung Konferansı'nda bir araya gelmişler ve kendilerini bağlantısızlar olarak tanımlamışlardır. Bandung Konferansı ile 1960 yılı arasında Afrika'da birçok sömürge ülkesi bağımsızlığını kazanmıştır.⁴⁵ Bu ülkeler, sonraları "Üçüncü Dünya" olarak bilinen yoksulluk ve sefalet çeken ülkelere dünyanın ilgisini yeniden çekmek amacıyla birçok konferans ve zirve toplantısı yapmışlardır. Yapılan bu toplantıların özgün anlamı, az gelişmişlikten kaynaklanan ekonomik ve toplumsal sorunlara daha yoğun ilgi gösterilmesini talep ettiklerini göstermektedir.⁴⁶ Bağlantısızların bu talepleri göz önüne alındığında, "Kuzey" ile "Güney" arasındaki ticaret koşullarını düzeltme girişimlerinden somut sonuçlar elde ettiğini kabul etmek zor olsa da, sadece bu konuların gündeme gelmesi bile uluslararası siyasetin işleyiş biçimini etkilemiştir. Böylelikle, Soğuk Savaş sona erdiğinde dünya işleri tartışılırken Üçüncü Dünya ülkeleri bütünüyle duymazlıktan gelinemeyecek bir sese sahip olmuş ve istediklerini elde etmiş olmasalar da, önem verdikleri bazı konuları uluslararası gündeme taşımayı başarmışlardır.⁴⁷

1960'lı yılların başlarından itibaren Güney devletleri de, istekleri ve endişeleri için daha fazla yankı uyandırabilmek amacıyla kendi gelişen çoğunluklarını Birleşmiş Milletler içerisinde kullanmaya başlamışlar ve 1964 yılında oluşturulan Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) oluşturulmasının ardında yatan asıl sebep Üçüncü Dünya ülkelerinden gelen bu baskıdır.⁴⁸ Kuzey ve Güney'in diyalog kurma çabalarının doruk noktasına ulaştığı 1970'li yıllarda, iki petrol şokunun yaşandığı, "Kuzey-Güney" çatışmasına ve diyaloguna sahne olunmuştur. Önceleri metropollerden ve sömürgelerden söz edilirken, sömürgelerin ortadan kalkmasının sonucunda "gelişmiş" ve "az gelişmiş" ülkelerden hatta "gelişmekte olan" ülkelerden söz edilmeye başlanmıştır.⁴⁹

---

⁴⁴ Tosunoğlu ve Erden, **a.g.m.**, 2014, s. 20.

⁴⁵ Oral Sander (2002). *Siyasi Tarih 1918- 1994*. Ankara: İmge Kitabevi, s. 431- 433.

⁴⁶ Antony Best, Jussi M. Hanhimaki, Joseph A. Maiolo ve Kirsten E. Schulze (2012). *20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi*. T. U. Belge (Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi, s. 348.

⁴⁷ Best, Hanhimaki, Maiolo ve Schulze, **a.g.e.**, 2012, s. 365.

⁴⁸ Evans ve Newnham, **a.g.e.**, 2007, s. 379.

⁴⁹ Christian, **a.g.e.**, 1992, s. 9.

Üçüncü Dünya ülkeleri ve onun temel aldığı ideolojilerin en yüksek noktada olduğu bir sırada, kavram çökmeye başlamış ve 1970’li yıllarda birbirine gittikçe daha muhalif bir ülkeler dizisini yeterince kapsayabilecek tek, bir isim ya da etiket olmadığı açığa çıkmıştır. Ancak, Üçüncü Dünya terimi hala dünyanın yoksul ülkelerini zengin ülkelerden ayırt etmek için kullanılması uygundur. Genellikle “Kuzey” ve “Güney” denilen iki kavram arasındaki açılma gözle görülür şekilde genişledikçe durum açıklık kazanmıştır.⁵⁰

Kalkınma literatüründe Kuzey-Güney ayrımının ilk olarak ifade edildiği şekli bağımlılık okulunun merkez-çevre önermeleriyle gündem oluşturmuştur. Andre Gunder Frank’ın “Metropol-Uydu ve Azgelişmişliğin gelişmesi” kavramları Samir Amin’in “Merkez- Çevre Yaklaşımı” ve Immanuel Wallerstein’in “Dünya Sistemi Yaklaşımı” Kuzey-Güney çelişmesine dikkat çeken çalışmalar olmuştur.⁵¹ Kuzey-Güney ayrımı, her ne kadar gelişmişliği göstermek için kullanılmışsa da, gelişmenin Kuzey’den kaynaklanan bu sistemin ürünüdür. Hatta bu sistemin kendine özgü özelliklerini -günümüzde bilinen biçimiyle kuzey-güney ilişkilerine anlam katmaktadır- belirlemeden önce sistemin özgünlüğünü belirtmek gerekir.⁵²

Bu sistem, Kuzey ülkelerinde meydana gelen Sanayi Devrimi sonucu meydana gelmiştir. Bu sistem, kendine özgü özellikler sergilediği için, sistemi göreceleştirmek yerine tarihe mal etmek zorunda kalınmıştır. Böylece Kuzey ülkelerinin ekonomik sistemi, Güney ülkeleriyle ilişkilerinde tüm dünyaya yayılma kabiliyeti ve sisteme bağlanan bütün ülkelerde uygulamada “gelişme” sağlama kabiliyeti sergiler.⁵³

Uluslararası alt sistemlerde Üçüncü Dünya ülkeleriyle Kuzey ülkeleri arasında karşılıklı bağımlılık temelinde işbirliği, bugünkü küreselleşen dünyada kaçınılmaz bir olay olmuştur. Şöyle ki, burada sözü geçen bağımlılığın gerçekten karşılıklı yani “simetrik” olduğu süre içerisinde işbirliği gerçekleşmiş olur. Bunun için de alt sistemdeki devletlerin kendi reel pozisyonlarını güçlendirici bölgesel işbirliği sahaları geliştirmeleri faydalı olacağı öne sürülmektedir.⁵⁴ Üçüncü Dünya ülkelerinin çok farklı yörüngelere oturmuş kıtalar olarak parçalanması ve komünist dünyanın iç patlaması, soğuk savaş ve bağımsızlık

---

⁵⁰ Eric Hobsbawm (2011). *Kısa 20. Yüzyıl Aşırılıklar Çağı (1914- 1994)*. Y. Alogan (Çev.). İstanbul: Everest Yayınları, s. 487.

⁵¹ Tosunoğlu ve Erden, **a.g.m.**, 2014, s. 22.

⁵² Comeliau, **a.g.e.**, 1992, s. 48.

⁵³ Comeliau, **a.g.e.**, 1992, s. 55.

⁵⁴ Canbolat, **a.g.e.**, 2013, s. 217- 218.

dönemlerinden kalan uluslararası ilişkilerin (Batı-Doğu, Kuzey-Güney ayrımı) temellerini yeniden tartışmaya açmıştır.⁵⁵

Üçüncü Dünya ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmalarının arasından geçen sürece bakıldığı zaman, aradan yıllar geçmesine rağmen halen büyük güçlerin eline bakıyorlardır. Bu ülkeleri tanımlamak için kullanılan “az gelişmiş”, “gelişmekte olan” ve “Üçüncü Dünya” gibi kavramlardan hangisinin kullanımının daha doğru olduğu bir tartışma meydana getirmiştir. Aslında bakıldığı zaman bu üç kavram da ülkelerin geri kalmışlığını vurgulamaktadır.⁵⁶

Kuzey-Güney, Merkez-Çevre, Gelişmiş-Gelişmekte olan, Sanayileşmiş-Tarım Ülkeleri olarak ayırmak, sömürge zamanındaki toplumlarına ait olan “klasik uluslararası işbölümü” yaklaşımına kadar uzanmaktaydı. Ancak, bağımlılık yaklaşımının düşünürlerine göre, tuhaf bir hayal olarak karşılandı. Çünkü işgücü maliyetleri yükseldiğinde yatırımcılar kaçıya başlayacak ve bağımlı kapitalist kalkınma yalnızca azgelişmişlik meydana getirecekti. Böylece çevre ve merkez arasında hammadde ihracatı, kültürel tarzların uyarlanmasıyla çevrenin merkezle ilişkisini ve nihai malların ihracatı, kültürel standartların oluşturulması ve bölgesel polis rolünün oynanmasıyla da merkezin çevreyle ilişkisini kuran “Yarı-çevre” kavramı araştırılmaya başlandı.⁵⁷ Wallerstein, kutuplaşmış olan kuzey-güney ayırımına göre daha istikrarlı bir dünya sistemi oluşturacak bütün sisteme esneklik getireceğine inandığı “Yarı-çevre” kavramını ortaya atmıştır. Bu yaklaşımla ilgili ayırım (Tablo 1.1.)’de verilmiştir.⁵⁸

*Tablo 1.1. Yeni Üç Dünya Yaklaşımı*⁵⁹

Kuzey	Doğu ve Güney	Güney
Merkez Ülkeler	Yarı-Çevre Ülkeler	Çevre Ülkeler
Gelişmiş Ülkeler	Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler	Gelişmekte Olan Ülkeler
Sanayileşmiş ve Sanayi Ötesi Ülkeler	Sanayileşmiş ve Tarım-Hammadde Ülkeleri	Tarım- Hammadde Ülkeleri

Kuzey- Güney ayrımı arasındaki uçurumu daha da arttıracak bir sorun; “bütünsel yaklaşım” ve buna bağlı olan “gerçek genel görüşmeler”in yerinde olması ortaya atılmıştır. Bu bütünsel yaklaşımdan ötürü Güney ülkelerinin istekleri, ilk kez 1970’li yıllarda “yeni

⁵⁵ Adda, **a.g.e.**, 2013, s. 169.

⁵⁶ Eyryce, **a.g.t.**, 2008, s. 64.

⁵⁷ Tosunoğlu ve Erden, **a.g.m.**, 2014, s. 27.

⁵⁸ Jan Nederveen Pieterse (2011). Global Rebalancing: Crisis and the East-South Turn. *Development and Change*, 42(1), p. 24 (akt.) Tosunoğlu ve Erden, **a.g.m.**, 2014, s. 27.

⁵⁹ Pieterse, **a.g.m.**, 2011, p. 24 (akt.) Tosunoğlu ve Erden, **a.g.m.**, 2014, s. 27.

düzen” bayrağı altında toplanmıştır. Gelişmekte olan ülkeler bu topluluğa çok önem vermişlerdir. Çünkü güçsüz olduklarını bilmelerine rağmen kendi aralarında birbirlerine bağımlı kalmalarına sebebiyet verecek ilişkiler kurmak istememektedirler ve sadece bütünsel bir değişiklik meydana getirerek buna bir çare bulabileceklerine inanmaktadırlar.⁶⁰

1970’li yıllarda oluşan bu istekler, sonucunda dünya ekonomisinde önemli rol oynamış ve bu olayı karşılıklı bağımlılığın giderek etkinliğini arttırdığı bir ağ olarak görmeye başlamışlar ve aldıkları kararlarla ve yapılan günlük anlaşmalarla da bunu ortaya koymuşlardır. Bu noktadan sonra, kuzey-güney ilişkilerinde yaygınlaşan bu karşılıklı bağımlılık nedeniyle bozulmalar başlamış ve kuzey-güney arasında yaşanan çıkar çatışmaları (hatta kuzey-güney ülkelerinin kendi aralarındaki çıkar çatışmalarının arttığı ve Güney ülkeleri arasındaki birliğin bile bozulduğu söylenebilir.) ve dolayısıyla anlaşmazlıklar artmıştır.⁶¹ Bu anlaşmazlıklar 1980’lerde etkisini göstermiş ve Üçüncü Dünya ülkelerinde borçlanma sorunları baş göstermiş; bankalar sadece borç vermeyi askıya almakla kalmamış, eski borçların vadesi yaklaşmış ve 1983 yılından itibaren bütün Üçüncü Dünya ülkelerinden Kuzey ülkelere doğru bir para akışı sağlanmıştır. Ayrıca, kuzey ülkeleri güney ülkelere yeni sermayeler sağlamamıştır. Bunun sonucunda çöküntüler yaşanmış, özellikle Afrika çok derin bir çöküntü yaşayarak 1980’li yılların sonunda, sömürge döneminin sonlarında yaşadığı kişi başı düşen yıllık gelir düzeyine gerilemiştir.⁶²

Borç sorunu, Güney ülkelerinin birlikteliğini bozan en önemli etken olmuştur. Kuzey ülkeleri borç sorununa yaklaşırken bunu, az gelişmiş ülkelerin yapısal sorununda arayarak uluslararası ekonomik sistemin yapısında kayda değer bir değişikliği gündeme getirmek yerine ilişkiyi ikili çerçeveye oturtturarak alacaklı-borçlu ilişkisi bakımından yaklaşmayı yeğlemiştir. Bu şekilde oluşturulan bağımlılık ilişkisi Güney ülkelerinin siyasal bağımsızlığını da gün geçtikçe göstermelik hale sokmuştur.⁶³

Eski sömürge devletleri/güçleri ya da yeni sömürgeci ülkeler, Üçüncü Dünya ülkelerinin iç ve dış politikalarını belirlemeye devam etmektedirler. Aslında bu dikey ilişki Güney ülkelerinin kendi aralarındaki sorunlardan daha belirleyici rol üstlenmiştir. İç

---

⁶⁰ Comeliau, **a.g.e.**, 1992, s. 29.

⁶¹ Comeliau, **a.g.e.**, 1992, s. 30- 31.

⁶² Comeliau, **a.g.e.**, 1992, s. 33- 34

⁶³ Tayyar Arı (2008). *Uluslararası İlişkiler Teorileri, Çatışma, Hegemonya, İşbirliği* (5. Baskı). Bursa: MKM Yayınları, s. 325.

politik yapıları korumak veya yönetimi elinde bulunduran üst zümrenin iktidarını devam ettirmek adına eski ve yeni patronla oldukça maliyetli olan bu ilişkiyi sürdürülmektedir. Şüphesiz ki, gelişmiş ülkeler de bu hegemonik ilişkiden oldukça memnun olmuşlardır. Çünkü bu durum neticesinde Güney ülkeleri birleşerek kendi çıkarlarını yansıtan ortak bir politika geliştirebilmeleri engellenmektedir. Bu çerçevede Güney ülkeleri arasındaki çatışma ve gerilimler birbirlerine karşı kullanılmıştır.⁶⁴

1990'lı yıllara gelindiğinde ise, birçok ülke için ticaret dengesini sağlamak ve korumak güçleşmiştir. Çünkü tüketime ve yatırıma yönelik ardı arkası kesilmeyen zorunluluklara parasal baskılar da eklenmiş ve bu sebeple Afrika'da ekonomilerin üretici güçleri devlet giderlerini karşılamada daha da zorlanmaya başlamıştır. Başka ülkelere daha güçsüz duruma düşen Afrika kıtası, bu gelişmiş ülkelere benzeme pahasına ve karşılıklı bağımlılık ağı çerçevesinde boyun eğdiği baskıcı yapılardan yavaş yavaş kurtulma çabası içerisine girmiştir.⁶⁵

Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte, Güney ülkelerinin hem demokratik bir çizgi izlemeleri hem de iç çatışmalarda kaybettikleri kaynakları ekonomik gelişmeleri için kullanma olanağına kavuşmaları beklenirken, Amerikan hegemonyasının yeni şekli bu devletlerin özgür bir ortamda politika üretmelerine engel teşkil ederek değişimden beklenen faydayı göstermelik hale getirmiştir. Ayrıca, Birleşmiş Milletler'in kuruluşundaki hedefleri doğrultusunda uluslararası barış ve güvenliği sağlamak için ortak tutum ve politikalarının söz konusu olduğu bir platform haline getirilmeye çalışılması ise büyük ölçüde hayal kırıklığı ile neticelenmiştir.⁶⁶

20. yüzyılın ikinci yarısında, Kuzey-Güney ayrımında derin bir farklılaşma ortaya çıkmaktadır. Kuzey-Güney kavramı, az gelişmiş ülkelerin geri kalmışlığını (bırakılmışlığını) kapitalist dünya sistemi ve bu sistemin sömürüye dayalı üretim ilişkileriyle açıklanması açısından ele alınmıştır.⁶⁷ Jacques Adda, Kuzey-Güney ilişkilerinin yeni biçimini şöyle tanımlamaktadır:

“...Milli kalkınma stratejileriyle çok uluslu şirketlerin özel yatırım stratejilerinin birleşmesinin sonucunda kapitalizmin, eski uluslararası iş bölümüne geleneksel olarak tabi tutulmuş bölgelere yayılması, aslında dünya ekonomik haritasında

---

⁶⁴ Arı, **a.g.e.**, 2008, s. 314.

⁶⁵ Comelieu, **a.g.e.**, 1992, s. 36- 37

⁶⁶ Arı, **a.g.e.**, 2008, s. 326.

⁶⁷ Nihat Aydeniz, Murat Silinir ve Gökhan Karhan (2012). Küreselleşme Olgusuna Temel Yaklaşımlar. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(1), s. 1018.

köklü bir yeniden şekillenmenin başlangıcıydı. Kalkınmalarını, ithalat temlerini çeşitlendirmeden kendi doğal kaynaklarını daha iyi değerlendirmek üzerine kurabilmeyi ummuş uluslar, uluslararası ekonomik ilişkilerinde amansız bir marjinalleşmeye uğradılar, ki bunun içerideki toplumsal ve politik sonuçları çok vahim olabilir. Uluslararası uzmanlaşmalarını değiştirmeyi ve küresel imalat ürünleri pazarlarına adım atmayı başarabilenler, artık küresel boyutta serbestçe dolaşım halinde olan sermayeler için kuvvetli bir çekim alanı oluşturuyorlar. Gelişmiş bir Kuzey’le gelişmemiş ya da gelişmekte olan Güney arasındaki ilişkiyi tanımlayan geleneksel bağımlılık ilişkilerinin üstüne, artık, hem Kuzey’de hem Güney’de, uzun vadede kendi milli ekonomisinde rekabeti gerçekleştirmeyi beceremeyen, her devleti kırgınlaştıracak bir rekabet ilişkisi eklendi...’’⁶⁸

Gelişmiş ülkeler artan bir işsizlik oranı ile karşılaştıklarında, ya göç edenler nedeniyle ya da düşük ücretli işçi çalıştırarak üçüncü dünya ülkelerinin haksız rekabet yaptıklarını öne sürerler. Bu süreçlerin yaşanmasının asıl nedeni ise, sömürgeciliğin yeni ekonomik boyutudur. Bunların yanı sıra üçüncü dünya ülkelerinin ekonomilerinin çokuluslu şirketlerin kontrolünde olmasının, kaynaklarının istismar edilmesinin ve Kuzeyin endüstrileşmiş zengin ülkelere götürülmesinin sorumlusu da sömürgeciliğin yeni ekonomik boyutudur.⁶⁹

Kuzey ülkeleri ile Güney ülkeleri arasındaki farklar azımsanmayacak kadar belirgindir. Diğer taraftan, bunlar çoğunlukla ölçülebilir farklardır; özellikle de yaşam düzeyi bileşenleriyle, değişme düzenleriyle, sanayileşme ve özelleşme dereceleriyle ve dolayısıyla da dünya ekonomisindeki mübadelelerin olağanüstü sık ağıyla bütünleşme dereceleriyle ilişkili olanlar. Bununla birlikte bu farklar kesin bir kuzey-güney ayrımı yapmaya yetmemektedir. Ayrıca bloklar arasında bile ülkelerin benzer nitelikler taşıma özelliği birçok açıdan bozulmaktadır; özellikle Güney ülkelerinin giderek Kuzey ülkelerinde görülen özelliklere sahip olmaları bunun en belirgin örneğidir.⁷⁰

1.3. BİR KAVRAM OLARAK EKONOMİK ÇÖKÜŞ

“Çöküş” kavramı yerine karşımıza sık sık kriz kavramı çıkar. “Ekonomik çöküş” kavramının tanımını yapabilmek için öncelikle “kriz” ve “ekonomik kriz” tanımını yapmalıyız. Kriz kelimesinin etimolojik kökeni Yunanca “krisis” kelimesine dayanmakla

⁶⁸ Adda, **a.g.e.**, 2013, s. 147- 148.

⁶⁹ Mehmet Dikkaya ve Fatih Deniz (2006). Ekonomik Küreselleşmenin Yol Açtığı Problemler: Teorik Bir Bakış. *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), s. 175.

⁷⁰ Comelieu, **a.g.e.**, 1992, s. 80

birlikte, sosyal bilimler alanında çoğu kez aniden meydana gelen olayların kötüye gidiş yönündeki gelişme, büyük sıkıntı, “buhan”, “bunalım” ve “çöküş” gibi kelimelerle eş anlamda kullanılmıştır.⁷¹ Ekonomik kriz, günlük hayatta yaşanan sorunlar ve gelişmeler dışında, önceden tahmin edilemeyen veya bilinmeyen bazı gelişmelerin makro düzeyde devlet; mikro düzeyde ise firmaları ciddi anlamda etkileyecek sonuçlar doğurması anlamını taşımaktadır.⁷²

Krizlerin meydana gelmesinde, başlayıp yaygınlaşmasında, sona erdirilmesinde ya da kronikleşmesinde birbiriyle ilişkili olan ya da tamamen bağımsız gelişen birçok faktörün etkisi bulunmaktadır. Krizin oluşumunda ve şiddetinde değişik oranda etkiye sahip olan bu faktörler, iç çevre ve dış çevre olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bu faktörler aşağıdaki tabloda (Bkz. Tablo 1.2.) verilmiştir.⁷³

Tablo 1.2. Krize Yol Açan Faktörler⁷⁴

DIŞ ÇEVRE FAKTÖRLERİ	İÇ ÇEVRE FAKTÖRLERİ
-Genel Ekonomik Sistem ve Durum	-Yönetimsel Etkenler
-Teknolojik Yenilikler	Örgüt Yapısı,
-Doğal Felaketler	Yönetim Zafiyeti vs.
-Sosyo-Kültürel Etkenler	-Yapısal Etkenler
-Hukuki ve Siyasi Etkenler	İşletmenin Büyüklüğü,
-Uluslararası Çevre Etkenleri	İşletmenin Özellikleri ve Hayat Seyri, İletişim,
-Güçlü ve Yoğun Rekabet Etkenleri	Koordinasyon ve Kontrol Eksikliği vs.

Ekonomik krizin genel göstergeleri arasında azalan talep, duran yatırımlar, artan işsizlik, düşen ihracat, oynak hale gelen döviz kurları ve dünya ekonomisindeki büyümenin eksiye doğru kayması gösterilmektedir.⁷⁵ Dünya ekonomisi, 1850’lerden sonraki elli-altmış yıllık dönem boyunca, ekonomik dalgalanmalara bağlı çöküntülerin bir sonucu olarak ani

⁷¹ Coşkun Can Aktan ve Hüseyin Şen (2001, Kasım-Aralık). Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri. *Yeni Türkiye, Ekonomik Kriz Özel Sayısı*, II(42), s. 1225.

⁷² Ahmet Turgut (2006, Kasım- 2007, Şubat). Türleri, Nedenleri ve Göstergeleriyle Finansal Krizler. *TÜHİS (Türk Ağır Sanayii ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası) İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 20(4- 5), s. 35.

⁷³ Ender Güler ve Baki Yılmaz (2009). Ekonomik Kriz KOBİ’lere Yansımaları ve Bir Çıkış Yolu Olarak Barter. *Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 18, s.89- 90.

⁷⁴ Güler ve Yılmaz, **a.g.m.**, 2009, s.89- 90.

⁷⁵ Davut Ateş (2011). Ekonomik Kriz Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşmenin Geleceği. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 12(1), s. 2.

ve kısa süreli krizler yaşansa da Birinci Dünya Savaşı'na kadar büyümeye devam etmiştir.⁷⁶

Birinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda başlayan durgunluk dönemi beraberinde kriz ve belirsizlik ortamı oluşturmuştur. Karl Marx gibi sosyalistler, ekonomik dalgalanmaların yani ekonomide ısınma ve çöküş dönemlerinin kapitalizmin sonucunda oluştuğunu ve bunların sonunda altından kalkılamayacak iç çelişkiler doğuracağını ve böyle bir sürecin ekonomik sistemin varlığını tehdit edeceğini ileri sürmüştür. Bu beklentiler, o dönemden itibaren içinde bulunulan genel dünya düzeninin içine girmeye başladığı belirsizlik ve risklere dayanmaktaydı.⁷⁷

Dünya'nın büyük bir savaşa doğru sürüklenmesi, 1919-1931 yılları arasında etkisini hissettiren büyük bir ekonomik çöküntüyle başlamış ve dünyada küreselleşme sürecinin tamamlanmasıyla birlikte, kapitalist ekonomik sistem, parçalarından birinde meydana gelen bozukluğun öteki parçalara da bulaştığı, birbirine bağımlı ve hassas bir bütün halini almıştır.⁷⁸ Birinci Dünya Savaşı'nın ardından oluşturulmaya çalışılan sistem, 1929 yılında meydana gelen Büyük Ekonomik Bunalım'ın etkisinin genişlemesiyle büyük bir çıkmaza girmiştir. Uluslararası ilişkilerde oluşturulması amaçlanan barış, huzur ve güvenlik ortamı, devletlerin ekonomik sorun yaşamalarıyla tam tersi bir hal almaya başlamıştır.⁷⁹

Birinci Dünya Savaşı'nın da etkisiyle güç dengeleri değişmiş, bir anda Amerika Birleşik Devletleri (ABD) dünyanın en büyük gücü haline gelmiş ve pek çok bakımdan uluslararası alanda dominant bir ekonomiye sahip olmuştur.⁸⁰ ABD krizin meydana gelmesinde belli bir rol üstlenmesine karşın, kendisi de bir bakımdan Buhran'ın kurbanı olmuştur. Nitekim 1929-1939 yılları arasında ABD'nin ithalatında gerileme yaşanırken, aynı şekilde ihracatında da gerileme oluşmuş ve ABD'nin ithalatı neredeyse çökme noktasına gelmiştir.⁸¹ Tüm bu gelişmelerin ışığında, ABD ile dünyanın geriye kalan devletleri arasında bir gelişme asimetrisi bulunmakta ve buna bağlı uluslararası ekonomide varolan dengenin çözülmesi ve yeni bir dengenin kurulması gerektiğini göstermektedir.

---

⁷⁶ İbrahim Bakırtaş ve Ali Tekinşen (2004). Dünya Savaşları ve Büyük Buhran Arasındaki Etkileşimin Ekonomi Politikası. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12, s. 85.

⁷⁷ Bakırtaş ve Tekinşen, **a.g.m.**, 2004, s. 85.

⁷⁸ Sander, **a.g.e.**, 2002, s. 41.

⁷⁹ Emre Çıtak (2014a). Uluslararası İlişkilerde Gerçekçilik. M. Şahin ve O. Şen (Ed.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri Temel Kavramlar* içinde (29- 63). Ankara: Kripto Yayınları, s. 29.

⁸⁰ Hakan Ay ve Öznur Uçar (2015). Üç Küresel Ekonomik Krizin Analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(1), s. 12 .

⁸¹ Nihat Işık ve Erhan Duman (2012). Reel ve Finansman Göstergeler Açısından 1929 Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Krizi: Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Yönetim ve Ekonomi*, 19(2), s. 248.

1929-30 Dünya Ekonomik Buhranı'nın baş göstermesiyle birlikte, ülkelerin davranış biçimlerini etkilemiş; bu da dış politikalarına yansımıştır.⁸² Nitekim 1930- 31 yılları arasında on iki devletin on'unda hükümetler askeri darbeye indirilmiş ve rejimler değişmiştir. Bu değişimler sonucunda savaş yanlısı ve fiilen saldırgan partiler iktidarı ele geçirmiştir. Bu da çoğu iktisatçılar tarafından, krizin sonucu olarak görülen İkinci Dünya Savaşı'nın kapılarını araladığı şeklinde yorumlanmıştır.⁸³

1929-1932 yılları arasında dünya ticareti, krizin meydana getirdiği olumsuz gelişmelere bağlı olarak bu dönemde yüzde altmışlara kadar gerileme yaşanmıştır. Bu gerilemenin nedenleri ise, devletler kendi ulusal piyasalarını ve paralarını dünya ekonomisindeki belirsizlik ve olumsuz akımlardan korumak için giderek yükselen engeller uygulamaya koyulmasının sonucunda, korumacılık anlayışı ekonomileri tekrar içe dönük hale getirmiştir.⁸⁴ Büyük Buhran, küreselliği ve krizin etkisinin derinliğini uzun süre hissettirmiştir. Nitekim krizin oluşturduğu etkinin derinliği yalnızca kısa vadeli siyasal değişimleri değil, 19. yüzyılın ekonomi ve sosyal anlayışının yeniden düzenlenmesi konusundaki beklentileri de olumsuz etkilemiştir.⁸⁵

Bağımsızlık ve sömürgecilikten kurtulma hareketlerinin kuzeyden güneye batıdan doğuya tüm ülkeler yayılmasının yanı sıra, dünya çapında büyük bir ekonomik çöküşe neden olan gelişmelerin tetikleyicisi olmuştur. Ayrıca iki dünya savaşı arasında geçen dönemde de dünya ekonomisinin büyük bir çöküş yaşadığı gözlemlenmiştir.⁸⁶ Ekonomik çöküş, bir bireyin ya da kurumun yaşam standartlarını tehdit ederek, kendi gelişimini ve kendine yeterliliğinin engellenmesiyle ekonomik, sosyal siyasal bağlılığın verdiği etkiler doğrultusunda ekonomisinin gerilemesine, iş yapamaz hale gelmesine denir. Örneğin; sömürgeleştirmenin sömürgeleştirileni zayıflatmasıyla birlikte kusurlu kılması, sömürülen ülke de sanayileşmenin ve teknik gelişmenin yokluğu, sömürge insanının ekonomik açıdan yavaş yavaş çöküşüne yol açar.⁸⁷

Ayrıca, sömürge ekonomilerinin bağımlı olduğu mal fiyatlarının çökmesi ile bizzat metropol ülkelerin, krizin sömürgeleri üzerinde oluşturduğu tepkilere bakmaksızın, kendi tarım ve istihdam düzeylerini koruma konusunda çabaları sonucunda dünyanın geniş

---

⁸² Davut Ateş (2010). Küresel Ekonomik Kriz, Devlet ve Dış Politika. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), s. 914- 915.

⁸³ Bakırtaş ve Tekinşen, **a.g.m.**, 2004, s. 94- 95.

⁸⁴ Ay ve Uçar, **a.g.m.**, 2015, s. 13- 14.

⁸⁵ Ateş, **a.g.m.**, 2011, s. 6- 7.

⁸⁶ Bakırtaş ve Tekinşen, **a.g.m.**, 2004, s. 84.

⁸⁷ Memmi, **a.g.e.**, 2014, s. 122.

sömürge bölümünde, Büyük Buhran anti-emperyalist faaliyetlerde dikkat çekici bir oranda artışa sebep olmuştur. Bu bağlamda Büyük Buhran sömürge dünyasının büyük kısmında yerel düzeyde siyasal ve sosyal hoşnutsuzluklara sebep olmuş ve Batı Afrika'dan Karaibler'e kadar sosyal alanda hoşnutsuzluklar belirginleşmeye başlamıştır.⁸⁸

Üçüncü dünya ülkeleri, sömürgeci dönemden ve Batılı sistemlerin nüfuzundan önce, kendilerine özgü ekonomik hayat içerisinde yaşayıp kendi kendine yeterli topluluklardı. Yeni ekonomik boyutla birlikte karşılına çıkan sömürge yönetimi, sahip oldukları doğal kaynakları alıp götürmesinin yanı sıra, söz konusu ülkelerin yaşam şekilleri, tüketim alışkanlıkları ve yeni teknolojik yapılara olan bağımlılığı, siyasal bağımsızlıkların ilanından sonra da süregelmiştir.⁸⁹ Yeni gelişen ekonomilerin 1980'li yıllarda yaşanan borç krizleriyle 1990'lı yıllarda meydana gelen finans ve döviz krizlerini yaşamalarının yanı sıra, üçüncü dünya ülkeleri olarak da adlandırılan gelişmemiş ekonomilere sahip ülkeler ise ağır borçluluk yapısına bürünmüşlerdir. Bu gibi ekonomilerde dış borçluluk nispeti artarken meydana gelen durumun yansımaları ise, borcun çevrilemezliği, refahta düşüşler ve siyasal ve ekonomik istikrarsızlıklar şeklinde görülmektedir.⁹⁰

Üçüncü dünya ülkelerinin ekonomilerinin çökmesinde etkili olan bir diğer unsur da dış borçtur. 1980'lerden sonra yaşanan süreçte, dünyada gelişmekte olan ülkeler ve azgelişmiş ülkeler arasında önemli bir borç sorunu ve bu borç sorununa çözüm arayışları yaşanmıştır. 1996'da Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası tarafından üçüncü dünya ülkelerinin sürdürülemez borç sorunu tanımlamasında "Ağır ya da yüksek borçlu fakir ülkeler- Heavily Indebted Poor Countries (HIPC)"⁹¹ kavramı kullanılmıştır. Son zamanlarda borca bağlı olarak meydana gelen olumsuzlukları ve mevcut durumu açıklamak için kullanılmaya başlanan "borç krizleri" kavramının kaynağında ise, 1973 ve 1979 yıllarında yaşanan petrol şokları neticesinde meydana gelen petro-dolarların azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin başta cari açık olmak üzere ucuz faiz maliyeti ile harcamalarının finansmanında kullanılması ve bir süre sonra ödeyemezlik sorununun oluşması bulunmaktadır.⁹²

---

⁸⁸ Bakırtaş ve Tekinşen, **a.g.m.**, 2004, s. 95.

⁸⁹ Dikkaya ve Deniz, **a.g.m.**, 2006, s. 175.

⁹⁰ Ö. Selçuk Emsen, Çağatay Karaköy ve İlkey Noyan Yalman (2008). Üçüncü Dünya- Ağır Borçlu Ekonomilerde Borçluluk Sürecinde Gelişmeler: Kırgızistan İçin Açılımlar. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 9(2), s. 47.

⁹¹ HIPC için bkz. Emsen, Karaköy ve Noyan Yalman, **a.g.m.**, 2008, s. 45- 62.

⁹² Emsen, Karaköy ve Noyan Yalman, **a.g.m.**, 2008, s. 49.

1960'lı yılların sonunda, kapitalizm uluslararası düzeyde bir yapısal krize girmiş ve bugünde hala etkisini sürdürmektedir. Bu yapısal krizi ekonomik büyümenin yavaşlaması, gittikçe derinleşen ve şiddeti artan ekonomik durgunluk ve resesyon⁹³ dönemleri takip etmiş ve 1970'li yıllar boyunca gerileyen üretkenlik, kar oranları ve yatırım eğilimi, enflasyon⁹⁴ ve işsizlikteki artış vb. gibi göstergelerden, hızlanan yapısal değişikliklerden izlemek mümkündür. Ayrıca, 1970'li yılında başlayan kriz şiddetli ve genelleşmiş bir resesyonun yanı sıra uluslararası para sisteminin çökmesi ve sabit kurdan esnek kur sistemine geçilmesi, petrol fiyatlarında şiddetli bir artış gibi iki büyük istikrarsızlık meydana getiren ve risk artırıcı oluşum ile başlamıştır.⁹⁵

Petrol krizlerinin, küresel mali krize dönüşmesinin sebeplerinden biri finans piyasasındaki aşırı talep artışıdır. 1960'lı yıllardan itibaren sanayileşmiş ülkelerin üretken sektördeki kar oranları düşmeye başlamış ve sermaye sahipleri üretimden ziyade finans sektörüne yönelmiştir. Bu da başta faiz oranlarında ve finans piyasalarında istikrarsızlığa neden olmuştur. Ayrıca, doğal kaynaklara aşırı bağımlılık, esnek üretim tarzının uygulanamaması ve teknoloji devrimine ayak uyduramamak da reel sektörü sıkıntıya uğratmıştır.⁹⁶ Ayrıca, yüksek-ağır borçlu ülkeler ile borç krizinde olan ülkelerin aldıkları borcu üretken yatırımlarda kullanmak yerine, kamunun askeri ve siyasi harcamalarında ve siyasi amaçlı kamusal istihdamda harcamışlardır. Bunları göz önünde bulundurursak az gelişmiş ülkelerle gelişmiş ülkeler arasında kalkınma düzeyleri giderek derinleşmiştir.⁹⁷

2007 yılının sonlarına doğru ABD'de riskli mortgage⁹⁸ (ipotekli konut finansmanı) piyasasının çökmesiyle birlikte finansal kriz yaşanmıştır. Küresel kriz dünya ekonomileri üzerindeki etkisini öncelikle finansal kurum ve piyasalara olan güveni sarsarak göstermiş ve 2008 yılının sonu itibariyle dünya çapında yayılarak şiddeti artmıştır. Amerika ve Avrupa ülkelerinde ardı ardına meydana gelen iflaslar, birleşmeler ve devlet müdahaleleri diğer ülkelere de sıçrayarak, finansal piyasalarda meydana gelen dalgalanmalar dünya ekonomisinin yavaşlamasına sebebiyet vermiştir.⁹⁹ Kriz küreselleşme süreciyle birlikte

⁹³ Resesyon: Genel kabul gören tanıma göre belli bir dönemdeki üretimdeki düşüş olarak adlandırılmaktadır.

⁹⁴ Enflasyon: Dolanımda bulunan para miktarıyla malların ve satın alınabilir hizmetlerin toplamı arasındaki açığın büyümesiyle meydana gelen ve fiyatların toptan yükselişi, para değerinin düşmesi şeklinde kendini gösteren ekonomik ve parasal süreci ifade etmektedir.

⁹⁵ Ergin Yıldızoğlu (1996). *Globalleşme ve Kriz*. İstanbul: Alan Yayıncılık, s. 38- 39.

⁹⁶ Ay ve Uçar, **a.g.m.**, 2015, s. 16.

⁹⁷ Emsen, Karaköy ve Noyan Yalman, **a.g.m.**, 2008, s. 51.

⁹⁸ Bkz. Gencer Çakır (2017). *Kriz, Finansallaşma ve 'Çöküş'*. Erişim Tarihi 1 Mayıs 2017. http://www.academia.edu/19315334/Kriz_Finansalla%C5%9Fma_ve_%C3%87%C3%B6k%C5%9F%C3%BC%C5%9F, s. 11-12.

⁹⁹ Abdulkadir Buluş ve Esra Kabaklarlı (2010). 1929 Ekonomik Buhranı İle Son Dönem Global Krizin Karşılaştırılması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 13(19), s. 5.

önemli hale gelen piyasalarda nakit akışları ve kredi hacimlerinin büyük ölçüde daralmasına sebebiyet vermiş, büyümede ciddi ölçüde yavaşlama ve durgunluk ortaya çıkmıştır. Bunun neticesinde de, bütçe açığı artmış, dış ticaret hacimleri daralmış, işsizlik oranlarında artış yaşanmış ve sosyal sorunlar ağırlaşmıştır.¹⁰⁰

Küreselleşme, dünya ekonomisinde teknolojinin ve yeni yatırım araçlarının da yardımıyla son derecede hızlı hareket eden bir sermaye piyasasına yol açmıştır. Bununla birlikte, küresel düzeyde karar veren yatırımcılardan ve çeşitli ülke pazarlarına hızla girip çıkarken bir yandan da mali krizlere yol açan, merkez bankalarını istikrarsızlaştıran hükümet politikalarını anında etkisiz bırakan bir “sıcak para”dan oluşan istikrarsız bir sermaye piyasasına yol açmıştır.¹⁰¹

Büyük ölçekli krizlerin hem küresel hem de bölgesel olarak ortaya çıktığı düşünülürse, kriz kaynaklı gelişmeler neticesinde diğer ülkelerde bu durumdan kolayca etkilenmiştir. Bu etkileşim çoğunlukla toplumsal çatışmalar şeklinde kendini göstermektedir. Bu sosyal nitelikli çatışmaların ileri safhası olarak savaşlar göz önüne alındığında dış borçların, tazminatların ve krizin milliyetçi duyguları tetiklemeyle birlikte tüm dünya 1930’ların sonunda büyük bir toplumsal çatışma yani savaşa sürüklenmiştir. Krizler çoğu zaman bir bölgeyi ya da bir devleti etkilerken bazen de dünyayı etkileyecek boyutta olmuştur. Dünyayı etkileyecek boyutta üç tane önemli kriz yaşanmıştır. Bunlar; 1929 Büyük Buhran, 1973 Petrol Krizi ve 2008 Küresel Kriz’dir.¹⁰² Bu bölümde krizlere uzun uzadıya değinilmemiş, sadece ekonomik çöküşün anlaşılması için nasıl meydana geldikleri ve etkilerinden bahsedilmiştir.

1.4. AFRİKA BOYNUZU’NUN SÖMÜRGE TARİHİNDEKİ YERİ

Afrika, sömürge öncesi dönemde son derece karmaşık bir toplum yapısına sahip olmasına karşın, sömürge süreciyle birlikte mevcut toplumsal farklılıklara yenilerinin eklenmesiyle birlikte daha da karmaşık bir hal almıştır. Sömürgeciliğin sona ermesiyle birlikte Afrika ülkeleri hızlı bir kalkınma sürecine girememiş, bir takım sosyal, siyasi ve ekonomik sorunlarla karşılaşmışlar ve en önemlisi bağımsızlık mücadelesi verdikleri

---

¹⁰⁰ Serap Durusoy (2009, Aralık). Kriz Sonrası Küresel Kapitalizmin Geleceği. *Alternatif Politika*, 1(3), s. 375.

¹⁰¹ Yıldızoğlu, **a.g.e.**, 1996, s. 17.

¹⁰² Ayrıntılı bilgi için bkz. Ay ve Uçar, **a.g.m.**, 2015, s.11-32.

dönemde sömürgeci güçlere karşı birlikte mücadele eden farklı etnik veya dinsel gruplar ülkelerin bağımsızlıklarını kazanmalarının ardından iktidar mücadelesine girişmişlerdir.¹⁰³

Afrika kıtasının bütününde hâkim olan ve kıtayı sürekli iç çatışmaların yaşandığı bir bölge haline getiren nedenler dikkate alındığında gergedan boynuzunu andırdığı için kıtanın “Afrika Boynuzu” olarak adlandırılan bölge ülkeleri, bünyesinde barındırdığı etnik ve dini çeşitlilik dolayısıyla pek çok çatışmalara sahne olmaktadır. Afrika Boynuzu’nda varlığını devam ettiren Afrika ülkelerinin karşı karşıya kaldığı birçok temel sorun vardır ve bunların çoğu sömürgecilik faaliyetleriyle oluşmuştur.

Harita 1.1. Afrika Boynuzu Ülkeleri¹⁰⁴

“Afrika Boynuzu” olarak bilinen bölge Afrika’nın kuzeydoğusunda, Arap yarımadasının ve Aden Körfezi’nin güneyinde yer alan “Somali Yarımadası” olarak da adlandırılan, içerisine Eritre, Cibuti, Etiyopya ve Somali ülkelerinin dâhil olduğu kara

¹⁰³ Numan Hazar (2017). Barış Harekâtları ve Afrika Birliği İle Türkiye Arasında Güvenlik Alanında İşbirliği İmkânları. Erişim Tarihi 14 Nisan 2017. <http://www.tasamafrika.org/pdf/yayinlar/Numan-Hazar-TR.pdf>, s. 1-12.

¹⁰⁴ https://www.google.com.tr/search?q=Ctqep0OWIAEHNoC+afrika+boynuzu&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKewi6tdbJ0uXUAhWBQBQKHTM3CnUQ_AUIBygC&biw=1366&bih=638#imgrc=UoQ4-bG07EM2iM; Erişim Tarihi 10 Nisan 2017.

parçasından oluşmaktadır.¹⁰⁵ Etiyopya haricinde, hepsi en az bir batı ülkesinin sürekli sömürgesi olmuştur. Bu sebepten ötürü birçoğunun resmi dili Avrupalıların zorla kabul ettirdiği yabancı dildir.¹⁰⁶ Afrika Boynuzu, iç kısımlarda yaşayan toplulukların dünyanın geri kalan kısmında yaşayan diğer topluluklar ile ilişki kurması ve irtibatta olması ve özellikle ticari açıdan önemli bir bölge olması sömürgeci devletlerin dikkatini çekmiş ve sömürgecilik için rekabet ortamı oluşturmuştur.¹⁰⁷

I. yüzyılın ilk yarısında Romalılar, Persler ve Aksumite İmparatorluğu¹⁰⁸ arasında Nil Vadisi'nde, Kızıldeniz'de ve Ortadoğu'da güç elde etmek için birbirleriyle mücadeleleri verirken beklenmeyen bir sonuçla karşılaşmışlar ve Ortadoğu'daki Araplar arasında İslam'ın da yükselmesiyle birlikte, Persler ve Romalılara ait bölgeler Arap hâkimiyeti altına girmiştir. Bu yaşananlar, Aksumite İmparatorluğu'nun Ortadoğu'daki ve Akdeniz'deki ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. Bunların neticesinde Aksumite İmparatorluğu, bölgesel ve küresel yayılmacılığını Afrika Boynuzu'nun batı, güney ve doğu vilayetlerine çevirmiş ve II. yüzyıla yaklaşırken Etiyopyalı bir kabile olan Agav soyundan türeyen Zagve hanedanlığını ve Lasta'nın kuzey dağlık bölgelerinde, ilk sömürgecilik faaliyetlerini göstermeye başlamış ve Etiyopya'da 3 yüzyıl sürecek bir hâkimiyet kurmuştur.¹⁰⁹

Araplar, İslam öncesi dönemde Aden Körfezi yoluyla Somali sahillerindeki şehirlerle ticari ilişkiler kurmuşlar ve bu şehirlerden en önemlisi olan Zeyla, 6. yüzyılda köle ve kahve ticareti için önemli bir konum haline gelmiştir. Arap kabilelerinin 8. yüzyılda Somali sahillerine yerleşmesiyle birlikte İslam bölgede yayılmaya başlamıştır. 11. yüzyıla gelindiğinde bölge Habeşliler tarafından saldırıya uğramış ve bölge halkı uzun bir müddet Habeşlilerle mücadele etmiştir.¹¹⁰

---

¹⁰⁵ Eylem Miray Apak (2009). *Uluslararası Hukukta Müdahale Kavramı ve Türkiye'nin Somali ve Afganistan'a Düzenlenen Uluslararası Müdahalelerdeki Yeri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, s. 148.

¹⁰⁶ Türkaya Ataöv (2010). *Emperyalizmin Afrika Sömürüsü*. İstanbul: İleri Yayınları, s. 16.

¹⁰⁷ Durmuş Akalın (2015a, 4- 5 Mayıs). XIX. Yüzyılda Aden Körfezi'nde Avrupalı Güçler ve Osmanlı Devleti. *1. Uluslararası Sosyal Bilimler Araştırmaları Kongresi*. Saraybosna, s. 59.

¹⁰⁸ Aksumite İmparatorluğu, Kızıldeniz sahilini günümüzdeki Sudan'dan Somali'ye dek olan bölgeyi elinde tutmasının yanı sıra, Sudan'dan Nil Vadisi'ne dek uzanan bölgeye hâkimdi. Aksum'un çekirdek bölgeleri, günümüzde Kuzey Etiyopya'yı ve Güney Eritre'yi oluşturan dağlık arazilerden oluşmaktaydı.

¹⁰⁹ Ali Abdu Muhammed (2012). *Etiyopya-Türkiye İlişkileri: Karşılıklı Şüphe ve Anlaşmazlıktan Karşılıklı Anlayış ve İşbirliğine*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 30

¹¹⁰ Ahmet Kavas (2009). Somali. *İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt.37, s. 373). Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi: İslam Ansiklopedisi, s. 373.

Somali, dünyanın en eski yerleşim yerlerinden ve antik çağın önde gelen ticaret merkezlerinden birisidir. Somali’de İslam’ın izleri 9. yüzyıla dayanmakla birlikte 15. ve 16. yüzyıllarda Adal Sultanlığı¹¹¹ döneminde İslam’ın “Altın Çağı” haline gelmiştir. Bu dönemlerde İslam, Afrika Boynuzu genelinde etkisini arttırmış durumdadır. Ayrıca, Somali’nin geçmişteki toplum yapısına bakıldığında iki farklı toplum varlığından söz edilmektedir. Bunlar; göçebe bir hayat süren Samaal (Kırsal göçebelerin bir kısmını gezginler, bir kısmını da ticaretle uğraşanlar oluşturmaktadır.) ile yerleşik bir hayat süren Saab topluluklarıdır.¹¹²

15. yüzyılın sömürgeci akımları Somali’de de etkisini göstermiş ancak Osmanlı Devleti’nin bölgedeki hâkimiyeti sebebiyle Doğu Afrika’da çok fazla hareket alanı bulamamıştır. Bu yüzden Somali’de ilk sömürgecilik hareketleri 1839 yılında Britanya’nın Aden Körfezi’ne kolonilerini kurmasıyla başlamıştır.¹¹³ 1859 yılında ise Fransa, Kızıldeniz ile Aden Körfezi’nin birleştiği noktada bir iskele kurarak bölgeyi denetimi altına almıştır. Bu bölgede kurulan denetim’den bir şehir meydana gelmiş ve bu şehre Cibuti ismi verilmiştir.¹¹⁴

1869 yılında Süveyş Kanalı’nın da açılmasıyla birlikte Avrupalı devletlerden özellikle İngiltere ve Fransa bugünkü Somali, Cibuti ve Eritre sahillerindeki bazı küçük iskeleleri mahalli yöneticilerinden para karşılığında kiralamışlar ve belli bir süre sonrası kendi bayraklarını çektikleri bu iskeleleri birer sömürge olarak benimsemişlerdir.¹¹⁵ Böylelikle Cibuti, Süveyş Kanalı’nın açılmasının ardından bir ikmal iskelesi olmaktan çıkmış ve son derece mühim bir stratejik bölge halini almıştır.¹¹⁶

Aden Körfezi’nin Somali sahilleriyle en çok ilgilenen devletlerin başında gelen İngiltere, Afrika sahillerinde ilgi duyduğu birkaç dikkat çekici şehirlerden Zeyla ve Berbera’yı 1830-40’lı yıllarda daha çok incelemeye başlamıştır. 1868 yılından önce İngiltere, Kızıldeniz’in Afrika sahillerinde ve Aden Körfezi’nde Hindistan yolu gerekçesiyle belli başlı bölgelerde nüfuzunu oluşturmuştur. Keşif gezilerinden sonra ve

¹¹¹ Adal Sultanlığı, bugünkü Cibuti, Etiyopya ve Somali topraklarında hüküm sürmüş ve Müslümanlarla Habeş Hıristiyanları arasında yaşanan savaşlarda önemli rol oynamış bir Müslüman sultanlığıdır. Bkz. Adal Sultanlığı (2017). Erişim Tarihi 21 Ağustos 2017. <https://www.dunyabayrak.com.tr/adal-sultanligi/>

¹¹² Ufuk Tepebaş (2013). *Dönüşüm Sürecindeki Sahra Altı Afrika Kalkınma, Güvenlik ve Ortaklık*. İstanbul: TASAM Yayınları, s. 233.

¹¹³ İzzettin Artokça (2014). Eş Şebab ve Boko Haram Terör Örgütlerinin Özellikleri ve Afrika Siyasetindeki Yerleri. E. İsmail (Ed.), “*Dünya Siyasetinde Afrika I*” içinde (201- 236). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, s. 208.

¹¹⁴ İbrahim Okur, Okur, İ. (2009). *Afrika Zengin Ama Yoksul*. Bursa: OKURSOY Kitapları., s. 181.

¹¹⁵ Tandoğan, a.g.e., 2013, s. 44.

¹¹⁶ Okur, a.g.e., 2009, s.183.

bölgenin değerinin her geçen gün artmasından sonra İngiltere ve Fransa arasındaki rekabet gözle görülür hale gelmiştir.¹¹⁷

*Harita 1.2. Kızıldeniz, Aden Körfezi ve Afrika Boynuzu (Somali Sahilleri)*¹¹⁸

19. yüzyılın ortalarında Doğu Afrika'daki en güçlü siyasi birim olan Zengibar Sultanlığı¹¹⁹, 19.yüzyılın sonlarına doğru Avrupalı devletlerin kendi aralarında Hint Okyanusu'nda üstünlük kurma çabalarından etkilenmiştir. 16. ve 17. yüzyılda Portekizlilerin Zengibar Sultanlığını işgallerinin ardından bölgeye Avrupalı devletlerden ilk sürekli baskı İngiltere'den gelmiştir.¹²⁰ Zengibar Sultanı ile Avrupalı devletler arasında yapılan anlaşmalarla, Zengibar Sultanlığı bölgedeki topraklarının kullanım hakkını Fransa, İngiltere ve İtalya'ya devretmiştir. 1883 yılında Zeyla, Berbera ve Tacure şehirleri de İngilizler tarafından Somaliland adıyla sömürgeleştirilmiştir.¹²¹

¹¹⁷ Akalın, a.g.y., (2015a, 4- 5 Mayıs), s. 59- 60.

¹¹⁸ https://www.turkcebilgi.com/aden_k%C3%B6rfezi Erişim Tarihi 10 Nisan 2017.

¹¹⁹ Zengibar Sultanlığı, bugünkü Tanzania sahiline 72 kilometre uzaklıkta, Ekvatorun 150 kilometre güneyinde yer alan küçük bir adadır. Mehmet Muhsin, "Afrika Delili" adlı çalışmasında Zengibar Sultanlığı'nın sınırlarını şöyle tanımlamıştır: "Bahr-ı Muhit-i Hindi sahilinde şimalen Afrika-yi Osmaniye'den Somali kat'asını ve cenuben Portekizlilerin Mozambik ve garben Kongo hükümet-i müstakillesiyle muhattır". Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılda Afrika kıtasında ilişki bulunduğu en önemli sultanlıklardan birisidir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Hatice Uğur, Uğur, H. (2005). *Osmanlı Afrikası'nda Bir Sultanlık Zengibar*. İstanbul: Küre Yayınları.

¹²⁰ Uğur, a.g.e., 2005, s. 40.

¹²¹ Kavas, a.g.y., 2009, s. 374.

İngiltere, göz koyduğu iki şehri (Zeyla ve Berbera) ele geçirdikten sonra İngiliz himayesi bir vali tarafından edilmiş ve merkezi Berbera olmuştur. Somali'nin iç kısımları 19. yüzyılın sonuna kadar bağımsızlığını korurken; 1884 yılında Fransa ve İngiltere, 1889 yılında ise İtalya sömürgelerini işgal etmişlerdir. Kısaca belirtmek gerekirse, 1860 yılından 1884 yılına kadar Somali sahilleri Mısır Hidivliği'nin kontrolü ¹²²altındayken; Mısır'ın bölgeyi boşaltmasıyla birlikte Aden Körfezi'nden gönderilen birlikler Berbera'yı ele geçirmişlerdir. Böylelikle, 1887 yılında da İngiliz, Fransız ve İtalyan koruma bölgeleri ilan edilmiştir.¹²³

Avrupalı devletleri 1880-1890'lardan itibaren sömürgeciliğe iten faktör tamamen ekonomi kaynaklıdır. 1870'lerden sonra Avrupa sanayisinin gelişmesiyle birlikte bir takım önemli sorunlar ortaya çıkmış ve sanayi geliştikçe üretim artmış; üretim arttıkça da, sanayi ülkelerinin kendi nüfusları bu üretimi tüketemez olmuşlardır. Oluşan bu üretim fazlasını dağıtacak alanlar yani yeni pazar arayışları baş göstermiştir.¹²⁴

Orta Afrika'ya giden yolu kaplayan, Hindistan ve Uzakdoğu yolu üzerinde bir basamak olan Kızıldeniz'den İngilizleri uzaklaştıran ayaklanmalar yaşanmış, bu da İngilizleri çok kaygılandırmıştır. Bu olayın ardından İngilizler, Massaua Limanının İtalyanlar tarafından işgal edilmesini teklif etmiş ve Fransızlar kadar sömürgeci olmayan dost bir devletin eline geçmesi daha doğru olacağını düşündükleri için 5 Şubat 1885 tarihinde anlaşmaya varılarak Massaua'ya İtalyan askeri yollanmıştır.¹²⁵ Kızıldeniz sahillerinde yer alan bir diğer önemli liman şehri Massaua, Afrika Boynuzu'ndaki ülkelerin dünyaya açıldığı liman olduğu için tarih boyunca sömürgeci güçler tarafından bu liman şehrinin kontrolünü ellerine almaya çalışmışlardır. Bu limanda Etiyopya içlerinde üretilen ürünlerin ticareti yapıldığı için dünyanın birçok yerinden gelen tüccarlarla karşılaşmak mümkündür.¹²⁶

İtalya, coğrafi bakımdan kendisine yakın olan sömürgeler başka sömürgeci ülkeler tarafından paylaşılınca, Afrika'nın uzak bölgelerine gitmek zorunda kalmış ve 1885'te Kızıldeniz kıyısında ve Habeşistan'ın kuzey limanı olan Massaua'yı (Massaouah) işgal etmiş ve uzun uğraşlar ve mücadelelerden sonra, 1889'da Habeş İmparatoru II. Menelik ile

---

¹²² Ayrıntılı bilgi için Bkz. Mohamed Osman Salah (2015). *Kuzey Somali'de Osmanlı Hâkimiyeti (1559-1916)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, s. 34- 56.

¹²³ Akalın, **a.g.y.**, (2015a, 4- 5 Mayıs), s. 60.

¹²⁴ Armaoğlu, **a.g.e.**, 2007, s. 417

¹²⁵ Luraghi, **a.g.e.**, 2000, s. 244- 245.

¹²⁶ Uğur, **a.g.e.**, 2005, s. 23

yaptığı bir anlaşmayla bölgeye yerleşmiştir.¹²⁷ İşte bu, Eritre sömürgesinin başlangıcını oluşturmuştur. İtalya, 1889 yılında Eritre'ye yerleşmesinin ardından 1893 yılında Somali'nin güneydoğu kıyılarını ele geçirmiş ve 1896'da Etiyopya'ya saldırmış ancak Adva (Adoua)'da yenilgiye uğramıştır.¹²⁸

İtalya'nın derdi pamuk plantasyonları oluşturmak ve böylece İngiltere'nin Sanayi Devrimi sırasında izlediği yolu tekrar ederek sanayileşmeyi pamuğa dayandırmaktı. Bütün bu yaşananlara rağmen Fransızlarla aralarında bir anlaşmazlık yaşanmadı ve İngilizler, İtalyanlar ve Fransızlarla anlaşarak boyunduruk altına aldıkları toprakları birbirinden ayıran sınırlar çizdiler ve herkes kendi bölgesini yönetmekte özgür kaldılar. Böylelikle İngiltere, Fransa'nın yayılmasını kuşatarak engellemiş oldu.¹²⁹

1.5. BÖLÜM SONU DEĞERLENDİRMESİ

Bu bölümde, varsayımı oluşturan kavramlara yer verilerek çalışmanın yapıtaşları oluşturulmuştur. Sömürgeciliğin ne olduğu, nasıl ortaya çıktığı ve geliştiğinin yanı sıra ekonomik çöküş kavramları açıklanmış; sömürgecilik sonrası oluşan ekonomik çöküşlerin iç çatışmalara etkisini daha iyi kavrayabilmek adına Kuzey-Güney ilişkileri çerçevesinde Afrika Boynuzu'nda oluşan sömürgecilik faaliyetleri açıklanmıştır.

Bu çalışmanın varsayımını oluşturan sömürgecilik ve ekonomik çöküş tanımları yapılarak emperyalizmin nasıl oluştuğu ve yayıldığı açıklanmış ve uluslararası sistemi ekonomi üzerinden açıklayan kuramlara yer verilerek -Lenin'in emperyalizm kuramı ile Galtung'un yapısal emperyalizmi gibi - kuramların altyapısı oluşturulmuştur. Kuzey-Güney ilişkileri çerçevesinde oluşan sömürgecilik faaliyetleri, ikinci bölümde yer alan kuramlarda açıklanmış olan Merkez- Çevre ilişkilerinin nasıl oluştuğunu anlamlandırmak adına yazılmıştır. Ayrıca, Afrika Boynuzu'nun sömürge tarihindeki yeri açıklanarak üçüncü bölümde yer alan Somali bağlamında sömürgeciliğin tarihsel arka planı için zemin hazırlanmıştır.

---

¹²⁷ Armaoğlu, a.g.e., 2007, s. 365.

¹²⁸ Ramazan Özey (2014). Afrika Kıtası'nın Panoraması: Siyaset, Toplum ve Ekonomide Farklılıklar ve Benzerlikler. İ. Ermağan (Ed.), *Dünya Siyasetinde Afrika 1* içinde (1- 47). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, s. 3.

¹²⁹ Okur, a.g.e., 2009, s.182.

BÖLÜM II

2. KURAMSAL ALTYAPI

Uluslararası ilişkilerin temel sorunu, devletlerin uluslararası alanda hangi politikaları, neden yürüttüklerini ve bu politikaların diğer devletleri nasıl etkilediğini anlamak ve yorumlamaktır. Bu doğrultuda disiplin içerisinde, sosyal bilimlerin özellikle siyaset bilimi, toplum bilimi, ekonomi ve tarih alanlarıyla etkileşim içerisinde olan, pek çok kurumsal yaklaşım ve analiz çerçevesi meydana gelmiştir.¹³⁰

Bu bölümde, ekonomik çöküşlerle iç çatışmaların paralel olarak ortaya çıktığı varsayımını açıklayabilmek için uluslararası ilişkiler teorilerinden uluslararası sistemi ekonomik kavramlarla açıklamaya çalışan globalist teoriler, emperyalizm teorilerinden Lenin ve Galtung'un kuramı ve postkolonyal teorilere yer vererek sömürgeciliğin kuramsal altyapısı oluşturulmuştur. Ayrıca, Somali'de yaşanan olayları kavrayabilmek için devlet başarısızlığı, istikrarsızlık, iç savaşlar, irredantizm ve fundamentalizm kavramlarının içeriğinin anlaşılması gerekmektedir.

2.1. SÖMÜRGEÇİLİĞİN KURAMSALLAŞTIRILMASI

Westphalia Anlaşması¹³¹ ile modern devletler sisteminin temeli atılmış olmakla birlikte, kapitalizmin bugünkü dünya sisteminin inşasında oynadığı yapısal etkiyi marjinalleştirmiştir. 17. yüzyılda, modern devletler sistemine gerçekte özünü veren kapitalist sistem henüz ortaya çıkmamış, artı değer sömürsüne dayanan sermaye birikimi, bir dünya sistemi oluşturacak kadar hâkim bir birikim modeli halini almamıştı.¹³²

Westphalia düzen olarak da bilinen modern devletler sistemi; ülkesel olarak örgütlenmiş, bağımsız ve kendi siyasal geleceğini belirleme konusunda hiçbir alternatif iç ya da dış otorite kabul etmeyen, tam egemen devletlerden oluşan düzen demektir. Bu düzen, sömürgeleştirme, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları ile Avrupa imparatorluklarının çözülmesi ve dekolonizasyon¹³³ süreçleriyle tüm dünyaya yayılmış ve Westphalian ilkeler,

¹³⁰ Özlem Kaygusuz (2014a). Egemenlik ve Vestfalyan Düzen. E. Balta (Ed.), *Küresel Siyasete Giriş Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler* içinde (25- 50). İstanbul: İletişim Yayınları, s. 25.

¹³¹ Avrupa'nın o zamana kadar görmüş olduğu en kanlı savaşlar olarak nitelendirilen Otuz Yıl Savaşları'nı bitiren 1648 tarihli Münster ve Osnabrück Antlaşmalarıdır. Genel adıyla Westphalia Anlaşmaları olarak bilinen bu anlaşmalar Westphalia düzen olarak adlandırılan modern devletler sisteminin temel mimarisidir.

¹³² Funda Hülagü (2014). Marksizm ve Eleştirel Teoriler. E. Balta (Ed.), *Küresel Siyasete Giriş Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler* içinde (175- 202). İstanbul: İletişim Yayınları, s. 176.

¹³³ Dekolonizasyon: Bir devletin, başka bir ülke halkı ve kurumları üzerindeki hâkimiyetini sona erdirmesidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Evans ve Newnham, **a.g.e.**, 2007, s. 570

dünya üzerindeki tüm kara parçalarını sınırlarla ayıran, küresel bir devletler sisteminin temeli haline almıştır.¹³⁴

Frank ve Gills'e göre, "modern devletlerarası sistem", "kapitalizm üretim tarzından çok daha önce meydana gelmiş ve "kapitalist modern dünya sistemi" meydana gelmeden çok önce dünya ekonomik sisteminde bir birikim sürecinin var olduğunu, "kapitalist modern dünya sistemi"nin meydana gelişinden çok daha öncesine tarihlenen bu dünya sistemi- ekonomisindeki genişleme ve daralma çevrimlerinin sürekliliği olgusudur. Bu bağlamda bu süreçler, temel karakteristikleri modern devletler sistemlerinden çok öncesine tarihlenen hegemonik güçlerin tarihsel yükselişleriyle, düşüşleriyle ve güç merkezlerinin değişmesiyle içsel olarak ilişkilidir.¹³⁵

16. yüzyıldan bu yana, özellikle Batı Avrupa'da meydana gelen merkezi otoriteler (güçlü lordlar ve krallar), tarımsal kapitalizmin gelişip, ticaretin yayılması sürecine tam uyum gösteren siyasal birimler olmuştur. Bu manada devletler sistemi ve modern devlet, kapitalizmin ilk önce Avrupa'da, sonra da bir dünya ekonomisi olarak tüm dünyaya yayılmasının bir neticesi olmuştur.¹³⁶ Westphalia sisteminin başarısı dünya kaynaklarının sınırsız olduğu anlayışına dayanmakla birlikte, bu sınırsız kaynaklar yeryüzünün Avrupa dışında kalan bölgelerinde bulunduğu düşüncesine dayanmaktadır. Ayrıca, kaynakların Avrupalı devletlerce kullanılmasına ise emperyalizm denilmektedir.¹³⁷

Modern devlet Avrupa dışına, sömürgecilik ve esas olarak da bu sömürge imparatorluklarının iki dünya savaşının bitmesinin ardından çözülmesiyle yayılmıştır. Westphalian düzenin tüm dünyaya yayılması açısından dönüm noktası, 20. yüzyılın ikinci yarısında yaşanan sömürgeleştirme, yani Asya, Afrika ve Ortadoğu'daki sömürgelerin bağımsızlıklarını kazanmaları süreci olarak bilinir. Özellikle 20. yüzyılın ortalarından itibaren küreselleşmeyle gelen ekonomik bütünleşme, başarısız devletler ve iç savaşlar bu Westphalian düzeninin sürekliliğini tehdit eden önemli faktörlerdir.¹³⁸

Kapitalizm, ilk baştan itibaren dünya çapında boyutlarda gelişmesine rağmen, modern devlet sistemiyle serbest bırakılan bu ekonomik hareketlilik, daha çok ulus-devletin sağlamlaşmasına hizmet etmiştir. Ancak, bu iki gelişme artık birbirini daha fazla güçlendirememektedir. Günümüzde "yerinde yürütülen müzakereler" ulus- devlet sınırları

¹³⁴ Kaygusuz, a.g.e., 2014a, s. 26- 27.

¹³⁵ Andre Gunder Frank ve Barry K. Gills (der.). (2003) *Dünya Sistemi Beş Yüzyıllık mı, Beş Bin Yıllık mı?*. E. Soğancılar (Çev.). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, s. 103.

¹³⁶ Kaygusuz, a.g.e., 2014a, s. 31.

¹³⁷ Sander, a.g.e., 2002, s. 592.

¹³⁸ Kaygusuz, a.g.e., 2014a, s. 34.

içerisindeki hareket alanlarıyla, küresel yani siyasi araçlarla neredeyse hiç kontrol edilemeyen ekonomik iradeler arasındaki farkın gittikçe daha da büyüdüğünü gün yüzüne çıkarmaktadır.¹³⁹

Özellikle, dekolonizasyonun ardından bağımsız ve egemen devletlere dönüşen (!) eski sömürgeler, içeride meşru siyasal otoriteler oluşturamamışlardır. Egemenlikleri, uluslararası sistemin toprak bütünlüğü, iç işlere karışmazlık ve kendi kaderini tayin hakkı gibi kuralları ile doğrudan kendilerine verilen ve büyük güç siyasetine uyum sağladıkları takdirde korunan bu devletler zayıf devlet veya yarı-devlet olarak ifade edilmiştir. Günümüzde, özellikle Soğuk Savaş'ın bitmesiyle şiddetli iç çatışmalara ve savaflara sürüklenmiş çok sayıda zayıf devlet bulunmaktadır.¹⁴⁰ Başta Afrika'da olmak üzere, Üçüncü Dünya ülkelerinin büyük bir kısmında, pek çok zayıf devletin şiddetli iç çatışmalara veya savaflara sürüklenmesi ve devlet otoritesinin çökmesi, -ayrıca başarısız devlet tartışmasının yaşanması- konunun Uluslararası İlişkilere taşınmasına yol açmıştır.¹⁴¹

Uluslararası İlişkiler, üst bir otoritenin olmadığı uluslararası anarşi içinde egemen devletlerin bir arada varoluşunu konu edinmiştir. Egemenlik-anarşi sorunsalında temellenen çalışma alanı, aynı zamanda, Avrupa'nın sömürgeci ve emperyal siyasetiyle doğal bir ilişki içerisinde olmuştur. Bu anlamda Uluslararası İlişkiler disiplini sadece egemen devletler değil; modern kurum, norm ve uygulamalardan mahrum gözüken, sömürgeleştirilmiş ve Avrupa emperyalizmine eklenmiş Avrupalı olmayan farklı sosyo-politik topluluklarla ilişkinin nasıl olacağı sorunsalını da ele almıştır.¹⁴²

Wallerstein, beş yüz yıllık modern sistemi ve ondan önce var olan ve bir süre için çağdaş nitelik taşımış diğer “dünya- sistemleri” ile Frank ve Gills'in en azından beş bin yıl geriye giden “dünya sistemi” arasındaki temel kavramsal ve teorik farkı ortaya koymaktadır. Wallerstein'in dünya- sistemleri, “modern” dünya-sisteminde “kapitalist” olan özel bir “üretim tarzı” ile karakterize edilirken Frank ve Gills'in dünya sistemi ise, ister feodal ve başka türden haraca dayanan, ister kapitalist ya da sosyalist olsun herhangi

---

¹³⁹ Jürgen Habermas (2015). *'Öteki' Olmak 'Öteki'yle Yaşamak*. İ. Aka (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 30.

¹⁴⁰ Kaygusuz, **a.g.e.**, 2014a, s. 41.

¹⁴¹ Kaygusuz, **a.g.e.**, 2014a, s. 42.

¹⁴² Muhammed A. Ağcan (2014). Sosyal Bilimler Felsefesi ve Uluslararası İlişkiler Teorisi. E. Balta (Ed.), *Küresel Siyasete Giriş Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler* içinde (77- 110). İstanbul: İletişim Yayınları, s. 81.

bir üretim tarzından ya da bunların karışımından oluşan herhangi bir karma tarzdan önce ortaya çıkmış ve ondan bağımsız olarak var olmuştur.¹⁴³

1917 yılında, Sovyetler Birliği'nin kurucusu Vladimir İlyiç Lenin, sömürge dünyasının kapitalist dünyanın “ihtiyatını” meydana getirdiğini ilan etmiş ve komünistler, sömürge altında bulunan insanlar arasında kışkırtmalarda bulunmak üzere büyük bir girişimi başlatmışlar ve bu girişim sonucu, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Batı Avrupa insanlarını, sömürgeciliği tasfiye etmeye itmiştir. Komünizmin yayılmasına karşı olan milletler, sömürgelerin tümüyle Sovyet yanlısı eğilimlerin eline düşmelerinden korktukları için, buralardan vazgeçmek zorunda olduklarını görmüşlerdir.¹⁴⁴

Üçüncü Dünya ülkeleri arasında sömürgecilik politikası güttüğüne dair Batılı ülkelere ve ABD'ye karşı bir antipati oluşmuş ve bu antipati kendini Marksizm, Köktenci İslam ve Milliyetçilik olarak göstermiştir.¹⁴⁵ Avrupalı sömürgeciliğin küresel iktidarını ve ağır sonuçlarını açıklamak için ileri sürülen bu konudaki Marksist düşünce, eski sömürgecilik ile yeni sömürgecilik arasında hayati bir ayırım yapar:

“...Daha önceki kolonyalizmlerin kapitalizm öncesi olmalarına karşılık, modern kolonyalizm Batı Avrupa'da kapitalizmin kuruluşuna eşlik etmiştir. Modern kolonyalizm fethettiği ülkelerden haraç, mal ve zenginlik toplamaktan daha fazlasını yaptı- fethettiği ülkelerin ekonomilerini yeniden yapılandırdı, kendi ekonomileriyle karmaşık ilişkiler içerisine soktu, böylelikle kolonileştirilmiş ülkeler ile kolonileştirilenler arasında insan ve doğa kaynakları akışı başladı. Bu akış iki yönlü olarak cereyan etti –köleler ve sözleşmeli emeğin yanı sıra hammaddeler de metropolde yapılan ya da metropoldeki talebi karşılamak için başka bölgelerde yapılan mal imalatına aktarıldı ve aynı zamanda, koloniler de Avrupa mallarını alıcısı olan birer Pazar sunmuş oldu...”¹⁴⁶

Marksist çalışmalar içerisinde emperyalizm kavramının sistematik araştırılması Marx'dan sonra Luxemburg, Hilferding, Lenin ve Buharin gibi düşünce ve hareket insanlarına kalmıştır. Buharin, Hilferding, Luxemburg ve Lenin'in araştırmalarında emperyal güçler arasındaki rekabetin meydana getirdiği yıkıcılığın ve dünya toplumları

¹⁴³ Frank ve Gills, **a.g.e.**, 2003, s. 34.

¹⁴⁴ Luraghi, **a.g.e.**, 2000, s. 21.

¹⁴⁵ Eren İrfanoğlu (2014). *Bölgesel Algılar Çerçevesinde Üçüncü Dünya Bölgeselciliği; Ortadoğu'nun Metamorfozu*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale, s. 30.

¹⁴⁶ Ania Loomba (2000). *Kolonyalizm Postkolonyalizm*. M. Küçük (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s. 21.

arasındaki eşitsizliğin yapısal sebeplerini ortaya koymuşlardır.¹⁴⁷ Lenin, Luxemburg ve Hilferding gibi düşünce insanlarının yürüttüğü emperyalizm tartışmasında kapitalist emperyalizmin gelişmemiş ülkeler üzerindeki etkisine, dolayısıyla kapitalizmin dinamik yapısına herhangi bir olumlayıcılık yönelmemekle, Marx'ın düşündüğünün tam tersi bir sav ortaya koymuşlardır.¹⁴⁸ Bu bilim adamları emperyalizmin kuramsallaştırılmasında önemli rol oynamıştır. Ancak, sömürgelerin yeniden paylaşımını, mali alandaki büyümeyi iktisadi çıkar ögesi ile ilişkilendiren Lenin, kapitalizmin emperyalist karakterini ortaya koymaya çalışmıştır.¹⁴⁹

2.1.1. Globalist Uluslararası İlişkiler Teorileri ve Sömürgecilik

Uluslararası ekonomik sistemi ekonomik terimlerle açıklamaya çalışan globalistlere göre, dünya sistemini anlamak için tarihsel gelişimine bakmak gerekmektedir. Yani, günümüz olaylarını ancak tarihsel bir perspektiften değerlendirdiğimiz zaman anlayabiliriz. Globalistler, uluslararası sistemi kapitalist üretim tarzının biçimlendirdiği bir yapı olarak görürler. Bir anlamda sistemin temel dinamiği olarak ekonomik ilişkileri ele almaktadırlar.¹⁵⁰

Globalist teoriler; emperyalizm, bağımlılık ve merkez- çevre teorileri olarak da bilinir. Globalizm'in temeli 1971 yılında Keohane ve Nye'nin "*Transnational Relations and World Politics*" adlı eseriyle atılmış ve globalist paradigma uluslararası ilişkiler analizine başlama noktası olarak devletler ve diğer varlıkların içerisinde karşılıklı etkileşim içinde buldukları küresel çerçeve alınmıştır. Globalizm, devletlerin dışa dönük davranışlarını kavrayabilmek için öncelikle, sistemin yapısının belirli aktörleri belirli biçimlerde davranmaları için nasıl koşullandırdığını ve yatkınlaştırdığını kavramamız gerektiğini açıklar.¹⁵¹

Globalist paradigmanın odak noktası; devletler ile uluslararası örgütler ve diğer aktörlerin nasıl bazı devletler, zümreler ve elitlerce, kapitalist sistem aracılığıyla,

---

¹⁴⁷ Ali Murat Özdemir (2012, Eylül-Ekim-Kasım). Tarihsel Bağlamında Emperyalizm. *21. Yüzyılda Sosyal Bilimler*, 1, 92- 120, s. 96- 97.

¹⁴⁸ Hülal, a.g.e., 2014, s. 188.

¹⁴⁹ Cemil Hakan Korkmaz (2004). *Sömürgecilik Siyasetine Üç Farklı Bakış: Smith, Marx, Lenin*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s. 121.

¹⁵⁰ Arı, a.g.e.,2008, s. 264.

¹⁵¹ Mustafa Aydın (1996). Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 51(1), s. 84.

diğerlerinin zararına olacak bir şekilde yararlanmak için tahakküm mekanizması olarak kullanıldığıdır.¹⁵²

Bağımlılık, kapitalizmin mevcut yapısının tarihsel gelişim sürecinde meydana gelmiş ve kapitalist üretim ilişkilerinin uluslararası boyutta bütünsel ve karşılıklı olarak meydana getirdiği bir olgudur. Azgelişmişlik, gelişmiş dünyada hakim üretim ilişkilerinin dünyanın geri kalanına verdiği bir şekil olarak düşünülmeli ve bu bağlamda bağımlılık, emperyalist ülkenin diğer ülkelere dışarıdan dayattığı bir şey olarak değil; global sistem içerisinde şekillenen azgelişmiş ülkenin bir özelliği olarak görülmelidir.¹⁵³

Globalistler, içsel faktörlere de değinmekle birlikte çevre ülkelerindeki azgelişmişlik sorununu analiz ederken tamamen uluslararası faktörlere yani kapitalist dünya sistemine dayandırılmakta içsel değişkenlerin önemi belirsizleşmektedir. Bağımlılık tezine göre, azgelişmiş Üçüncü Dünya ülkelerindeki geri kalmışlığın suçu bütünüyle sanayileşmiş ülkelere yüklenmektedir. Ekonomik gelişmelerin sağlanamamasında, toplumsal rahatsızlıkların, iç çekişmelerin kabile ve kast sisteminin meydana getirdiği çatışmaların, din ve mezhep kavgalarının, iktidar mücadelelerinin, geniş toplumsal bir tabana oturmadığı için siyasal iktidarların otoriterizme kaymalarının ve bu ülkelerdeki baskıcı yönetimlerin beceriksizliğinin de şüphesiz payı büyüktür. Globalistler, her olayı bağımlılık ve kapitalist dünya sistemi kavramlarıyla açıklamaya çalıştıkları için eleştirilmektedirler.¹⁵⁴

Globalistler, uluslararası sistemi temel olarak ekonomik ifadelerle yani özünde kapitalist olan ve merkez-çevre olarak da bilinen iki ana zümre veya bölgeden oluşan bir sistem olarak algılar. Bu sistemdeki merkez ülkeler zengin iken, çevre ülkeler yoksuldur ve iki bölge arasında kurulan ilişki merkez ülkedekileri daha da zenginleştirirken, çevre ülkedekileri daha da yoksullaştıracak bir biçimde işleyen küresel işgücü dağılımına yönlendirilmektedir. Bundan ötürü uluslararası sistemin temel özelliği sömürüye imkân tanımaktadır. Bu sebeple globalist teorisyenlerin nihai amacı dünyanın sömürülmüş ve yoksullaştırılmış topraklarının kurtarılmasıdır.¹⁵⁵

2.1.2. Lenin'in Emperyalizm Kuramı

---

¹⁵² Aydın, **a.g.m.**, 1996, s. 84.

¹⁵³ Göksu Uğurlu, (2014). Marksizm. M. Şahin ve O. Şen (Ed.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri Temel Kavramlar*. Ankara: Kripto Yayınları, s. 98.

¹⁵⁴ Arı, **a.g.e.**, 2008, s. 267.

¹⁵⁵ Aydın, **a.g.m.**, 1996, s. 85.

20. yüzyılın başlarında Lenin ve Kautsky- diğer bilim adamlarının yanı sıra kapitalizmin gelişim sürecinde tikel bir aşamayla ilişkilendirerek “emperyalizm”e yeni bir anlam yüklemişlerdir. Lenin, Batılı ülkelerde finans kapitalizminin ve sanayinin kaydettiği büyümenin “devasa bir sermaye fazlalığı” meydana getirmiş olduğunu ileri sürmüştür. Batılı ülkeler, karlı yatırımlar yapabilmeleri için çareyi sermaye sıkıntısı çeken, emek ve insan kaynakları bolca bulunan kolonilerde bulmuşlar ve kapitalizmin kendi gelişimini tahkim etmek için bu sanayileşmemiş ülkeleri boyunduruk altına alma ihtiyacı hissetmişlerdir. Bundan ötürü de Lenin, dünyanın geri kalanının Avrupalı finans kapitalleri tarafından sömürüleceğini öngörmüştür.¹⁵⁶

Lenin, en kısa tanımıyla, emperyalizmi kapitalizmin tekelci aşaması olarak tanımlar. Bu tanımlamayı ise şöyle açıklar: Çünkü bir yandan mali sermaye, birkaç büyük tekelci banka sermayesinin, tekelci sanayi gruplarının sermayesiyle kaynaşmasının bir neticesidir. Ve ayrıca dünya'nın paylaşılması da, herhangi bir kapitalist devletçe ulaşılmamış ve henüz boyunduruk altına alınmamış bölgelere kolayca yayılan sömürge politikasından, tamamıyla paylaşılmış yeryüzü topraklarının, tekellerin mülkiyetine geçmesi için uygulanan sömürge politikasına geçişi ifade etmektedir.¹⁵⁷

Lenin, 26 Temmuz 1920 tarihinde “*Uluslar ve Sömürgeler Komisyonunun Raporu*”nda sunduğu tez de, emperyalizmin ayırt edici özelliğinden bahseder. Buna göre, bütün dünyanın, büyük sayıda ezilen ve ezilmekte olan halklarla muazzam servetleri ve büyük bir askeri gücü elinde bulunduran küçük sayıda ezen halklara ayrılmış olmaları ayırt edici özelliktir.¹⁵⁸ Zayıf ve sömürge ülkelerinin halklarının emperyalist devletler tarafından yüzyıllardır boyunduruk altında tutulması, ezilen ülkelerdeki emekçi yığınların, ezen uluslara karşı yalnızca düşmanlıkla dolup taşmasına yol açmakla kalmamış; genel olarak ezen uluslara ve onların proletaryasına karşı bile güvensizlik duymalarına sebebiyet vermiştir.¹⁵⁹

Lenin, kapitalizmin geri kalmış ülkelere yayılması hakkındaki açıklamasını, ileri ekonomilerde kar oranlarının düşmesiyle sınırlandırmamış ve emperyalizmin yalnızca tarımsal alanlarda değil sanayileşmiş bölgeleri de ilhak etmeye çalıştığını vurgular. Lenin’e

---

¹⁵⁶ Loomba, **a.g.e.**, 2000, s. 22- 23.

¹⁵⁷ Vladimir Ilyiç Lenin (2013). *Emperyalizm: Kapitalizmin En Yüksek Aşaması* (13. Baskı). C. Süreyya (Çev.). Ankara: Sol Yayınları, s. 95.

¹⁵⁸ Vladimir Ilyiç Lenin (2014). *Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı* (12. Baskı). M. İ. Erdost (Çev.). Ankara: Sol Yayınları, s. 208- 209.

¹⁵⁹ Vladimir Ilyiç Lenin (1993). *Ulusal Sorun ve Ulusal Kurtuluş Savaşları* (2. Baskı). Y. Fincancı (Çev.). Ankara: Sol Yayınları, s. 337.

göre, emperyalizmin en önemli özelliği, hegemonya kurmaya çalışan kapitalist güçlerin birbirleriyle rekabet etmesi ve bu amaçla doğrudan kendileri için olmasa bile rakibi zayıflatmak ve onun hegemonyasını kırmak adına kullanışlı toprakları işgal etmeleridir.¹⁶⁰

Kapitalist emperyalizmin sömürge politikasından söz ederken özellikle şu noktayı belirtmeliyiz ki, mali sermaye ve büyük güçlerin dünyanın ekonomik ve siyasal açıdan paylaşılması olarak özetleyebileceğimiz dış politikası, çeşitli devletler için geçici bağımlılık şekilleri doğurmaktadır. Bu kapitalist emperyalizm çağının özellikleri, başlıca ülkelerin, sadece, sömürgeci güçler ve sömürge devletleri olarak iki ana grup halinde toplanması değil, aynı zamanda görünüşte siyasal bağımsızlıklarına kavuşmuş gibi görünen, fakat gerçekte, mali ve diplomatik bir bağımlılığın ağı içerisine düşmüş değişik bağımlı ülke tipleri oluşmaktadır. Bu oluşan ülke tiplerinden birine yarı-sömürge ülke denilmektedir.¹⁶¹

Lenin, emperyalizm döneminde, uluslar ve sömürgeler sorununun çözümüne ilişkin somut iktisadi gerçekleri göz önünde bulundurulması gerektiğini vurgulamaktadır.¹⁶² Ayrıca, sorunun iktisadi gelişmenin kapitalist aşamasının halen kurtuluş yolunda ilerleyen ve aralarında savaştan bu yana ileri bir hareket görülen geri kalmış halklar için kaçınılmaz bir aşama olduğu görüşünün doğru olmadığını savunur.¹⁶³ Lenin'e göre, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı sorunu, "bütünüyle ve özellikle siyasal demokrasi alanına" yani siyasal ayrılma ve bağımsız bir ulus-devlet kurma hakkına aittir.¹⁶⁴

Emperyalizmin daha iyi anlaşılabilmesi için; Lenin, emperyalizmin beş temel özelliğinden bahseder. Bunlar: "(1) Üretimde ve sermayede görülen yoğunlaşma yüksek bir gelişme derecesine ulaşmıştır ki, ekonomik yaşamda kesin rol oynayan tekelleri ortaya çıkarmıştır. (2) Banka sermayesi sanayi sermayesi ile iç içe geçmiş ve bu "mali sermaye" temel üzerinde bir "mali-oligarşi" meydana getirmiştir. (3) Sermaye ihracı meta ihracından ayrı olarak, özel bir anlam ifade etmiştir. (4) Dünyayı kendi aralarında paylaşan uluslararası tekelci kapitalist birlikler meydana gelmiştir. (5) Dünya topraklarının en güçlü kapitalistler arasında paylaşılması tamamlanmıştır."¹⁶⁵

---

¹⁶⁰ Martin Carnoy (2015). *Devlet ve Siyaset Teorisi* (2. Baskı). S. Coşar, A. Örküp, M. Pamir ve M. Yetiş (Çev.). Ankara: Dipnot Yayınları, s. 220- 221.

¹⁶¹ Lenin , **a.g.e.**, 2013, s. 91- 92.

¹⁶² Lenin, **a.g.e.**, 2014, s. 208.

¹⁶³ Lenin, **a.g.e.**, 2014, s. 212.

¹⁶⁴ Michael Löwy, Löwy, M. (1999). *Dünyayı Değiştirmek Üzerine*. Y. Alogan (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s. 106- 107.

¹⁶⁵ Özdemir, **a.g.m.**, (2012, Eylül- Ekim- Kasım), s. 98.

Lenin, emperyalizmin beş temel özelliğine vurgu yaptıktan sonra emperyalizmi şöyle açıklar: “Emperyalizm, tekellerin ve mali sermayenin egemenliğinin meydana geldiği; sermaye ihracının ön planda anlam kazandığı; dünyanın uluslararası tröstler arasında paylaşılmasının başlangıcı ve bütün dünya topraklarının en güçlü kapitalist ülkeler arasında paylaşılmasının tamamlanmış olduğu bir gelişme aşamasına ulaşmış kapitalizmdir.”¹⁶⁶ Lenin’in emperyalizmi bu şekilde tanımlaması, sermaye ihracı etkeni ile mali sermayeyi başat etken konumunda görmüş ve emperyalizmi, siyasal yönlü yayılma eğiliminden çok ekonomik faktörlerin bir neticesi olarak değerlendirmiştir.¹⁶⁷

Lenin, 1899 yılında yayımladığı “*Rusya’da Kapitalizmin Gelişmesi*” adlı eserinde emperyalizmin kuramının Avrupa merkezçiliğini eleştirenlere verdiği bir yanıt olarak değerlendirilmekte ve Rus toplumsal formasyonunda kapital üretim tarzının gelişmesi incelenirken, hem merkez ülkelerle olan ilişkiler, hem de ülkede varlığını sürdüren kapitalizm öncesi üretim tarzlarının kapitalist tarzla eklemlenmelerine ilişkin somut verilerden faydalanılmaktadır.¹⁶⁸ Lenin bu eserinde, kapitalizmin Rusya’da gelişmekte olduğunu ileri sürerek, kapitalizmin esas tarihsel rollerini, yani, üretici güçlerin artışı ve emeğin toplumsallaştırılması işlevlerini gerçekleştirmekte olduğuna işaret etmiştir.¹⁶⁹

1916 yılında yayımlanan Lenin’in “*Emperyalizm Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*” adlı çalışmasında emperyalizmi kapitalizmin tekelci aşaması olarak tanımlamış; emperyalizmde banka sermayesi ve endüstriyel sermaye ile kaynaşmakta ve oluşan mali sermaye temelinde mali oligarşi sisteme damgasını vurduğu düşüncesini savunmuştur.¹⁷⁰ Lenin, emperyalist yayılmanın temelini kapitalist sistemde doğasında var olduğunu ileri sürer ve kapitalist mücadelenin artık sermayenin dışarı çıkışından kaynaklandığını vurgular.¹⁷¹ Ayrıca, emperyalizmin ayırt edici özelliğinin sanayi sermayesi değil tam tersine mali sermaye olduğunu savunur.¹⁷² Lenin’e göre kapitalist emperyalizmin üç asli ögesi vardır. Bunlardan ilki, rekabetçi kapitalizm devrinin kapanmasıyla birlikte meydana gelen tekelleşme, ikincisi mali sermayenin finans kapitalin sanayi sermayesi karşısında

---

¹⁶⁶ Lenin, **a.g.e.**, 2013, s. 95- 96.

¹⁶⁷ Korkmaz, **a.g.t.**, 2004, s. 136.

¹⁶⁸ Melih Ersoy (1991). Bağımlılık Okulunun Eleştirisi. *Ekin Belleten*, Bahar, s. 23.

¹⁶⁹ Ersoy, **a.g.m.**, 1991, s. 24.

¹⁷⁰ Sinan Sönmez (1995). Kalkınmanın Finansmanı, Emperyalizm ve Finansal Serbestlik Üçgeninde Dış Borçlanma. *Ekonomik Yaklaşım*, 21(75), s. 127.

¹⁷¹ Bağçe, **a.g.m.**, 2003, s. 70.

¹⁷² Lenin, **a.g.e.**, 2013, s. 97.

baskın güç halini alması ve sonuncusu ise, mal ihracatının yerini artan sermaye ihracına bırakmasıdır.¹⁷³

Lenin'in emperyalizm çalışması, kapitalizmin iç çelişkileri ve iç dinamiklerinin analizine dayanmakta ve bundan ötürü tekeller ve tekelleşme ile başlamaktadır. Ancak, buraya, bu çok önemli noktaya sadece indirgenemez.¹⁷⁴ Lenin, Avrupalı kapitalistlerin yüksek kar elde etmek için sömürgelere yatırım yaptığını ve bunların bir bölümüyle kendi ülkesindeki işçi sınıfına bu paydan vererek kapitalist sisteme bağladığını öne sürmektedir.¹⁷⁵ Lenin'e göre emperyalizm sonucu gelişmiş ülkelerde sermayenin büyüyerek ulusal sınırların dışına taşıtığını ve rekabetin yerine tekeli yerleştirmiştir. Ayrıca, emperyalizmin sınıf çelişkilerini büyük ölçüde keskinleştirerek, yığınların yaşam koşullarını kötüleştirerek hem ekonomik he de siyasi –ulusal baskının ve sömürge soygununun yoğunlaşması ve yayılması- açılardan yığınları savaşıma zorladığını vurgular.¹⁷⁶

Lenin, emperyalist aşamada kapitalist gelişimin eşitsizliğini vurgularken, yalnızca ülkeler bakımından değil, sektörler bakımından da bunu belirtmiştir. Ayrıca, Lenin bir anda bir sektörde hızlı bir gelişimin meydana gelebileceğini de vurgulamıştır.¹⁷⁷ Lenin'in emperyalist dönemde, tekeller döneminde gelişimin yavaşlayacağı savı doğrulanmakta ve Lenin'in "Emperyalizm" eserinde, kapitalist sistemde çürüme ve durağanlığa vurgu yaparken, gelişimin eşitsizliğinin daha da artacağını ve belli bir zaman diliminde hızlı gelişmelerin yaşanacağını vurgulamaktadır.¹⁷⁸ Lenin, kapitalizmin emperyalizme neden olduğunu değerlendirerek, barışın önündeki en büyük sorunun kapitalist ilişki biçimi olduğunu öne sürmüştür.¹⁷⁹

Lenin, Tekelci Devlet Kapitalizmi kuramında, Tekelci Devlet Kapitalizmi kavramını, savaş ekonomisinin belirli olgularını nitelendirmek için kullanmıştır. Buna göre, tekelci kapitalizmde genişleyen yeniden üretim, gittikçe artan bir ölçekte yavaşlamak suretiyle bütün dünya pazarının çöküşü ile neticelenecek ve genel bir kapitalist ekonomik krizin ortaya çıkmasına sebebiyet verecektir. Bu bağlamda kapitalizmin tek bir sömürü ve siyasi tahakküm mekanizması oluşturacak şekilde, tekelci güçler ve burjuva devleti

¹⁷³ Hülalü, **a.g.e.**, 2014, s. 190.

¹⁷⁴ Deniz Adalı (2007). *21. Yüzyıl ve Kapitalist-Emperyalizm*. İstanbul: Kaldıraç Yayınevi, s. 18

¹⁷⁵ Alakel ve Yıldırım, **a.g.m.**, (2014, Nisan-Ekim) s. 145.

¹⁷⁶ Lenin, **a.g.e.**, 2014, s. 134.

¹⁷⁷ Adalı, **a.g.e.**, 2007, s. 382.

¹⁷⁸ Adalı, **a.g.e.**, 2007, s. 444.

¹⁷⁹ Atilla Sandıklı ve Erdem Kaya (2013, Bahar). Barış Kavramına Teorik Yaklaşımlar ve Küresel Yönetişim. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimleri Dergisi*, 12(23), s. 68.

arasında gerçekleşen birleşime denk gelen aşamasına Tekelci Devlet Kapitalizmi denilmektedir.¹⁸⁰

Lenin'in emperyalizm'i neden "kapitalizmin en yüksek aşaması" olarak değerlendirdiğini şöyle açıklayabiliriz: Sermayenin çelişkileri emperyalizm yoluyla savaşa, sömürüye ve şiddetin başka türlerine tahvil edilerek dünyanın en uzak yerlerine taşınmaktadır. Burada kullanılan "en üst aşama" terimi "son" manasına gelmemekle birlikte mevcut küreselleşme de emperyalist aşamaya ya da onun yeni bir ifade biçimine karşılık gelebilir. Bunun olabilmesi için de, uluslararası iş bölümündeki dönüşümlerin hesaba katılması yani aralarında yeni sanayileşmiş ülkeler olgusu da bulunan bir seri dinamiğin göz önüne alınması ve sermayenin siyasi iktidar içerisinde temsilinin doğasındaki dönüşümünün hesaplanması gerekmektedir.¹⁸¹ Lenin'in emperyalizm analizinde, bir yandan işbölümü kavramının uluslararası alana uygulanması üzerinden uluslararası ekonomik ilişkilerin nesnel yapısını belirlemeye çalışırken, öte taraftan da bu yapının aktörlere önsel ve harici bir şey olmadığını vurgulamıştır.¹⁸²

2.1.3. Galtung'un Yapısal Emperyalizmi

Johan Galtung, "Emperyalizmin Yapısal Kuramı" adlı eserinde bugün dünyada varolan kapitalizmin ekonomik ilişkiler/ kurumlar yoluyla ve sosyalizmin ise siyasi ilişkiler/ kurumlar yoluyla etkinliklerini arttırmak için vermiş oldukları sistem savaşı içerisinde yer alan ulusların birbirleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla giriştiği çalışmaları ortaya koymuştur.¹⁸³

Galtung, devletlerarasındaki eşitsizliğe dikkat çekerek uluslararası sistemi güç ve üstünlük ilişkisi bağlamında tanımlamış ve bu eşitsizliği belirtmek için "merkez" ve "perifer (çevre)" kavramlarını kullanmıştır. Buna göre, merkez ülkelerin bir bütün olarak uluslararası sistem üzerinde ya da sistem içerisinde yer alan ülkeler üzerinde egemenlik kurmak için planlanan politikaların genel görünümü emperyalizm olarak tanımlanmıştır.¹⁸⁴

---

¹⁸⁰ Ali Murat Özdemir (2010). *Ulusların Sefaleti: Uluslararası Ekonomi Politığe Marksist Yaklaşımlar*. Ankara: İmge Yayınları, 171- 172.

¹⁸¹ Özdemir, **a.g.m.**, (2012, Eylül- Ekim- Kasım), s. 100.

¹⁸² Özdemir, **a.g.e.**, 2010, s.138.

¹⁸³ Doğu Ergil (1977). Emperyalizmin Yapısal Kuramı. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi, 32(1), s. 190.

¹⁸⁴ Fikret Birdişli (2012) "ABD'nin Yeni Dış Politikası: 'İleri Konuşlandırılmış Diplomasi' ve Uluslararası Sistemin Yeniden Yapılanması", 1. International Interdisciplinary Social Inquiry Conference. 17- 21 June 2012, Uludağ Üniversitesi, Bursa, s. 2.

Galtung, merkez-çevre yapılarındaki ilişki biçimini özlü bir şekilde incelemiş ve bu bağlamda emperyalizmin yapısal sınırlarını belirlemiştir.¹⁸⁵

Galtung'un merkez-çevre teorisinde, sürdürülebilir barışa sorun teşkil eden başlıca unsur dünyadaki merkez ve çevre ülkeleri arasındaki yapısal emperyalizmdir. Merkez-çevre teorisine göre, hem merkez hem de çevre ülkeler içerisinde refah düzeyi yüksek olan ve gelir düzeyi düşük olan çevre bulunmaktadır. Çevre ülkelerdeki yönetici tabakasının elitlerinden oluşan bu dar sınıf, bu ülkelerin merkezi konumunda yer almakta ve merkez ülkelerdeki merkezle birlikte hareket etmektedir. Bu ortak hareket neticesinde, yapısal emperyalizmin devamı sağlanmakta ve uluslararası düzeyde kaynakların eşit dağılımına mani olmaktadır. Bunun neticesinde de merkez ve çevre ülkeler arasında eşitsizlikler meydana gelmekte ve devletlerarası çatışmaların temel sebebini oluşturmaktadır.¹⁸⁶

Galtung, yapısal şiddeti merkez-çevre veya metropol-uydu ilişkisinin bir ürünü olarak görmekte ve bu ilişki modelini emperyalizm olarak adlandırmaktadır. Hegemonik bir ilişkinin türevi olan emperyalizm, merkez ülkenin merkezi ile çevre ülkenin merkezi arasında ortak bir çıkar ilişkisine dayanmakta ve bu ilişki türü yapısal ilişki olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca Galtung'a göre emperyalizm, merkez ülkelerin çevre ülkeler üzerinde inşa ettiği hegemonya neticesinde oluşan çıkar farklılaşmasını temsil etmektedir.¹⁸⁷

Galtung'a göre, refah düzeyleri birbirinden farklı olan topluluklar arasındaki çatışma ihtimali, farkın büyüklüğüne bağlı olarak artmakta ve refah düzeyleri birbirine yakın olan ülkeler arasında ise, çatışma olasılığı düşmektedir. Galtung'a göre, bu sebeple kalıcı barış, ancak uluslararası ve ulusal ölçekteki merkez-çevre dengesizliğinin giderilmesiyle oluşturulacaktır.¹⁸⁸

Merkez ülke çevre ülke üzerinde hegemonyasını devam ettirebilmek için çevre ülke içinde kendisiyle uyumlu bir merkez oluşturmakta veya varolan merkezi kendisine çekerek onunla ilişki kurabilmektedir. Bu şekilde merkez ülkenin merkezi ile çevre ülkenin merkezi uyum içinde hareket eder ve benzer çıkarlarını sürdürebilirler. Her iki ülke içerisinde de çevre-merkez uyumsuzluğu görülmesine karşın çevre ülkedeki merkez-çevre

---

¹⁸⁵ Bağce, **a.g.m.**, 2003, s. 72.

¹⁸⁶ Sandıklı ve Kaya, **a.g.m.**, (2013, Bahar), s. 69.

¹⁸⁷ Aydeniz, Silinir ve Karhan, **a.g.m.**, 2012, s. 1017.

¹⁸⁸ Sandıklı ve Kaya, **a.g.m.**, (2013, Bahar), s. 69.

uyumsuzluğunun merkez ülkedeki merkez- çevre uyumsuzluğundan daha keskin olduğu ve bu, çevre ülkede daha fazla eşitsizliğin veya dengesizliğin olduğunu göstermektedir.¹⁸⁹

Galtung, eşitsizliğin ardındaki ana faktör, ilk mekanizma olan “dikey etkileşim ilişkisi” ise, ikinci mekanizma olan “feodal etkileşim yapısı” bu eşitsizliği koruyarak onu devam ettireceğini ve güçlendireceğini savunur. Ayrıca bu özel etkileşim yapısını dört kural üzerinden tanımlar:

“...1-) Merkez ile Çevre arasındaki etkileşim dikeydir;

2-) Çevre ile Çevre arasında etkileşim yoktur;

3-) Üçünü de kapsayan çok taraflı etkileşim yoktur;

4-) Dış dünya ile etkileşim Merkez'in tekeli altındadır. Bu da iki şeyi ima etmektedir:

a-) Çevre'nin diğer Merkez uluslarla etkileşimi yoktur;

b-) Merkez'in ve Çevre'nin, diğer Merkez uluslardaki Çevre uluslarla etkileşimi yoktur...”¹⁹⁰

Galtung, emperyalizmi tanımlarken; bir sistem olarak dünyada çıkarları çakışan ve uyuşan ekseninde merkez ve çevre milletleri ayırarak, her ikisine de merkez-çevre metropollerini ekleyerek bunlar arasındaki ilişkilerin dikey ve feodal çerçevede eşitsiz ve sömürüye sebebiyet verdiğini, merkez ve çevre ülkenin merkezleri arasındaki çıkar uyumunun hegemonik bir ilişki içerisinde bulunduğunu açıklamıştır. Ayrıca, emperyalizmi ekonomik, kültürel, siyasi, askeri ve iletişimsel olmak üzere sınıflandırarak acemi emperyalizmin şiddete başvuracağını, profesyonel emperyalizmin ise yapısal olarak güce başvuracağını ortaya koymuştur.¹⁹¹

Tablo 2.3. Emperyalizmin Beş Çeşidi¹⁹²

Tipi	Ekonomik	Siyasi	Askeri	İletişim	Kültürel
Merkez Ulusun Sağladığı	İşleme, Üretim Araçları	Karar Modelleri	Koruma, Yıkım Araçları	Haberler, İletişim Araçları	Öğretme, Yaratma- Özerklik Araçları
Çevre Ulusun Sağladığı	Hammaddeler, Pazarlar	İtaat, Taklitçiler	Disiplin, Geleneksel Donanım	Olaylar, Yolcular, Mallar	Öğrenme, Onaylama- Bağımlılık

¹⁸⁹ Bağçe, **a.g.m.**, 2003, s. 73.

¹⁹⁰ Johan Galtung (2004a, Yaz), “Emperyalizmin Yapısal Teorisi- Kısım I”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt.1, Sayı.2, s. 39.

¹⁹¹ Alakel ve Yıldırım, **a.g.m.**, (2014, Nisan- Ekim), s. 146.

¹⁹² Galtung, **a.g.m.**, (2004a, Yaz), s.44

Galtung'a göre emperyalizmin mekanizmaları etkileşim ilişkisi ile ilgilidir. Bunlar; dikey etkileşim ve yatay etkileşim olarak iki grup şeklinde ele alınmaktadır. Ülkeler arasındaki etkileşim ilişkisi, birbirlerini tamamlayıcı özellikte olabileceği gibi asimetric bir ilişki içerisinde de olabilir. Emperyalist ilişki biçimi dikey ve asimetric bir ilişkidir ve emperyalist ilişkide taraflardan biri diğerine göre çok daha fazla kazançlı çıkmaktadır.¹⁹³ Etkileşim kavramının en önemli tarafı, farklı değerlere sahip insanları ve milletleri birbirlerini tamamlayacak şekilde mübadelede bulunulmasıdır. Bazı milletler petrol bazıları ise traktör üretirken; bu milletler birbirleriyle karşılaştırmalı yararlar ilkesine uygun olarak ilişki içerisine girebilir ve bunları değiştirebilirler.¹⁹⁴

Ekonomik emperyalizmde merkez ülke üretim araçlarını temin ederken, çevre ülke ise hammadde ve pazar ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Siyasal emperyalizmde merkez ülke kararlar alıp modeller üretirken, çevre ülke itaat edip taklitçilikten öteye gidememektedir. Askeri emperyalizmde merkez ülke kendisi için koruma araçları ve başkaları için yıkım aracı geliştirirken, çevre ülke disiplin ve gelenek donanımıyla merkeze bağlılığını sürdürmektedir. İletişim emperyalizminde merkez iletişim araçları ve bilgi üretirken çevre bu bilgiyi kullanmakta ve iletişim araçlarına kaynak ve olanak temin etmektedir. Kültür emperyalizminde ise, merkez öğretim, özgünlük ve otonomi araçlarını çevre ülke ise öğrenim, tasdikleme ve bağımlılık temin etmektedir.¹⁹⁵

Galtung'un savının temel fikri, Merkez'deki merkezin Çevre ulusta, özellikle de Çevre ulusun merkezinde köprübaşı oluşturmasıdır. Bu köprübaşının bir önceki aşaması vardır, aniden oluşmaz. Bu bir önceki aşamanın tam doğası, emperyalizmin geçmişteki üç aşaması arasında ayrıma gidilerek aydınlatılabilir. Bu ayrımın ölçütü Merkez'deki merkezin, kendisiyle Çevre'deki merkez arasındaki çıkar uyumunu sağlamak amacıyla kullandığı somut metod olarak görür. Bu durum (Tablo 2.4.)'te gösterilerek açıklanmıştır.¹⁹⁶

Tablo 2.4. Emperyalizmin Geçmişteki Üç Aşaması¹⁹⁷

Aşama	Dönem	Şekil	Çağ
-------	-------	-------	-----

¹⁹³ Arı, **a.g.e.**, 2008, s. 301

¹⁹⁴ Ergil, **a.g.m.**, 1977, s. 194- 195

¹⁹⁵ Bağce, **a.g.m.**, 2003, s. 73.

¹⁹⁶ Johan Galtung (2004b, Güz), "Emperyalizmin Yapısal Teorisi- Kısım II", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt.1, Sayı.3, s. 38.

¹⁹⁷ Galtung , **a.g.m.**, (2004b, Güz), s. 38.

I	Geçmiş	<i>İşgal</i> , Çevredeki merkez işgali yapan Merkez'deki merkezden oluşur.	Sömürgecilik
II	Bugün	<i>Kurum</i> , Merkezdeki merkez uluslararası kurumlar aracılığıyla Çevre'deki merkez ile iletişime geçer.	Neo-sömürgecilik
III	Gelecek	<i>İletişim</i> , Merkez'deki merkez Çevredeki merkez ile uluslararası iletişim aracılığıyla iletişime geçer.	Neo-neo-sömürgecilik

Galtung, emperyalizmi, Merkez ulusun Çevre ulus üzerinde güce sahip olduğu ve aralarında çıkar anlaşmazlığı oluşturan bir yol olarak tanımlamıştır. Somut olarak ele alındığı zaman, emperyalizm, Merkez ulusla Çevre ulus arasındaki şu özelliklerin hâkim olduğu bir ilişki söz konusudur:

- “1-) Merkez ulustaki merkezle Çevre ulustaki merkez arasında çıkar uyumu vardır;
- 2-) Merkez uluslardakine kıyasla Çevre ulusların içinde daha fazla çıkar uyumsuzluğu vardır;
- 3-) Merkez ulustaki çevreyle Çevre ulustaki çevre arasında çıkar uyumsuzluğu vardır.”¹⁹⁸

Galtung, yapısal emperyalizm olarak nitelendirdiği bu ilişki biçimlerini uluslararası barışın önündeki esas sorun olarak görmekte ve yapısal emperyalizmi yalnızca ekonomik eşitsizlik olarak değil; siyasi, askeri, kültürel alanlarda, iletişim ve ulaşım teknolojilerinde de merkez ülkeler lehine işleyen bir sistem olarak nitelendirmektedir.¹⁹⁹

2.1.4. Post-kolonializm ve Sömürgecilik

Kolonializm, başka insanların toprakları ve mallarının fethedildikten sonra boyunduruk altına alınması ve denetlenmesi olarak tanımlanabilir. Ancak, bu tanımıyla, kolonyalizm sadece Avrupalı ve Batılı çeşitli güçlerin 16. yüzyıldan bu yana Asya, Afrika ya da Latin Amerika'ya yayılmasını anlatmamış olur; bu anlamıyla insanlık tarihinin sürekli tekrarlayan ve yaygın bir halini almıştır.²⁰⁰ Modern kolonyalizm ise, fethettiği

¹⁹⁸ Galtung, **a.g.m.**, (2004a, Yaz), s. 30.

¹⁹⁹ Atilla Sandıklı ve Erdem Kaya (2012, Mart). Uluslararası İlişkiler Teorileri ve Barış. A. Sandıklı (Ed.), *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri* içinde (133- 164). Ankara: BİLGESAM Yayınları, s. 150.

²⁰⁰ Loomba, **a.g.e.**, 2000, s. 19.

ülkelerden haraç, mal ve zenginlik toplamaktan daha fazlasını yapmış ve fethettiği ülkelerin ekonomilerini yeniden düzenlemiş, kendi ekonomileriyle karmaşık ilişkiler içerisine dâhil etmiştir. Böylelikle kolonileştirilmiş ülkeler ile kolonileştirilenler arasında insan ve doğa kaynakları akışı başlamış olmuştur.²⁰¹

Batı, modern dünyada girişeceği sömürgecilik faaliyetlerini meşrulaştırmak için pek çok araç kullanmış ve geri çekildiği bölgelerde tekrar etkili olduğu gibi söylemlerin artmasıyla birlikte postkolonyalizm de kendini iyice hissettirmeye başlamıştır. Temelleri Batılılar tarafından atılan teori, daha sonraları Güney ülkelerinin bilim insanları tarafından benimsenmiştir ve bugünün uluslararası ilişkilerini anlama noktasında etkili bir konuma gelmiştir. Batı'nın amaçlarını uygulamada ekonomik, hukuki, siyasi, kültürel, ticari, askeri unsurları, sanat ve insani değerleri kullandığı ve ayrıca hedefinde olan bölge insanları için “ilkel, geri kalmış, vahşi” gibi nitelikler yükleyerek sömürgeciliğe meşru bir zemin hazırladığı görüşleri postkolonyalizmin temelini oluşturmaktadır.²⁰²

Postkolonyal yaklaşımlar, temel olarak, sömürge sonrası dönemde toplumların kendi kaderlerini tayin etmelerini kısıtlamaya devam eden güç ilişkilerini ortaya koymuştur.²⁰³ Postkolonyal kavramı, yalnızca bir zamanlar kolonileştirilmiş olan ülkelerin günümüzdeki gerçeklerini açıklama görevi bakımından yetersiz olmakla ve özgül bir dönemi belirleme bakımından muğlak olmakla kalmaz, aynı zamanda birçok toplumun barındırdığı ülke içi toplumsal ve ırksal farklılıkları da göz ardı edebilmektedir.²⁰⁴

Postkolonyalizmin ana belirleyeni, ekonomi politik yaklaşım yerine söylem dışı alanla –dolayısıyla ekonomik politikle- ilişkisi kesilmiş bir kültürelcilik kullanarak uluslararası alandaki eşitsizlikleri anlamaya çalışmasıdır. Bu bakımdan kültürelcilik üzerinden yapılan bir tarih okuması da, küresel karşıtlıkların sınıfsal temellerde değil, sivil toplumun bağrında, boyunduruk altına alınmamış ve baskılanmamış kimliklerde aranmasıyla ilişkilidir. Postkolonyal düşünceye göre, küresel boyuttaki eşitsizliklerin kaynağında Avrupa tarafından “ötekileştirilen” kimliklerin sesini duyuramaması, kendilerini ifade etme imkânlarının olmayışı ve baskı altına alınması yatmaktadır.²⁰⁵

---

²⁰¹ Loomba, **a.g.e.**, 2000, s. 21.

²⁰² Emre Çıtak (2014b, Aralık). Postkolonyalizm ve Batı Sinemasında Doğu-Batı Ayrımına Yönelik Postkolonyal Öğeler. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), s. 563

²⁰³ Bahar Rumelili (2014). Batı Merkezilik ve Postkolonyalizm. E. Balta (Ed.), *Küresel Siyasete Giriş Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler* içinde (203- 220). İstanbul: İletişim Yayınları, s. 212.

²⁰⁴ Loomba, **a.g.e.**, 2000, s. 25.

²⁰⁵ Uğurlu, **a.g.t.**, 2014, s. 33.

Postkolonyal eleştiri, tüm temel anlatıları reddeder ve günümüzde en güçlü temel anlatıların, Aydınlanma sonrası Avrupa'nın tarihi kuruluşunun mamulleri olarak Avrupamerkezci olmaları sebebiyle, başlıca görevini Avrupamerkezçiliğin eleştirisi olarak görür. Ayrıca, bu temel anlatılardan bir diğeri de, hem burjuvazi hem de Marksist cisimlenişleriyle modernleşme anlatısıdır. Bu burjuva modernleşmesi (“kalkınmacılık”) “kolonyal modernliğin, ekonomik kalkınma olarak” yenilenmesini ve yeniden meydana gelmesini temsil eder ve Marksizm burjuva modernleşmesini reddetmesine rağmen sorgulamasını içinde postkolonyal tarihin kapitalizme bir geçiş ya da başarısızlığa uğramış bir geçiş olarak meydana geldiği bir üretim tarzları anlatısıyla çevreleyerek bu modernleşmenin teolojik varsayımlarını sürdürür.²⁰⁶

Postkolonyal eleştiri, özellikle 1950- 1960'lı yıllardan sonra sömürgecilikten kurtulan /sömürgeciliğin kabuk değiştirmesiyle ülke halklarının, düşünürlerinin vs. Batıya karşıtı üretilen doktrinlerdir.²⁰⁷ Postkolonyal teori bir anlamda, bugün dünyada yaşayan neokolonializm ya da yeni sömürgecilik sürecine tepki olarak ortaya atılmıştır. Çünkü günümüzdeki gelişmelere faaliyetlere ve söylemlere yakından bakıldığı zaman, güçlü olanların mevcut pozisyonunu korumak ve daha da güçlenmek için güçsüzlere yönelik “modern sömürgecilik” uygulamışlar ve bu yeni sömürgecilik dönemi önceki dönemlere kıyasla ekonomik, siyasi, felsefi, küresel ve toplumsal gibi pek çok boyutu olan bir süreci ifade etmektedir.²⁰⁸

1980'li yıllarda postkolonyalizm terimi, Üçüncü Dünya ülkelerini tanımlamak için kullanılmaya başlanmış ve Üçüncü Dünya Teorisi'nin bazı krizlerin ortaya çıkmasıyla birlikte yükselen kolonyalizm karşıtı düşüncelerle, postkolonyalizm daha geniş bir tanım karşılığını ifade etmiştir. Çünkü Batı dünyası her ne kadar sömürgelerden elini çekmiş gözükse de, halen yönetmeye devam etmektedir. Bu açıdan düşünüldüğünde, postkolonyalizm de imparatorlukların oluşturduğu dünyada 20. yüzyılı başlarındaki sömürge karşıtı mücadele ve yine bu yüzyılın sonlarındaki Avrupa'nın dünya genelindeki egemenliğine karşı başlayan sömürgeciliğin sonlandırılması hareketleri sırasındaki bilinçaltı ve eleştiri ile başladığı ileri sürülebilir.²⁰⁹ Postkolonyal yazarların realist teorilerde eleştirdikleri ana nokta, “Üçüncü Dünya” ülkelerini teorilerinde analiz dışı

---

²⁰⁶ Arif Dirlik (2010). *Postkolonyal Aura: Küresel Kapitalizm Çağında Üçüncü Dünya Eleştirisi* (2. Baskı). G. Doğduaslan (Çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, s. 104- 105.

²⁰⁷ Yunus Kaya (2017). Oryantalizm- Postkolonyalizm ve Sanat. *İdil Dergisi*, 6(30), s. 647.

²⁰⁸ Çıtak, **a.g.m.**, (2014b, Aralık), s. 564.

²⁰⁹ Çıtak, **a.g.m.**, (2014b, Aralık), s. 565- 566.

bırakma ve özellikle eski sömürge ülkelerindeki devlet dışı aktörleri incelemelerine dâhil etmeme eğilimi göstermeleridir.²¹⁰

Postkolonyalizm, Üçüncü Dünya ülkeleri bağlamında incelenecek olursa, kalkınmacılığın gündemde olduğu dönemde ekonomik gelişme uğruna Üçüncü Dünya ülkelerinin, toplum içersindeki farklılıkları bastırdığını; en iyi ihtimalle görmezden geldiğini ortaya koymaktadır. Bu sebeple, sivil toplum içerisinde varolan farklılıkların devlete karşı kendi konumlarını savunmaya başladıkları bir siyasal ortam -bir çeşit radikal demokrasi- arayışı ön plandadır.²¹¹

Postkolonyalizm, dünyayı kavramlaştırma konusunda şuan içinde bulunulan krizi ifade ettiği birçok postkolonyal aydın tarafından benimsenmiştir. Bu kriz doğrusal ilerleme ideolojisine özgü bir kriz olmamakla birlikte, dünyayı “Üçüncü Dünya” ve “ulus- devlet” gibi kavramlarla ilişkili olarak anlama tarzında var olan bir krizdir. Ayrıca, sosyalist devletlerin ortadan kayboluşu ve Üçüncü Dünya toplumları olarak adlandırılan toplumlar arasında ekonomik ve siyasi olarak önemli farkların ve ulusal ve bölgesel sınırlar boyunca diasporik nüfus geçişlerinin meydana gelişiyile bulanıklaşan küresel durum sebebiyle, küreselin yerel parçalara ayrılışının tarihsel ve siyasi bilinçte en önde belirişi de inkâr edilmemektedir.²¹²

Philip Darby ve A. J. Paolini (1994), postkolonyal yaklaşımları birbirleriyle zaman zaman kesişen üç akım halinde incelemişlerdir. Birinci akımda, sömürge düzeninin yeniden yorumlanması ve Batı-dışı aydınların yapıtları üzerinden şimdiye kadar bastırılmış ve ötekileştirilmiş olan Batı-dışı anlatıların ve yorumların ortaya çıkarılması ön plandadır. İkinci akımda, kolonyalizmin, tarihin belirli döneminde yaşanmış ve bağımsızlık mücadeleleriyle son bulmuş olan Batı sömürgesi ile kısıtlı olmadığına dikkat çekilmektedir. Kolonyalizm, günümüze kadar süregelen, Doğu- Batı kimliğini ve ilişki tarzını inşa eden davranışlar bütününe yansıtılmaktadır. İkinci akım, genellikle bu kimlik inşasını ben ve öteki yani sömürgeci ve sömürgeleştirilen ayrımı üzerinden okumakta ve sömürgeci analize karşı direnişin temel olduğunun ve bunun için de sömürge öncesi yerli kültür, dil ve kimliklerin yeniden keşfedilmesi gerektiğinin altını çizer. Üçüncü akımda ise, hem sömürgeci ve sömürgeleştirilen ayrımına hem de yerli kültürlerin keşfi ile

---

²¹⁰ Elem Eyrice Tepeciklioğlu (2013). Postkolonyal Kuram Uluslararası İlişkiler Disiplinini Dekolonize Etmek. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 4(2), s. 87.

²¹¹ Uğurlu, **a.g.t.**, 2014, s. 27.

²¹² Dirlik, **a.g.e.**, 2010, s. 129.

oluşturulacak direniş mekanizmalarına kuşku ile bakmaktadır. Bu akımda postmodernizm ve yapısökümcü yaklaşımların etkisi büyüktür.²¹³

Postkolonyalizm, uluslararası ilişkiler düşüncesinin temellendiği moderniteyi Batı'nın Batı-dışı toplumlarla karşılaşmasını sömürgeci eşitsiz bir ilişki olarak kurmasına atıfla sömürgeci modernite olarak nitelendirilir. Moderniteyi ve Uluslararası İlişkileri, bu sömürgecilik tecrübesinin açıkladığını; bu tarihsel tecrübenin etnisite, sınıf, din, güç, bilim vb. kavramlara ilişkin belirli sav ve söylemlerce mümkün olduğunu, dolayısıyla, düşünce ufkumuzu belirleyen mevcut kavramsal çerçevelerin ve açıklamalarımızı temellendiren tarihi-sosyal anlatının yeniden kurulması gerektiğini vurgular. Uluslararası İlişkilerin, sömürge tecrübesine dayalı olarak eşitsiz bir güç ilişkisi içerisinde gelişen yapı, kurum ve politikalarını sorun haline getirir.²¹⁴

Postkolonyalizm çalışmalarının etkisinde kalmış yazarların savunduğu bir diğer yaklaşım da, küreselleşme sürecinin az gelişmiş ülkeleri insanları üzerinde oluşturduğu tahrip edici sonuçlara bir tepki olarak gelişen Uluslararası Hukuka Üçüncü Dünya Yaklaşım(lar)ı (TWAIL)'dir.²¹⁵ TWAIL'e göre, Üçüncü Dünya ülkelerinin mevcut bir politik gerçeklik olarak kabul edilmesi gerekmekte ve yeryüzünde mevcut belli başlı hammaddelerin üzerine yerleşik olup, dünya nüfusunun çoğunluğunu barındıran Üçüncü Dünya ülkelerinin insanları, kendi toplumsal zenginlikleri üzerinde etkin bir kontrole sahip olmalıdırlar. Ayrıca, Üçüncü Dünyacılık kavramının, yalnızca ekonomik göstergelerle saptanamayacağı söylenmişse de,²¹⁶ ekonomik büyüme ölçütü, Üçüncü Dünya'nın hem içeriden hem de dışarıdan tanımlanmasında belirleyici etken olmuştur.²¹⁷

Uluslararası ilişkilere postkolonyal yaklaşımların öncü yapıtları, genelde disiplinin kuramsal çerçevelerinin eski sömürge ve sömürgeci devletler arasındaki hiyerarşik özne-nesne ilişkisini yansıttığını ve desteklediğini savunmuşlardır. Daha çok Edward Said'in yaklaşımlarından etkilenen bu analizler, uluslararası ilişkilerin söylemsel yapılarının Kuzey devletlerini üstün özneler olarak konumlandırırken, Güney ülkelerini ise kontrol, müdahale ve yönlendirilmesi gereken nesnelere olarak inşa ettiklerini açığa çıkarmayı amaçlamışlardır.²¹⁸

²¹³ Rumelili, **a.g.e.**, 2014, s. 212- 213.

²¹⁴ Ağcan, **a.g.e.**, 2014, s. 87-88.

²¹⁵ Ali Murat Özdemir (2011). *Güç, Buyruk, Düzen*. Ankara: İmge Yayınları, s.137.

²¹⁶ Amartya Sen (1999). *Development as Freedom*. New York: Alfred A. Knopf., akt. Özdemir, **a.g.e.**, 2011, s.149.

²¹⁷ Özdemir, **a.g.e.**, 2011, s.149.

²¹⁸ Rumelili, **a.g.e.**, 2014, s. 215.

Postkolonyal teorinin hem Kuzey ülkeleri hem de Güney ülkeleri için, yakın gelecekte kendini güncelleyemeyeceğini; 2007- 2008 yıllarında gerçekleşen küresel ekonomik kriz ve Ortadoğu’da başlayan Arap Baharı gibi isyanlar dizisi, benzer biçimde Amerika ve Avrupa’da Ortadoğu’daki isyanları destekleyen benzer pankartların taşınması ve kitle hareketleri gibi son beş yılda gelişen birçok olay veya gelişme ortaya koymuştur. Postkolonyal teorinin eksiklerini görmek için en uygun ortamın oluşturulduğuna ve yakın zamanda, postkolonyal teorinin gözden düşeceğine işaret olabilir.²¹⁹

2.2. DEVLET BAŞARISIZLIĞI, İSTİKRARSIZLIK VE İÇ SAVAŞLAR

Soğuk Savaş dönemi sonrasında “başarısız devletler” gibi kavramlar, 11 Eylül saldırılarıyla birlikte kavram olmaktan çıkmış ve gerçeğe dönüşüp meşrulaşmıştır. Ayrıca, bu devletler “merkezi otoritenin sağlanamadığı, devlet kurumlarının gerektiği gibi çalışmadığı, iç savaş yaşayan veya teröristler için bir sığınak haline alan devletler” olduğu gerekçeleriyle bu dönemde tartışılan bir diğer konu olmuştur.²²⁰ “Haydut devlet” olarak da nitelendirilen bu devletlerin siyasi otoriteleri çökmüş ya da çökmekte olan, farklı toplumsal kesimlerin mevcut iktidarla ve birbirleriyle çatıştığı bu yapıların, küresel bir tehdide dönüştükleri fikri, Batı dünyasında yankı bulmuştur.²²¹

Kalkınma kavrayışının değişimiyle birlikte azgelişmişlik ağırlıklı olarak ekonomik göstergelere gönderme yapan bir kavram olmaktan ziyade “demokratik olmayan” anlamıyla kavramın içeriği doldurulmaya başlanmış ve bu doğrultuda belirli şartları sağlayamayan devletler yetersizlikle itham edilmiş, başarının unsurları üretim alanından çıkartılarak kültürel-siyasal bir düzlemde yeniden belirlenmiştir. Bu devletleri tanımlamak için türetilen yeni kavramlar “başarısız devlet” (failed state) ve “haydut devlet” (rogue state) kullanılmaya başlanmıştır.²²²

Merkezi hükümetin, etnik/dinsel ve bölgesel ayrılıkçılık girişimleri neticesinde ülke topraklarının önemli ya da belirli bir kısmının üzerindeki hâkimiyetini yitirdiği, halkın önemli bir kısmının yönetimi meşru görmediği, uzun erimli bir siyasal/ekonomik istikrarsızlık süreci içerisinde olan, temel kamu hizmetlerinin yerine getirilemediği,

---

²¹⁹ Kaya, **a.g.m.**, 2017, s. 660.

²²⁰ Kadir Sancak (2013). Güvenlik Kavramı Etrafındaki Tartışmalar ve Uluslararası Güvenliğin Dönüşümü. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6, s. 130.

²²¹ Özlem Kaygusuz (2014b). Devlet İnşası ve Küresel Güneyde Güvenlik: Güçlü Devlet Arayışının Kuramsal ve Siyasal Açmazları. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 10(39), 27- 61, s. 29.

²²² Göksu Uğurlu (2012). *Uluslararası Hukuka Üçüncü Dünya Yaklaşımları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 22.

zorunlu göç girişimlerine tanıklık edilen ve devlet aygıtının yolsuzluk ve suç örgütleriyle anıldığı devletler “başarısız devletler” olarak nitelendirilmiştir.²²³

Bu devlet başarısızlığının her zaman etnik ayrımcılık gibi sebeplerden kaynaklanmadığını, diğer taraftan siyasal-ekonomik sorunlar neticesinde bir devlet başarısızlığa uğrayabilir. “Başarısız devletler”in dünya gündeminde yer işgal etmesinin sebebi meşhur “uluslararası barış ve güvenlik” için tehdit olarak algılanması neticesinde Uluslararası Toplumun devlet ve nüfusunu başarısızlığında yalnız bırakma korkusudur. Bu durumun tersi söz konusu olduğunda ise, Uluslararası Toplum bir çeşit himaye rejimi kurmaya kadar giden önlemlere başvurabilir.²²⁴

Günümüzde “başarısız devlet” (failed state) olarak adlandırılan postkolonyal devletlerin aslında yerel kapasite eksikliği dolayısıyla tam egemenlik oluşturamadıkları savunulur. Grovogui ise egemenlik kurumunun ve ilkelerinin sömürgeci güç ilişkileri ve söylemlerden bağımsız bir şekilde yayılmadığını belirtir. Sömürgeciliğin sonlandırılmasını, evrensel ilkelere istinaden talep edilen egemenlik hakkının tümden tanındığı bir süreç olmanın aksine taleplere karşı konulamadığı takdirde kasıtlı olarak bağımlı, yarı-egemen devletlerin oluşturulduğu bir süreç olarak görür. Bundan dolayı, “başarısız devletler”in (failed state) temelini sömürgeciliğin sonlandırılması sürecinde gerçekleştiğini vurgular.²²⁵

Bağımsız egemenliklerini yeni kazanmış sömürge ülkeleri, ekonomik açıdan istikrarsız bir yapıya sahiptirler. Bağımsızlıklarını kazanmadan önce sömürgeci devletlerin ekonomik sistemi altında yaşamaya alışan sömürge ülkeleri, bağımsızlıkla birlikte sömürgeci devletin ekonomik sistemi ortadan kalktığı için, söz konusu sömürge ülkeleri kısa süre içerisinde ekonomik açıdan istikrarı sağlayamazlar.²²⁶ Üçüncü Dünya ülkelerinin istikrarsızlığı, bunların, egemen ulus devletler olarak, oluşumlarıyla birlikte başlamıştır. Çoğu, sömürgeci sistemin Asya, Afrika ve Latin Amerika’da çözülmesinden sonra eski sömürge bölüştürülmesinden kalan bir parçalanmış kimlik veya temelsiz bir aidiyet duygusu üzerine kurulmuş olan ülkelerdir.²²⁷

Üçüncü Dünya ülkelerinden birçoğu, kuruluşlarından itibaren istikrarsızdırlar. Bu istikrarsız oluşlarını, Robert D. Kaplan’ın 1994 yılında kaleme aldığı ünlü bir makalesinde

---

²²³ Göktürk Tüysüzoğlu, (2016, Bahar). Ukrayna, Başarısız Bir Devlet mi?. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 49, s. 48.

²²⁴ İnan Rüma (2008). Uluslararası Toplum ve Egemenlik: Bosna Hersek Örneği. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 63(1), s. 239.

²²⁵ Rumelili, a.g.e., 2014, s. 216.

²²⁶ İrfanoğlu, a.g.t., 2014, s. 19.

²²⁷ Canbolat, a.g.e., 2013, s. 172.

şöyle betimlemektedir: “Üçüncü Dünya ülkelerinin büyük bir bölümü, Merkezi hükümetin zayıflamasını, kabilesel ve bölgesel etki alanlarının çoğalmasını, hastalıkların kontrolsüz artışını ve savaşın artan yaygınlığını yaşamaktadır.”²²⁸ Sömürge toplumlarının ve ülkelerinin bağımsızlık arzuları, 19. ve 20. yüzyılın en önemli eğilimlerinden birisi olmuştur. Sömürge savaşları, yönetimin içerisinde mevcut sömürge rejimiyle ilişkilerini sürdürme yönünde bir düşünce şekillendiği zaman ülke iç savaşa doğru sürüklenebilir. Sömürgecilik karşıtı iç savaşlarda, genelde olduğu üzere ikiden ziyade üç taraf mevcuttur. Bunlar; idareciler, isyancılar ve yerleşimcilerdir. Ülke topraklarının dışında kalan üçüncü tarafın rolü, iç savaşların akıbetini belirlemede can alıcı bir nokta olabilir ve üçüncü taraflar idareciler ve isyancılara birçok yolla yardım edebilirler.²²⁹

İç savaşların, uluslararası ilişkilerde önemli bir yer edinmesinin sebepleri arasında iç savaşların bir müddet sonra başarısız devletlere sebep olma ihtimalleridir. Bir devlet kendi sınırları içerisinde egemenliğini koruyabilecek biçimde siyasal, ekonomik ve toplumsal otoritesini ve meşruiyetini kazanamadığı ve sürekliliğini sağlayamadığı zaman başarısız devlet olarak ilan edilir. Ayrıca, devletin kendisine karşı çıkan ve anarşi ortamı oluşturan silahlı gruplarla çatışması ve savaşın yayılması; devlete karşı savaşan gruplara iç ve dış desteğin artması o devletin yönetim gücünü ve kapasitesini azaltabilir ve devlet bazı bölgelerin kontrolünü kaybedebilir. Bu durum neticesinde ise devlet, insan hakları ihlallerinden toplu göç ve komşularla sınır çatışmalarına kadar birçok sorunla karşı karşıya gelebilir.²³⁰

Sahra altı Afrika’ında sadece münhasır olmayan, bazı çok etnikli devletlerde, Soğuk Savaş’ın sona ermesinin ardından yeni ve tehlikeli bir gelişme olarak hukuk, düzen ve temel hizmetlerin kesintiye uğramasıyla birlikte “başarısız devletler” olarak görülmeye başlanmıştır. Bunun yanı sıra çetin topluluk çatışmaları, şiddetli etnik milliyetçilik, militarizm ve bölgesel çatışmalar yaşayan ülkeler de “başarısız devlet” olarak nitelendirilmiştir. Bu devletlere Haiti, eski Yugoslavya, Somali, Sudan, Liberya, Kamboçya, Raunda, Zaire, Sierra Leone ve Afganistan örnek olarak verilebilir.²³¹

Bugün ekonominin öne geçmesi temel bir eğilimse de, ekonomik açıdan gelişme ve etkinliğini arttırabilmede siyasi istikrar hayati öneme sahiptir. Gelişmiş ülkeler, istikrarlı

²²⁸ Evans ve Newnham, **a.g.e.**, 2007, s. 84.

²²⁹ Evans ve Newnham, **a.g.e.**, 2007, s. 292- 293.

²³⁰ Nil S. Şatana (2014). İç Çatışma: Nedenler, Mekanizmalar, Aktörler. E. Balta (Ed.), *Küresel Siyasete Giriş Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler* içinde (303- 320). İstanbul: İletişim Yayınları, s. 306.

²³¹ Evans ve Newnham, **a.g.e.**, 2007, s. 83.

siyasi sistemlere sahip olup genelde yatırımdan dolayı da cazip ve risksiz iken; istikrarsız az gelişmiş ülkeler ise, zor yatırım almakta veya ancak yüksek faiz ve yüksek getiri ile yatırım almakta veya alamamaktadır. Başka bir deyişle siyasi risk gelişme maliyetini arttırmakta ve siyasal, risk ve belirsizlikler ekonomik açıdan dezavantaj oluşturmaktadır.²³²

İstikrarsızlık, ülkelerin sadece dış boyutu ile ilgili değil ayrıca, iç boyutuyla da ilgilidir. Her ikisi de ülkelerin dış politikalarında zikzaklar çizerek ülkenin istikrarını etkilemektedirler. Sorunun dışsal boyutuna bakıldığında; büyük güçlerin müdahaleleri, yeni sorunlar ve çözüm arayışları ve son çare olarak savaşlar görülmektedir.²³³ Siyasal İstikrarsızlıkların içsel boyutu, dış boyutu ile birbirlerini etkileyen iki mekanizma gibi düşünülebilir. Örneğin; Dış çevreye yönelik yapılan hareketler ve askeri harcamalar içeride ekonomik durağanlığa sebebiyet verdiği gibi; ekonomik durağanlık sebebiyle de kabaran toplumsal tepkinin ve biriken gerilimin tümünden devletin ve milletin varlığına yönelik bir dış tehdit olara düşürülmeye çalışılmaktadır.²³⁴

2.2.1. Devlet Başarısızlığı Üzerine Varsayımlar

Son yıllarda ön plana çıkan kavramlardan biri olan “başarısız devlet” kavramı, daha çok Afrika ve Ortadoğu’da yaşanan şiddet olaylarını tanımlamak için ortaya atılmış bir uluslararası hukuk terminolojisidir. Ancak, uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi, sosyoloji ve ekonomi gibi birçok farklı disiplinler tarafından ele alınmaktadır.²³⁵ Soğuk Savaş döneminin bitmesiyle literatüre giren “başarısız devlet” ya da “devlet başarısızlığı” kavramı 1992 yılında ilk defa ABD Dışişleri Bakanlığı’ndan emekli olan iki bürokrat Gerald B. Helman ve Steven R. Ratner tarafından “Başarısız Devletleri Korumak” adlı makalelerinde dile getirilmiştir.²³⁶

Özellikle, Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla birlikte son bulan Soğuk Savaş döneminin ardından birçok akademisyen ve politika yapımcıların ilgisini çeken “devlet başarısızlığı” olgusu, 1990’lardan önce Robert H. Jackson’ın “sözde devletler”

---

²³² AYTEKİN YILMAZ (2013). *Küresel Dünyada Uluslararası İlişkiler Teori- Temel Kavramlar- Yeni Gelişmeler*. Ankara: Kadim Yayınları, s. 58.

²³³ Canbolat, **a.g.e.**, 2013, s. 175.

²³⁴ Canbolat, **a.g.e.**, 2013, s. 179.

²³⁵ Selman Ögüt (2013). Başarısız Devlet Kavramının İncelenmesi. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (MÜHF- HAD)*, 19(3), s.164

²³⁶ Ögüt, **a.g.m.**, 2013, s. 166-167.

tanımlamasıyla benzer olmasına rağmen; 1990'lı yılların başlarında Madeleine Albright ve diğerlerinin katkısıyla rağbet görmeye başlamıştır.²³⁷

“Başarısız devlet”, egemen bir devletin sahip olması ve yerine getirmesi gereken temel görev ve sorumlulukları ifa edemeyen; Max Weber'in deyimiyle kendi toprakları üzerinde fiziksel gücün meşru kullanımı konusundaki tekeli yitiren devletleri tasvir etmek için kullanılan bir kavramdır.²³⁸ Bazı yazarların “başarısız devlet” tanımını yapmadan önce devletin güvenlik, temsil ve refah-bazı yazarlar sağlık kavramını da eklemişlerdir- gibi temel fonksiyonlarını ya da aktivitelerini icra etmesi gerektiğini belirttikleri gözlenmektedir. Kısacası, devleti özetleyen bu fonksiyonların sağlanamaması halinde “devlet başarısızlığı” durumu ortaya çıkmaktadır.²³⁹

Tartışmalı bir kavram olan “başarısız devlet” kavramını eleştirel yönden ele alanlar, uluslararası ekonomik sistemin belirli merkezleri besleyen haksız uygulamalarının “başarısız devlet”lere sebep olduğunu tespit etmişlerdir. Nitekim sebepleri konusundaki farklılaşmaya rağmen, temelde uluslararası tanınma sahibi olsa da kendi toprakları üzerinde devlet otoritesini yerleştiremeyen ve dolayısıyla da egemenliğini tam anlamıyla işletemeyen devletler “başarısız devlet” olarak görülmüştür.²⁴⁰

Başarısız devletin hem siyasi hem hukuki nitelikleri açısından değerlendirilmesi durumunda Daniel Thüerer'in ortaya koyduğu şablonun belirli açılardan değerlendirilen bir çözümlemeyi içermektedir; coğrafi ve bölgesel açıdan, siyasi açıdan ve fonksiyonel açıdan olmak üzere üç çeşittir.²⁴¹ Thüerer'e göre, coğrafi ve bölgesel açıdan başarısız devlet ele alındığında sınır aşan etkisi olan iç problemleri yani çatışmaları olan bir devlet yapısıyla karşılaşılmaktadır. Bu noktada, dışa yönelik bir yapıdan ziyade içe doğru çöküşe geçmiş bir güç ve otorite yapıları gözlemlenmektedir. Siyasi açıdan bakıldığında ise, hukuk sistemini işleten ve asayışı koruyan yapılarının tamamının ya da tamamına yakınının çöktüğü yapılardır. Fonksiyonel açıdan değerlendirildiğinde ise, uluslararası seviye devleti temsil edebilecek organların olmaması, devleti temsil ettiği kabul edilen muhatap bir

---

²³⁷ Mehmet Karaçuka ve Necmettin Çelik, Karaçuka (2017). Kırılgan- Başarısız Devlet Olgusu ve Terörizm İlişkisi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), s. 27.

²³⁸ Tüysüzöğlü, **a.g.m.**, (2016, Bahar), s. 48.

²³⁹ Ögüt, **a.g.m.**, 2013, s. 167.

²⁴⁰ Rüma, **a.g.m.**, 2008, s. 239.

²⁴¹ Daniel Thüerer (1999, December). The “Failed State” and International Law. *International Review of the Red Cross*, 81(836), p. 2. akt. Ögüt, **a.g.m.**, 2013, s. 167- 168.

kurumun olmaması ve dış etkiye maruz kalan zayıf bir siyasi yapının olması başarısız devlete yol açmaktadır.²⁴²

“Başarısız devletler”, bu devletlerde meydana gelen ekonomik çöküş, iç çatışma, insani krizler, istikrarsızlık gibi unsurların aracılığıyla tanımlanmakta ve bu devletlerde yönetim otoritesini, meşruluğunu ve gücünü ülkenin tamamında etkin biçimde gösterememektedir.²⁴³ Bu bağlamda ülkeler çöküş sürecine girmektedir. Çökmüş bir devlet ise, başarısız devletlerin en uç örneğini oluşturmaktadır. Çökmüş devletlerde, oluşan otorite boşluğu sonrası devlet dışı aktörler kontrolü ele alır ve kendi güvenliklerini kendileri sağlarlar. Bu devletlerde anarşi ve düzensiz bir yapı mevcuttur.

Şekil 2.1. Devletselliğin Aşamaları²⁴⁴

Başarısız devlet ile ilgili raporları ile ön plana çıkan araştırma kuruluşu, “Fund for Peace”²⁴⁵ örgütünün tanımına göre, bir devletin hükümeti ülkesindeki fiziki hâkimiyetini kaybettiği ya da meşru kuvvet kullanımı tekelinde eksiklik meydana geldiği zaman devletin başarısızlığı söz konusu olmaktadır. Ayrıca, örgüt başarısız devleti tespit etme açısından on iki tane gösterge oluşturmuş ve bu göstergelerin dördü sosyal, ikisi ekonomik ve altısı siyasi ve askeri olmak üzere üç grupta sınıflandırmıştır. Bunlar:²⁴⁶

“ ...I-) Sosyal Göstergeler;

1. Demografik Baskılar (Doğal Afet, Çevre Sorunları, Kirlilik, Gıda Eksikliği... gibi)

²⁴² Öğüt, a.g.m., 2013, s. 168.

²⁴³ Merve Dalan (2013). *Başarısız Bir Devlet Olarak “Somali”*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 16.

²⁴⁴ Daniel Lembach (2012). *Fragile Staatlichkeit: Begriffe, Theorien und politische Diskurse*, in: Meyer, Günter/Muno, Wolfgang/Brand, Alexander: *Staatlichkeit in der Dritten Welt-fragile und gescheiterte Staaten als Entwicklungsproblem*. Mainz: Johannes-Gutenberg-Universität, s. 35. akt. Osman N. Özalp (2014). *Uluslararası İlişkilerde Başarısız Devletler Sorunsalı ve Bu Sorunsalın Uluslararası Hukuka Etkileri*. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası (İÜHFİM)*, LXXII(1), s. 354.

²⁴⁵ ABD menşei bir kuruluş olan örgüt, kendisini bağımsız araştırma ve eğitim kuruluşu olarak tanımlamaktadır.

²⁴⁶ Öğüt, a.g.m., 2013, s. 168- 169.

2. *Mülteciler ve Yerinden Edilmiş İnsanlar*
3. *Grup Sorunları (Ayrımcılık, Mezhepsel- Dinsel- Etnik Şiddet... vb.)*
4. *İnsan ve Beyin Göçü*

II-) *Ekonomik Göstergeler;*

1. *İstikrarsız Ekonomik Gelişme*
2. *Fakirlik ve Ekonomik Düşüş*

III-) *Siyasi ve Askeri Göstergeler;*

1. *Devletin Meşruluğu (Yolsuzluk, Hükümetin Etkinliği, Uyuşturucu Ticareti, Demokrasinin Seviyesi... vb.)*
2. *Kamu Hizmetleri (Suç Oranı, Okur-yazarlık Oranı, Alt-yapı, Enerjinin Güvenirliği, Yollar, İnternet Hizmeti... vb.)*
3. *İnsan Hakları ve Hukuk Devleti*
4. *Güvenlik Sistematiği*
5. *Hizipleşmiş Elitler (İktidar Mücadeleleri, Siyasi Rekabet, Hileli Seçimler, Sığınmacılar)*
6. *Harici Müdahale (BM Güçlerinin Varlığı, Devlet Dışı Yardım, Devlet Dışından Gelen Silahlı Müdahale, Yaptırımlar... vb.)... ”*

Ayrıca, “Fund for Peace” örgütünün 2015 yılında yayımladığı rapora göre, başarısız devletler; toprakların bir kısmı ya da tamamında hâkimiyeti yitirmek, kolektif karar alma yetisini/meşruiyetini kaybetmek, kamu hizmetlerinin birçoğunu ya da tamamını sunamaz hale gelmek ve uluslararası toplumun muteber bir üyesi olarak ve diğer aktörler/devletler ile eşitliğe dayalı ilişkiler geliştirebilme yetisinden mahrum kalmak gibi olumsuzluklara sahiptirler.²⁴⁷

Tablo 2.5. Devlet Başarısızlığını Kolaylaştıran Faktörler²⁴⁸

	Yapısal Faktörler	Süreçsel Faktörler	Tetikleyici Faktörler
	-Dünya ekonomisine bağlılığın derecesi	-Bölgesel çevrede iç savaşlar	-Dışarıdan askeri müdahale
	-Bölgede istikrarsızlık/Bölgesel çevrede başarısız devletler	-Uluslararası şiddet ağlarının aktiviteleri	-Harici finans krizinin etkileri
Uluslararası/Bölgesel		-Komşu devletlerde	-Hammaddelerde ani fiyat

²⁴⁷ Tüysüzoğlu, **a.g.m.**, (2016, Bahar), s. 50.

²⁴⁸ Ulrich Schneckener (Hg.) (2004). State at Risk Fragile Staaten als Sicherheits- und Entwicklungsproblem. *Stiftung Wissenschaft und Politik - Studie*, 43, Berlin, 5- 28, s. 19. akt. Özalp, **a.g.m.**, 2014, s. 355- 356.

Düzlem	-Başka devletlerin etkisi(Büyük güç, Eski kolonyal ya da bölgesel güçler)	ekonomik kriz -Bölgesel ekolojik çöküş	düşüşleri -Mülteci akınları -Silah akışı -Doğal afetler ve kuraklık
Ulusal Düzlem	-Miras alınmış yapılar (kolonyal ya da emperyal yapılar) -Çoklu etnik nüfus yapısı -Demografik faktörler (Doğum oranı, Çocuk ölüm oranı, Genlerin nüfusa oranı) -Kaynak kıtlığı ya da kaynakların dengesiz dağılımı -Krizle yatkın rantiyeye ekonomisi -Geleneksel hâkimiyet formlarının etkisi (klan yapısı, patriarkal yapılar) -Bitmiş çatışmalardan kalan tecrübeler	-Hayat standardının hızla düşmesi -Sosyal huzursuzlukların siyasi araç olarak kullanımı -Etnik ayrışmanın siyasallaşması -Siyasal aşırılığın artışı -Belli grupların ayrımcılığa ya da baskıya tabi tutulması -Yolsuzluk ve kayırmacılığın artışı -Otoritenin özelleştirilmesi -Başarısız ya da durgunlaşmış demokratikleşme -Ekolojik problemlerin artışı (su kıtlığı vb.)	-Askeri darbe, isyan, hükümet darbesi gibi değişiklikler -Muhalefete aşırı baskı ve kontrol (tutuklama, katliam vb.) -Ekonomik durumun hızla kötüleşmesi (sosyal huzursuzluklar, yağma) -Açlık, salgın hastalıklar -İç savaş çıkması
Devlet altı Düzlem	-Merkez-çevre karşıtlığı (Kırsal alanlardan kaçış vb.) -Lokal eşitsizlik -Bölgesel ya da yerel kimlikler		-Yerel-bölgesel huzursuzluklar -Yerel veya bölgesel doğal afetler ve mahsul kıtlığı

Başarısız devletler bağlamında, uluslararası ilişkiler ve uluslararası hukuk bakımından yeni düzenlemeler gerektiren en önemli konuların başını güvenlik ile ilgili sorunlar çekmektedir. Hiç kuşkusuz zayıf ya da çöküş sürecinde bulunan devletlerin kendileri uluslararası sistem için tehlike olarak gözükmese de, yapısal niteliklerinden dolayı özellikle bölgesel istikrarı tehdit etmektedir.²⁴⁹ Günümüzde, devlet başarısızlığı neticesinde ortaya çıkan çöküş halindeki devletler, gerek bölgesel gerekse uluslararası istikrarsızlığın en önemli nedenleri arasında gösterilmektedir. Bu bağlamda küreselleşme çağında başarısız devletlerin sebep olduğu tehlikeler, önceki dönemlere göre çok daha tehlikeli boyutları beraberinde getirmiştir.²⁵⁰

Birçok akademisyen ve politika yapıcının her geçen gün daha da kararlı bir biçimde kabul ettiği gerçek şudur ki, kırılğan ya da başarısız devletler bilinçli olarak ya da bünyelerinde barındırdıkları şartların neden olduğu çaresizlikten ötürü terörist yapılanmalar için elverişli bir altyapı hazırlamaktadır. Ancak, kırılğanlık ya da başarısızlık

²⁴⁹ Özalp, a.g.m., 2014, s. 357.

²⁵⁰ Özalp, a.g.m.,2014, s. 351.

şartlarının ne terörist yapılanmalarının meydana gelmesinde mutlak ne de tek başlarına yeterli birer faktör oldukları öne sürülebilir.²⁵¹

2.2.2. Kolektif Siyasal Şiddet Eylemlerin Değerlendirilmesi

Giderek artan kent ve küçük siyasal birimlerin merkezi devletlere katılımı, rakip devletler arasında hiç bitmeyen savaflara yol açmıştır. Charles Tilly'nin ifadesine göre, erken modern dönem Avrupa'da savaşın devleti, devletin de savaşı meydana getirdiği bir dönem olarak görülür.²⁵² Modern savaşa dair en çok tanınan tanımlama Carl von Clausewitz'e aittir. Clausewitz savaşı, devletlerin temsilcileri arasında olan geniş ölçekli askeri karşılaşma olarak tanımlamıştır. Clausewitz'e göre savaş, "siyasetin başka araçlarla sürdürülmesidir." Yani savaşlar devletlerin belirli amaçlara ulaşmasında faydalı olan rasyonel bir araçtır.²⁵³ Hedley Bull, 1977 yılında yayımladığı "The Anarchial Society: A Study of Order in World Politics" yapıtında savaşı devletlerarası bir faaliyet olarak ele almaz; ona göre savaş, "siyasal birimlerin birbirine karşı yürüttüğü organize şiddettir."²⁵⁴

21.yüzyılın başında küresel siyasette yaşanan en büyük dönüşümlerden biri olarak, Clausewitz'in savaş tanımının geçerliliğini yitirdiği, zira savaşın doğasının değiştiği iddia edilmektedir. Modern devletler sisteminin küreselleşmeye başladığı, 19. yüzyılda yapılan savaş tanımının artık bir hükmünün kalmadığı savı, birçok farklı araştırmacı tarafından farklı sebeplere bağlanmıştır.²⁵⁵ Yeni Savaşlar savına dayanak alınan olgu, devletler-arası savaşların azalmasına karşılık, iç savaşların belirgin bir şekilde artması gösterilmektedir. 1990'lı yıllarda Bosna'dan Ruanda'ya, Somali'den Kosova'ya kadar birçok ülkede yaşanan etnik, dinsel, mezhepsel, ayrışmalara dayalı iç çatışmalar yeni savaflara örnek verilmektedir.²⁵⁶

Son yirmi yılda, uluslararası ilişkiler uzmanları ve siyaset yapıcılar, iç çatışmaların nedenlerini anlamaya çalışmış ve bunlara çözüm üretmeye odaklanmışlardır. Stathis Kalyvas (2001) yaygın olarak kullanılan iç çatışma kavramını, anlaşmazlıklar başladığı

²⁵¹ Karaçuka ve Çelik, **a.g.m.**, 2017, s. 31.

²⁵² Kaygusuz, **a.g.e.**, 2014a, s. 31- 32.

²⁵³ Evren Balta (2014). *Uluslararası Savaş*. Evren Balta (Ed.), *Küresel Siyasete Giriş Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*. İçinde (257- 280). İstanbul: İletişim Yayınları, s. 258.

²⁵⁴ Balta, **a.g.e.**, 2014, s. 259.

²⁵⁵ Aslı Çalkıvık (2014). Soğuk Savaş ve Sonrası Güvenlik Siyaseti. E. Balta (ed.), *Küresel Siyasete Giriş Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler* içinde (281- 302). İstanbul: İletişim Yayınları, s. 291.

²⁵⁶ Çalkıvık, **a.g.e.**, 2014, s. 294.

zaman genel olarak kabul görmekte olan bir otoritenin egemen olduğu bir devletin sınırları içerisinde süregelen silahlı çatışmalar olarak tanımlamıştır.²⁵⁷

İç savaş, genel anlamıyla, bir devletin siyasi ve yasal organlarının kontrolünü ele geçirmeyi amaçlayan ve uzun bir zaman dilimine yayılmış iç şiddet olarak tanımlanmıştır. İç savaşların tahlilinde genellikle idareciler ve ayaklananlar olmak üzere iki grup bulunur ve toplumun geri kalanı bu iki gruptan birini desteklemeye kalkarsa o zaman savaş bütün toplumu kutuplaştırır.²⁵⁸ İç savaşın koşulları, bir takım sapmaların olası hale geldiği normlar haline gelebilir. Bu sapmalardan üç tanesi önemlidir: “Sömürgeciliği sona erdirmeye girişimlerinin bir neticesi olarak çıkan iç savaşlar; belli bir bölgenin bağlı olduğu bir devletten ayrılma isteğinin neticesinde çıkan iç savaşlar ve parçalanmış devletlerin bir araya gelme isteklerinin meydana getirdiği iç savaşlardır.”²⁵⁹

İç çatışma kavramı, Nicholas Sambanis’in (2004) tanımıyla; egemen bir devletin başındaki hükümet ile ülke içerisinde yer alan bir takım siyasi grupların süregelen bir silahlı çatışma içinde olması ve iki tarafında ağır can kaybı yaşamalarıdır. Yani iç çatışma iç savaşa göre daha geniş bir anlam ifade etmektedir. Ayrıca, iç savaşta aktörler devlet ve ona karşı savaşan silahlı bir grup iken, iç çatışma kavramı meşru bir devlet içerisindeki her türlü silahlı çatışma olarak sınıflandırılmaktadır.²⁶⁰

İç çatışmalar, son yirmi yılda sayıca artmış olmasa bile, can kaybı açısından ortalama bir uluslararası savaştan daha vahim sonuçlara yol açmasının nedeni, sivil savaşa dönüşmüş iç çatışmaların genelde uluslararası savaşlardan çok daha uzun sürmeleridir. İç çatışmalar dış müdahale ya da arabuluculuk çabası olmadan kolay kolay çözümlenemedikleri için daha uzun sürmelerine sebebiyet vermektedir. Daha da vahimi, araştırmalar gösteriyor ki; iç savaşlar genellikle bir çözüme ulaştıkları düşünüldükten kısa bir süre sonra yeniden alevlenip kaldıkları yerden çatışmayı şiddetle sürdürmektedirler.²⁶¹

2.2.3. İrredantizm (İrredentism)

İrredantizm kelime kökeni olarak, 1870 yılında İtalyan Birliği siyasi projesi gündemdeyken İtalyancada meydana gelmiştir. Latince “geri alınmamış” manasına gelen “irredemptus” kelimesinden türetilmiştir. İrredantizm, herhangi bir toprak parçasını değil, bu toprakları geri almak isteyen devletin üzerinde yaşayan insanlarla dil, din, ırk,

²⁵⁷ Şatana, a.g.e., 2014, s. 303.

²⁵⁸ Evans ve Newnham, a.g.e., 2007, s. 292.

²⁵⁹ Evans ve Newnham, a.g.e., 2007, s. 292.

²⁶⁰ Şatana, a.g.e., 2014, s. 303- 304.

²⁶¹ Şatana, a.g.e., 2014, s. 304.

tarih ve kültür birliği içerisinde olan veya olduğu iddia edilen insanların üzerinde yaşadıkları toprakları geri alma gayesini ifade etmektedir.²⁶² Gökçay'a göre İredantizm, bir devletin kendi sınırlarına bitişik ve soydaşlarının yaşadığı bölgeleri kendi topraklarına katma politikasıdır.²⁶³

İredantizm, İtalya ulusal birleşme için ortaya atılmış bir kavram olup 19. yüzyıl İtalyan hareketinden türetilmiştir. Bu kavram ile İtalya, ülkesi ile etnik ve kültürel bağları bulunmasına rağmen yeni İtalyan devletinin fiziki denetimi dışında kalan Trente, Dalmaçya, Trieste ve Fiume'ye işaret etmektedir. Bu bağlamda bu işaret edilen bölgeler, yeni oluşan ulusal topluluk için “yeniden ele geçirilmeyi” ya da “kurtarılmayı” beklemekte olarak görülmüştür.²⁶⁴

Başka bir ifadeyle İredantizm dil, gelenek-görenek, kültürel değerler açısından belirgin bir türdeşlik gösterdiği halde anayurt sınırları dışında kalmış toprakların anayurt ile birleştirilmesi gerektiğini savunan milliyetçi hareketlerle birlikte dış politikasını bu düzlem üzerine inşa eden devletin tutumuna denir.²⁶⁵ Yıldız'ın *Politika Sözlüğü*'nde yer alan İredantizm tanımına göre, “Bir ülkenin etnik köken vb. özellikleri nedeniyle kendisinden saydığı yabancı bir ülkede yaşayan sosyal gruplar üzerinde hak iddia etmesi”dir.²⁶⁶ John Mayall, “*Nationalism and International Society*” adlı eserinde İredantizmi, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı düşüncesinin bir revizyonizmi olarak değerlendirmiştir.²⁶⁷

İredantizm, milliyetçilik kavramı ile ilişkilendirilmektedir. 18. yüzyılın sonlarında siyasal ve toplumsal bir nitelik kazanan milliyetçilik kavramı, ilk olarak, ekonomik ve toplumsal gelişimini tamamlamış olan Batı Avrupa toplumlarında “vatanseverlik”, “yurttaşlık” ve “ulus devlet” ile bağlantılı bir şekilde tanımlanmaya başlanmış; daha sonra dünyada yaşanan siyasal, toplumsal ve kültürel gelişmeler neticesinde “etnisite”, “etnik gruplar”, “azınlıklar” ve “irredantizm” gibi kavramlarla ilişkilendirilmiştir.²⁶⁸

²⁶² Ahmet İnel (2016, 4 Ekim). İredantizm Üzerine. Cumhuriyet Gazetesi.

²⁶³ Kemal Gökçay (2012). *Statükoculuk'tan 'Çok Yönlü Dış Politika'ya': 'Komşularla Sıfır Sorun' Değerlendirmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, s. 5.

²⁶⁴ Evans ve Newnham, **a.g.e.**, 2007, s. 318.

²⁶⁵ Özdemir İnce (2003, 7 Eylül). İredantizm ve Misak-ı Milli Sınırları. Hürriyet Gazetesi.

²⁶⁶ Zekeriyâ Yıldız (2013). *Politika Sözlüğü*. İstanbul: Etkileşim Yayınları.

²⁶⁷ John Mayall (1990). *Nationalism and International Society*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 57. akt. Evans ve Newnham, **a.g.e.**, 2007, s. 318.

²⁶⁸ Rıza Halil Kınalı (2015). *Terörizmin Dil Politikası: ETA Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kara Harp Okulu/Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara, s. 12.

20. yüzyıla gelindiğinde kavram siyasi söyleme geçmiş; İredantizmin anlamında bir takım değişiklikler meydana gelmiş ve İredantizm, milliyetçi gerekçelerle başka bir devletin sınırları içinde yer alan toprakları ilhak etme projelerini tanımlayan genel bir kavram halini almıştır. Günümüzde devletlerarası büyüklü küçüklü birçok ihtilafın ve savaşın önde gelen sebeplerinden biri olmaya devam etmektedir.²⁶⁹

İredantizm de, sömürgecilik rekabeti gibi savaş ve çatışmalara sebep olmuştur. K. J. Holsti, *Peace and War: Armed Conflicts and International Order 1648- 1989* adlı eserinde savaşlar üzerine bir değerlendirme yaparak savaşın sebeplerini ortaya koymaya çalışmıştır. Bu tezine göre, söz konusu dönemler arasında savaşların sebepleri şu konular üzerinedir: “ Toprak, stratejik toprak, sınır, ulusal kurtuluş/devlet oluşturma, ayrılma/devlet oluşturma, ulusal birleşme/tahkim, imparatorluk oluşturma, ticaret/denizcilik, ticaret/doğal kaynaklar, sömürgecilik rekabeti, dışarıdaki vatandaşlarını koruma/ticari çıkarları koruma, dindaşları koruma, soydaşlarını koruma, etnik/dini birleşme/iredantizm, müttefike destek/yardım, ideolojik yardım, hükümetler, devletin/imparatorluğun birliği, anlaşma şartlarını kabul ettirme, bölgesel hâkimiyet, hanedanların ayrılışı, devletin/rejimin varlığı, özerklik, güç dengesi.”²⁷⁰

Birinci Dünya Savaşı'nın sebepleri arasında da kapitalist ve emperyalist devletlerin yeni pazarlar elde etme çabaları, imparatorluklarda milliyetçiliğin yükselişi ve iredantist talepler gösterilebilir.²⁷¹ Belirli bir bölgede hâkim olan statükoyu milliyetçi ya da etnik kriterler doğrultusunda değiştirmeye çalışan politikaları nitelendirmek için kullanılırken, özellikle devlet tabanlı sınır bölgelerinin bir etnik grubu ikiye ayırdığı ya da böldüğü veya daha önce birleşmiş bir sistem üzerinde dış bir kontrolün-sömürgeci gibi- dayatılmaya çalışıldığı durumlarda da kullanılmaktadır.²⁷² Örneğin; Arjantinlilerin Falkland Adaları üzerinde hak iddia etmesinin yanı sıra İspanyolların da Gibraltar üzerinde hak iddia etmesi iredantizmin sömürgecilik karşıtı türevlerini karşılamaktadır. Etnik iredantizm ise, Somali'nin Etiyopya ve Kenya'daki Somali halklarının Büyük Somali Devleti adı altında

²⁶⁹ İnsel, Cumhuriyet Gazetesi, (4 Ekim 2016).

²⁷⁰ Kalevi J. Holsti (1991). *Peace and War: Armed Conflicts and International Order 1648- 1989*. Cambridge: Cambridge University Pres, s. 307 (akt.) Bülent Şener (2017). *İnsanlığın Olağan Durumu 'Savaş' ve Bir Medeniyet Hali 'Barış' Üzerine*. Erişim Tarihi 26 Mayıs 2017. http://www.bulentsener.com/FileUpload/op399503/File/bulent_s%C2%9Eener_tebliğ_tam_metin.pdf

²⁷¹ Oğuz Fırıldak (2009). *Uluslararası Silahlanmanın Ekonomik Boyutunun Analizi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, s. 4.

²⁷² Evans ve Newnham, **a.g.e.**, 2007, s. 318.

birleştirilmesi talepleri ya da yeni bağımsızlık döneminde bazı Kıbrıslı Rumlar tarafından öne sürülen Yunanistan ile enosis ya da birlik iddiaları oluşturmaktadır.²⁷³

2.2.4. Köktencilik (Fundamentalizm)

1980'lerin başından itibaren siyaset ve medya alanında en çok tartışılan konulardan birisi köktencilik olmuştur. Türkçe de "Köktencilik" olarak adlandırılan "Fundamentalizm" kelimesi, Latince "temel" anlamına gelen "fundamentum" kökünden türetilmiştir. Aslında kavram olarak, 1920'li yıllarda, Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkan Protestan köktencilğine dayanmaktadır.²⁷⁴ Ancak, son zamanlarda üçüncü dünya ülkelerinin birçoğunda yaygın olan ve kaynağını İslam'dan alan siyasal ve sosyal hareketleri tanımlamak için kullanılmaya başlanmıştır.

Fundamentalizm, 19. yüzyılın sonlarına doğru, dini hareketlerin güç kazanmasıyla birlikte toplumda geniş bir yer edinmiş ve siyasi bir şekil almıştır. Bu kavramın birçok yükseliş nedeni olmasına rağmen, farklı yerlerde farklı nedenlerle oluşmuş olsa da, genellikle üç neden üzerinde durulmuştur. Bunlar; dinin toplum üzerindeki etkisinin azalmasıyla birlikte toplumun bazı kesimlerinde ahlaki bozulmaların yaşanması, sömürgecilik ve sömürgecilik sonrası dönem ve küreselleşmedir.²⁷⁵ Burada konuyla alakalı olarak, sömürgecilik ve sömürgecilik sonrası ortaya çıkan köktencilik kavramı üzerinde daha çok durulacaktır. Sömürgeci devletlerin sömürge ülkelerinde kendi kültürlerini yaymaya çalışmaları ve sömürge ülkelerin kültürlerini baskı altına almaya çalışmaları, sömürge sonrası dönemde, Batılı düşüncelere olan bağlılığın azalmasına ve Batılı düşüncelere karşı toplumda büyük bir direnç oluşmasına sebep olmuştur.

Fundamentalizm, özellikle az gelişmiş Müslüman toplumlarda görülmekle birlikte bütün İslam aleminde meydana gelen İslamiyet'e ideolojik bir toplumsal kimlik arayışı ile yönelme zihniyeti ve davranışını ortaya çıkaran ve bu nedenle dini, siyasal ve ideolojik bir araç olarak görmekte olup siyasal, sosyal ve ekonomik kriz ortamlarının tepki hareketi olarak nitelendirilmektedir.²⁷⁶

Fundamentalizmin en önemli karakteristiği ise, din ile siyaset arasındaki ayrımı reddetmesinden gelir. Bu kavram genel anlamıyla ideolojiye bağlılığı anlatır ve bu

²⁷³ Evans ve Newnham, **a.g.e.**, 2007, s. 319.

²⁷⁴ Gülay Ercins (2009). Küreselleştirici Modernliğin Bir Antitezi: Fundamentalizm. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1), s. 655.

²⁷⁵ Ensar Çetin (2014, Nisan). Hıristiyan Fundamentalizmi ve Ortadoğu'da Tanrı'yı Kıyamete Zorlama Stratejisi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1), s. 4.

²⁷⁶ Selçuk Arı ve Okan Arslan (2005). *Uluslararası İlişkiler ve Din Tanrı Tarafsız mı?*. Ankara: Platin Yayınları, s. 175- 176.

ideolojiler kolay kolay değişmeyen yapıya sahiptirler. Değişmeyen yapıya sahip olmalarının nedeni ise, bu fundamentalist fikirlerin kaynağının kutsal kabul edilen bazı metinlere dayanmasıdır. Fundamentalistler “Tanrı” adına hareket ettiklerini ve bu yolda atılan her bir adımın “Tanrı”nın memnuniyetine sebep olacağını düşündükleri için dünya da “Tanrı”nın iradesini hâkim kılmaya çalışırlar.²⁷⁷

Fundamentalizmin taşıdığı nitelikler göz önünde bulundurulduğunda ideoloji olarak değerlendirebiliriz. Bilindiği üzere ideoloji, inançlar, değerler, davranışlar ve toplumsal ilişkileri düzenleyen diğer sembollerin analitik yorumundan oluşmaktadır. Bu anlamıyla fundamentalizm kavramı sadece bir öğreti niteliğinde değil, aynı zamanda da takipçilerinin nasıl yaşayacağını belirleyen bir rehber niteliği taşımaktadır.²⁷⁸

Tarihsel sürece bakıldığı zaman, meydana gelen büyük savaşların çoğunun nedenlerinin altında ekonomik çıkar çatışması olduğu görülmekle birlikte geçmişte yapılan çıkar temelli savaşları meşrulaştırma aracı olarak da din kullanılmıştır. Din, toplumların hayatında çoğu zaman bir araya getiren, uzlaştıracı ve bütünleştirici bir rol oynamış, fakat zamanla dini kendilerine göre yorumlayanlar ve din ya da “Tanrı” adına hareket ettiklerini söyleyen gruplar fundamentalist bir anlayışla kendinden olmayanı dışlama ve yok etme eğilimi içerisine girmişlerdir. Bu da dinin bütünleştirici yapıya sahip olmasına karşın, fundamentalist yaklaşımların ayrıştırıcı ve ötekileştirici olabileceğini ortaya koymuştur.

Fundamentalizm, küreselleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkmasının yanı sıra, hem küreselleşmeden faydalanır hem de küreselleşmeye karşı bir tepki niteliğindedir.²⁷⁹ Fundamentalizm, toplumsal gruplar tarafından dünyaya başkaldırı olarak algılanmış ve dramatik krizlerin yaşandığı sosyal ve kültürel değişimlere tepki olarak meydana gelmiştir. Ercins’e göre, genellikle kimlik krizi yaşayan toplumlarda fundamentalizm hareketi, daha hararetli ve daha tepkili olarak görülmektedir.²⁸⁰

1990’lı yıllarda Fundamentalizm, teolojik anlamının dışında kullanılmaya başlanmış ve siyasal ve sosyolojik anlamlar yüklenerek herhangi bir ideolojiyi, dini ve düşüncüyü sorgulamadan dogmatik bir şekilde inanma ve bu inancı başkalarına dayatma şeklinde tanımlanır olmuştur.²⁸¹ 2000’li yıllara gelindiğinde ise, Afganistan’da hüküm

²⁷⁷ Çetin, **a.g.m.**, (2014, Nisan), s. 5.

²⁷⁸ H. Şule Albayrak (2012). Tarihi ve Sosyal Bir Realite Olarak Amerika Birleşik Devletleri’nde Gelişen Protestan Fundamentalizmi. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 42, 2012/1, s. 125.

²⁷⁹ Ercins, **a.g.m.**, 2009, s. 657.

²⁸⁰ Ercins, **a.g.m.**, 2009, s. 660.

²⁸¹ Murat Beyazyüz, F. Sevinç Göral Alkan ve Erol Göka (2007). Fundamentalizmin Psikolojisi. *Avrasya Dosyası*, 13(3), s. 356.

süren Taliban rejiminin, 11 Eylül saldırılarının ve ardından yaşanan El-Kaide'nin terör saldırılarının da etkisiyle Batı literatüründe "Radikal İslam" karşılığı yerine kullanılmaya başlanmıştır.²⁸² Bu olaylardan sonra, Fundamentalizm ile terörizm arasında yakın bir ilişkilendirme ortaya çıkmış ve bu itibarla günümüzde uluslararası güvenliğin en önemli tehdit noktalarından birisini, fundamentalistlerin dinsel amaçlarını gerçekleştirme yönünde yapılan dinsel nitelikli terörist saldırılar oluşturmaktadır.²⁸³

Fundamentalizmin toplumsal gruplar içerisinde yükselişe geçtiği dönemlere bakıldığında zaman çoğunlukla hızlı sosyal ve kültürel dönüşümün yaşandığı, farklılaşmanın belirginleştiği ve arttığı ve farklı hayat tarzlarının çoğaldığı zamanlardır. Ayrıca, bir toplumda farklılaşmalar arttıkça geleneğin etkisi zayıflar ve yerini heterojen yapıdaki yeni hayat tarzları alır. Bir diğeri de, özellikle teknoloji ve medeniyet alanında dış güçlerin müdahalesi, kimi grupların pek çok gelişmeyi zararlı ve tehdit olarak algılamasına sebep olmuştur. Bu tehdidin merkezinde yalnızca dinden uzaklaşma değil, dinden üstün görülen akla yapılan vurgunun dinin temel öncülleri için büyük bir tehlike meydana getirdiği endişesi oluşmaktadır. Bunun sonucunda, akli dini ilkeler için tehdit olarak algılayan gruplar, bir savunma refleksi olarak fundamentalist hareketlere meyil edebilirler.²⁸⁴

Fundamentalizm, dini hareketlerin meselesi olmaktan çok, sosyal analizlerin bir sorunu olarak kendini göstermiştir. Bu yönüyle teolojik olmaktan ziyade sosyolojik ve sosyo-politik bir hareket niteliğindedir.²⁸⁵ Fundamentalizm kaynağını nereden alırsa alsın- ister ideolojik düşünceler veya sosyolojik düşünceler olsun isterse de teolojik düşünceler olsun- bireysel ve toplumsal barışın önünde önemli bir engel oluşturmaktadır.²⁸⁶

Fundamentalizm kavramının kökenine bakıldığında zaman her ne kadar ABD'de modernizm karşıtı bir takım inançlar etrafında toplanan gruplar için kullanılmış olsa da zamanla anlam kayması yaşayarak dönüşüm sürecine girmiştir. Kavram, günümüzde çoğunlukla dini amaçları ve şiddet dilini benimseyerek var olan dünyanın her yerindeki gruplar için kullanılabilir vaziyet almıştır. Burada özellikle üzerinde durulan kavram şiddettir ve bu kavramı dini referanslar eşliğinde amaca ulaşmada önemli bir araç olarak benimseyen bir grupta; modern hayatın yozlaştırıcı, insan ruhunu parçalayıcı etkisinden

---

²⁸² Beyazyüz, Göral Alkan ve Göka, **a.g.m.**, 2007, s. 362.

²⁸³ Arı ve Arslan, **a.g.e.**, 2005, s. 157.

²⁸⁴ Albayrak, **a.g.m.**, 2012, s. 124.

²⁸⁵ Temel Yeşilyurt (2004). İslam, İman ve Fundamentalizm. *Kelam Araştırmaları Dergisi*, 2(2), s. 84.

²⁸⁶ Yeşilyurt, **a.g.m.**, 2004, s. 86.

korunmak için dine sığınan bir grup insanı aynı kavram içerisinde değerlendirmek, mevcut olgunun yanlış anlaşılmasına sebebiyet verir.²⁸⁷

2.3. BÖLÜM SONU DEĞERLENDİRMESİ

Bu bölümde, Üçüncü Dünya ülkelerinde meydana gelen sorundan en önemlisi olarak görülen ekonomik gelişme ve ulus devletleşme sürecinin bu ülkelerde nasıl bir etki oluşturduğunu kavrayabilmek adına çalışmanın teorik altyapısı oluşturulmuştur. Bu ülkelerin kalkınma düzeyleri Marksist teoriler ve Globalizm üzerinden açıklanırken; devlet başarısızlığı, istikrarsızlık ve çatışma olgusu kapitalist çalışmalar üzerinde yoğunlaşarak açıklanmıştır. Bu bağlamda ülkelerde meydana gelen sorunların yalnızca bir değişken perspektifinden değil, diğer değişkenlerinde etkisiyle- değişkenlerin birbirlerini etkilemesiyle- oluşan iç çatışmaları anlamak için açıklanmıştır.

Çalışmanın varsayımlarının anlaşılması için Somali’de gelişen olayları açıklayan kuramlar kullanılmıştır. İrredantizm kavramı, Somali’nin Etiyopya’da bulunan çoğunluğu Somali olan Ogaden Bölgesi için ortaya atılan “Büyük Somali” fikrini anlamlandırabilmek için açıklanırken Fundamentalizm kavramı ise, El-Şebab terör örgütünün ülke içerisinde nasıl yapılandığını ve etkinliğini anlatabilmek adına tanımlanmıştır. Devlet başarısızlığı, istikrarsızlık ve iç çatışmalar birbirleriyle ilişkilendirilerek çalışmanın varsayımını oluşturan ekonomik çöküşlerle Somali’deki çatışmaları açıklamak bölümü devlet başarısızlığı ve istikrar verileriyle nicel analizi çerçevesinde ele alınmıştır.

Bu bölümde uluslararası sistemi ekonomi üzerinden tanımlayan Globalist teorilerin yanı sıra Marksizm çalışmalarına yer verilmiş ancak Marksizm’den ziyade Leninist kuramlar üzerinde durulmuştur. Marksist argümanın dayandığı yapısal teori, Üçüncü dünya ülkelerine, küresel refahın adaletsiz dağılımının nedenlerine vurgu yapmıştır. Ayrıca, kapitalist yayılmacılığın oluşturduğu etkileri eleştirmemizin yanı sıra bu bölümde yer verdiğimiz Üçüncü Dünya sorunlarını başarısız devletler indeksi üzerinden açıklayan The Fund for Peace gibi kapitalist kurumların çalışmaları ve Robert D. Kaplan’ın Üçüncü Dünya tanımı gibi tanımlamaları, çalışmada kullanmış olmamız gelişmemişlik üzerine kapitalist olmayan bir tanımlamaların olmayışıdır.

---

²⁸⁷ Albayrak, a.g.m., 2012, s. 128.

BÖLÜM III

3. SOMALİ BAĞLAMINDA SÖMÜRGEÇİLİĞİN TARİHSEL ARKA PLANI

Afrika'daki sömürgecilik faaliyetleri kapsamında sınırları Avrupalılar tarafından belirlenen Somali toprakları büyük güçler arasında pay edilmiştir. Ayrıca, Batılı güçlerin yanı sıra Afrika Boynuzu'nda emperyalist emellere sahip olan ve bölgesel bir güç olarak ortaya çıkan Etiyopya da Somali'nin paylaşım mücadelesine katılmıştır. Sömürgeci güçler arasında Somali'nin pay edilmesi, rekabet ortamının doğmasına sebebiyet vermiş ve bu rekabet ortamının meydana getirdiği gerginlikle bölge de güç mücadelesi yaşanmıştır.

Sömürgeci güçler arasında süregelen bu mücadelenin neticesinde bölgede yaşanan üstünlük yarışı Somali'yi çıkmaza sürüklemiş ve çatışan gruplar arasında ortak bir çözüm oluşturulamamıştır. Somali, 1960 yılında bağımsızlığını kazanmış, ancak ülke içerisinde işler bir devletin varlığının oluşturulamaması, ülke içerisinde çatışmaların yaşanmasına ve devam etmesine sebebiyet vermektedir.

Bu bölümde, iç çatışmaların arkasında yatan sebepleri daha iyi kavrayabilmek için Afrika Boynuzu'nun erken tarihi, sömürgeci devletlerin Afrika'ya girişi, sömürgeci devletler ile Somalili kabileler arasında yapılan antlaşmalar, sömürgecilik dönemi Somali'deki siyasal yapılanma, İngiliz Somalisi, İtalyan Somalisi ve Somali'nin bağımsızlık süreci ele alınmıştır.

3.1. AFRİKA BOYNUZU'NUN ERKEN TARİHİ

Afrika Boynuzu olarak da adlandırılan Doğu Afrika'da bulunan Somali, Dünya'nın en kritik ve önemli dar su yolu geçitlerinden birisi olan Bab el-Mendeb boğazına uzun bir kıyısı bulunmaktadır. Somali dışında üç ülkenin daha bu boğaza kıyısı bulunmaktadır: Arap yarımadasında yer alan Yemen ve Afrika Boynuzu'nda bulunan Etiyopya ile Cibuti, Somali'nin bu diğer ülkelerden daha ayrıcalıklı konuma sahip olmasındaki sebep, Kızıldeniz'e Bab el-Mendeb boğazı vasıtasıyla doğal bir girişe sahip olmasıdır.²⁸⁸

Bab el-Mendeb boğazını ele geçirmek için Batılı ülkeler, 16. yüzyıldan itibaren yarış içerisinde olmuşlardır. Bölgeye yönelik ilgi ise, 19. yüzyılın başından itibaren başlamış ve sömürgeciliğin Afrika kıtasını ele geçirmesiyle birlikte daha da artmıştır. 1869

---

²⁸⁸ Halil İbrahim Alegöz (2013). *Uluslararası İlişkilerde İnsani Diplomasinin Rolü: Türkiye- Somali Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s. 34- 35.

yılında Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla birlikte Kızıldeniz kıyıları büyük bir önem arz etmiş ve sömürgeci Avrupalı devletler, Kızıldeniz'in Afrika sahillerine el atmışlardır.²⁸⁹

Afrika'nın Arap yarımadasıyla tarih boyunca kader birliği yapan bölgesinde en köklü geleneğe sahip olan iki ülke Etiyopya ve Somali olmuş olup, bağımsızlık dönemlerine kadar bu iki ülke Cibuti ve Eritre'nin kaderleriyle de bütünlük arz etmiştir. Özellikle son yıllarda göz önünde bulunan Somali, toprakları Afrika'da son olarak sömürgeleştirilen ülkelerden birisidir. Somali toprağının çoğu İngiltere ve İtalya arasında zaman zaman el değiştirmiş; bir kısmı ise Fransız Somalisi olarak da bilinen Cibuti sınırları içerisinde kalmış ve kalan toprak parçası da Etiyopya'nın güney bölgesinde kalmıştır.²⁹⁰

19. yüzyılın sonlarında sömürgeci güçler Somali'yi parçaladığı sıralarda, Fransa Cibuti'yi hâkimiyeti altına almıştı. Cibuti'deki en büyük etnik gruplar Somali ve Afar idi ve diğer gruplar arasında Somaliler en baskın grubu oluşturmaktaydı. Bağımsızlık mücadelesinde Cibuti'nin bağımsızlığını kazanmasında Somali halkı ve devleti önemli bir role sahipti. Somali hükümetleri, Cibuti'de yaşayan Somalileri hiçbir zaman yabancı vatandaş olarak görmemişler ve Cibuti'den Somali'ye taşınıp yönetici partilerde önemli görevler alan birçok Cibutili Somalili vardır.²⁹¹

Avrupalı devletlerin 19. yüzyıldan itibaren Afrika kıtasının değişik bölgelerinde başlattıkları işgal faaliyetleri Kızıldeniz üzerinden Habeşistan topraklarına kadar yayılmış ve başta İtalyanlar, İngilizler ve Fransızlar olmak üzere bu bölgeye akın etmişlerdir.²⁹² Hiçbir ülkenin sömürgesi olmadan uzun yıllar bağımsızlığını sürdürmüş olan Etiyopya'yı İtalya II. Dünya Savaşı öncesi birkaç defa işgal etmiştir. Bu durum, Avrupa sömürgeciliğinin en son büyük eylemi olmasının yanı sıra, Afrika'nın sömürgecilikten kurtarılmasının da ön hazırlığı niteliğinde olmuştur.²⁹³

Benito Mussolini iktidarındaki rejim, İtalya'nın Kuzeydoğu Afrika'daki imparatorluğunu genişletebilmek için belirsizliklerden ve Avrupalı güçler arasındaki ittifakların değişmesinden yararlanmış ve 1935'te İtalyan ordusu Milletler Cemiyeti'nin bir

²⁸⁹ Belma Engin (2013). *Türkiye'nin Afrika Politikası Bağlamında Somali İle İlişkileri ve İlişkilerin Olay Veri Yöntemiyle Analizi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale, s. 7.

²⁹⁰ Ahmet Kavas (2011). İç Savaşlardan Bütünleşme Hareketlerine ve Kalkınma Hamlelerine Afrika'nın Yeniden Dönüşümü. *Avrasya Etüdleri*, Yıl:17, 40, s. 18

²⁹¹ Afyare Abdi Elmi (2012). *Somali-Kimlik İslami Hareketler ve Barış*. Z. Baykul (Çev.). İstanbul: Açılım Kitap, s. 171.

²⁹² Tandoğan, a.g.e., 2013, s. 66.

²⁹³ Eyryce, a.g.t., 2008, s. 52.

üyesi olan Habeşistan'a bugünkü adıyla Etiyopya'ya girmiştir. Askeri zaferlerin ardından da 1936 yılında Etiyopya'yı ele geçirmiştir.²⁹⁴ 1935- 1941 yılları arasında İtalya'nın işgaline maruz kalmakla birlikte Afrika'da sömürge devleti olmayıp, bağımsızlığını koruyan iki ülkeden biri konumunda bulunan Etiyopya'dan farklı olarak, Somali Afrika'da geçmişte üç sömürgeci ülkenin (İngiltere, Fransa ve İtalya) sömürgesi olan tek devlet hüviyetindedir.²⁹⁵

II. Dünya Savaşı sırasında başlayan İngiltere'nin Eritre'yi işgali on bir yıl sürmüştür ve 1943 yılında ateşkes ile tüm İtalyan kolonileri ve bağlı bölgelerinin ittifak devletlerine geçişi sağlanmıştır. İtalya'nın Afrika'da bulunan topraklarının düzenlenmesini ittifak devletlerine bıraktığını içeren 1947 Barış Anlaşması²⁹⁶ vasıtasıyla İtalya'nın Eritre üzerindeki tüm hak ve yetkileri 1952 yılında Etiyopya'ya devredilmiştir.²⁹⁷ Etiyopya'nın güneyinde yer alan Somali toprakları ilk olarak, 1897 yılında Etiyopya İmparatoru II. Menelik tarafından İngiltere'den anlaşma ile alınmış; 1936 yılında ise İtalya'ya kaptırılmıştır. 1942 yılında ise tekrar İngiltere'nin işgaline uğramış ve son olarak 1954 yılında Etiyopya yönetiminin eline geçmiştir.²⁹⁸

II. Dünya Savaşı'ndan İngiltere boyunduruğu altında çıkan Eritre, Birleşmiş Milletler kararı ile Etiyopya'ya bağlandıktan sonra, Etiyopya yönetimi 1962 yılında Eritre'nin özerkliğine son vererek doğrudan kendine bağlı bir eyalete dönüştürmüştür. Bunun üzerine muhalefet örgütlü ve silahlı bir biçim almıştır. Eritre'siz Etiyopya'nın fazla kıymeti olmayacağını düşünen Sovyetler Birliği de bu çatışma da yerini almıştır. Eritre'nin bağımsızlığını kazanabilmesi (1993), ancak Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından gerçekleşmiştir.²⁹⁹ Etiyopya'daki yeni Marksist rejim, Doğu Afrika'daki durumunu güçlendirmeye çalışırken, Eritre milliyetçileri ile Somali'nin kızgınlığını üzerine çekmesiyle birlikte bölgede yeni sorunlar baş göstermiştir. Bölgede çok yönlü ekonomik

---

²⁹⁴ Magdoff, **a.g.e.**, 2006, s. 87.

²⁹⁵ Mehmet Öztürk (2010a). Somali: Afrika Boynuzu'nun İstikrarsız Ülkesi. K. İnât, B. Duran ve M. Ataman (Ed.), *Dünya Çatışmaları Çatışma Bölgeleri ve Konuları Cilt II* içinde (171- 197). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, s. 188.

²⁹⁶ İtalya'nın Afrika'da sahip olduğu topraklar(Eritre, İtalyan Somalisi ve Libya gibi) üzerindeki tüm hak ve yetkilerinden feragat ettiğini tanımlayan anlaşma. Bkz. Treaty of Peace with Italy, Section IV- Italian Colonies, Article 23, Erişim Tarihi 14 Temmuz 2017. <https://www.loc.gov/law/help/us-treaties/bevans/m-ust000004-0311.pdf>

²⁹⁷ Serap Akipek (2017). *Eritre- Yemen Hakem Kararı Işığında Kızıldeniz Adalarının Aidiyeti Sorunu*. Erişim Tarihi 9 Haziran 2017. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/292/2657.pdf>, s. 7.

²⁹⁸ Kavas, **a.g.m.**, 2011, s. 18.

²⁹⁹ Okur, **a.g.e.**, 2009, s. 188- 189.

işbirliği girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmış ve doğu Afrika'nın çeşitli bölgelerinde sınır çatışmaları ve iç çatışmalar meydana gelmiştir.³⁰⁰

II. Dünya Savaşı sonrası, bölge halkına düşüncesi sorulmadan Etiyopya, Somali ve Kenya arasında sömürge toprakları paylaşırılmış ve Cibuti ve Eritre bu paylaşımın dışında bırakılmıştır. Avrupalı uzmanların çizdiği sınırlar, yerli halkın kültür farklarının doğal sınırlarını temsil etmemesi, bu paylaşımın büyük güçlerin stratejik çıkarlarına ve aralarındaki denge hesabına göre yapılması sonraki dönemlerde meydana gelen Kenya-Somali, Somali- Etiyopya savaşlarının, Cibuti ayaklanmasının ve Eritre'nin bağımsızlık mücadelesinin tohumlarının atılmasından başka bir şey değildi.³⁰¹

Eritre ve Etiyopya kültürel ve tarihi bağlara en yakın iki ülke olmasına karşın; Etiyopya'nın Eritre'yi denizlere çıkış noktası olarak görmesi nedeniyle Eritre'nin bağımsızlığını kabul etmemesi üzerine 1991 ve 1998 yıllarında Etiyopya ve Eritre arasında şiddetli iki savaş gerçekleşmiştir.³⁰² 1993 yılında bağımsızlığını kazanan Eritre ile Etiyopya arasında yaşanan anlaşmazlık, Afrika Boynuzu olarak adlandırılan bölgedeki dengeleri iyice sarsmıştır. Birleşmiş Milletler ve Afrika Birliği gibi uluslararası kuruluşlar geniş çaplı müdahalelerde bulunmuş olmasına rağmen, bölgede istikrarın oluşturulmasında beklenen katkıyı sağlayamamıştır. 21. yüzyılda Afrika'nın en çok başını ağrıtan bölgesi olarak görülmektedir.³⁰³

Etiyopya, 1997 yılında "blok yapı" adında bir yapı önermiş ve bu yapıya göre Somali kabilelerin yaşadığı yerlere göre dört ya da beş parçaya ayrılacaktı. Ayrıca, Puntland halkının Mogadishu'da süregelen tartışmalardan duyduğu rahatsızlığı kendi çıkarlarına bahane olarak kullanan Etiyopya, 1998 yılında Garowe'de Puntland Bölge Devleti'nin kurulmasına yardım etmiştir. Yeni kurulan bu devlete ve Somailand'a destek vererek Somali için en iyi çözümün tabandan tavana bir yaklaşımla bölgelerin kendi yönetimlerini kurduğu bir devlet yapısı olduğunu iddia etmiştir.³⁰⁴

Somali'nin içinde bulunduğu durumdan istifade eden Batılı devletler, ülkenin kaynaklarını ele geçirmekle kalmamış bir de nükleer atıklarını Somali karasularına atma eğiliminde bulunmuşlardır. Ayrıca bu konuda İtalya'nın Progresso ve İsviçre'nin Achair

³⁰⁰ Sander, **a.g.e.**, 2002, s. 412.

³⁰¹ Okur, **a.g.e.**, 2009, s. 182- 183.

³⁰² Afrika Ülke Raporları Etiyopya [AÜRE]. (2017). Erişim Tarihi 9 Haziran 2017. https://afesam.erciyes.edu.tr/Dosyalar/Afrika_Ulke_Raporlari_Etiyopya.pdf, s. 18.

³⁰³ Kavas, **a.g.m.**, 2011, s. 19.

³⁰⁴ Elmi, **a.g.e.**, 2012, s. 178.

Partners gibi firmaların, 1990'lı yıllarda Somalili bazı siyasetçiler ve milis önderleriyle Somali sahiline zehirli madde atmaya yönelik anlaşma yaptıkları iddia edilmiştir.³⁰⁵

3.2. SÖMÜRGEÇİ DEVLETLERİN AFRİKA'YA GİRİŞİ

Sömürgecilik tarihine ilişkin kesin bir başlangıç tarihi bulunmamakla birlikte, genel kabul olarak Büyük Kâşifler dönemi ve 15. yüzyıl sömürgeciliğin tarihi olarak kabul edilmiştir. Portekizliler, 1400'lü yıllarda denizlerdeki hâkimiyetlerine paralel olarak Afrika kıtasının kıyı kesimleriyle de ilgilenmeye başlamışlar ve Fas kıyılarından Afrika'nın doğu kıyısı olan Etiyopya'ya kadar ulaşmışlardır. Afrika kıyılarında hâkimiyet bölgeleri elde etseler bile kıtanın içlerine doğru yönelmek yerine, Afrika'nın kıyı kesimlerinde ticari üsler kurarak bölge halklarıyla ticari ilişkilerini geliştirmeyi seçmişler ve Afrika'dan ziyade Hindistan ile ilgilenmişlerdir.³⁰⁶

Sömürgeci devletlerin Afrika kıyılarına gelmesi 15. ve 16. yüzyıllarda olmuş, ancak kıyılardan Afrika kıtasının içerisine doğru girmeleri bazı seyyahların yani "kâşiflerin" Afrika'nın büyük nehir yataklarını keşfetmeleri sonucu ile mümkün olabilmiştir.³⁰⁷ Afrika'nın keşfi devam ederken, Avrupa'da büyük değişiklikler meydana gelmiş ve sanayi devrimi, büyük ülkelerin yayılmacılığını bir hayli arttırmıştır. Bunun sonucunda ise sömürgeci ülkeler yeni papazlar, yeni hammadde kaynakları, sömürülecek yeni topraklar arama yoluna girişmişlerdir.³⁰⁸

15. yüzyılın sonlarına doğru Avrupa keşifler çağında Portekiz ve İspanyolların denizaşırı kolonilerine saldırarak sömürgeci güçler arasında İngiltere de yerini almıştır. İngiltere, köle ticaretinin önüne geçmek ve bunun yerini alabilecek başka ticari biçimleri teşvik etmek için yeni koloniler ele geçirmiştir. Bu yöntem İngiltere'nin köle ticaretinin önüne geçmesini önlemeye yetmemiş olsa da, İngiltere İmparatorluğu'nun Afrika'nın batı kıyılarına hükmeden bir konuma gelmesine ve bu sebeple de sömürge (koloni) veya ticaret imparatorluğunu genişletmesinde büyük bir rol oynamıştır.³⁰⁹

³⁰⁵ Mehmet Öztürk (2010b). Aden Körfezi ve Somali Açıklarında Deniz Haydutluğu Sorunu. K. İnat, B. Duran ve M. Ataman (Ed.), *Dünya Çatışmaları Çatışma Bölgeleri ve Konuları Cilt II* içinde (769- 788). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, s. 772.

³⁰⁶ Adem Akkaya (2017). *Sömürgecilikten Yeni Sömürgeciliğe: Küresel Rekabette Sahraaltı Afrika*. Erişim Tarihi 6 Mayıs 2017. http://www.academia.edu/download/41225326/Somurgecilikten_Yeni_Somurgecilige_Kuresel_Rekabette_Sahraalti_Afrika.docx, s. 4.

³⁰⁷ Armaoğlu, a.g.e., 2007, s. 418.

³⁰⁸ Luraghi, a.g.e., 2000, s. 231.

³⁰⁹ Magdoff, a.g.e., 2006, s. 38-39.

17. ve 18. yüzyıllardaki gelişmelere bakıldığında, İspanya ve Hollanda İmparatorluklarının güç kaybetmeleriyle birlikte bu imparatorlukların kontrolünde olan topraklardaki otorite İngiltere'ye geçmiş ve İngiltere'nin Fransa'ya olan rekabetini Afrika'da zirveye taşımıştır.³¹⁰ 1798 yılında, Fransızlar Mısır'a girince İngiltere de bölgedeki Fransız varlığını etkisiz kılmaya çalışarak Umman'daki Maskat Sultan'ı ile bir anlaşma yapmıştır. Bu anlaşma neticesinde Basra Körfezi'ndeki İngiliz varlığı kesin bir şekilde başlamıştır. İngiltere bu anlaşma ile rakiplerini etkisiz hale getirmesinin yanı sıra Basra Körfezi sahillerinde silah ve asker bulundurma hakkını da elde etmiştir.³¹¹

1869 yılında Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla birlikte, Avrupalı devletler- özellikle İngiltere ve Fransa- bugünkü Somali, Eritre ve Cibuti sahillerindeki bazı küçük iskeleleri mahalli idarecilerle anlaşarak para karşılığında kiralamışlar ve bir süre sonra bu topraklarda kendi bayraklarını çekerek bu iskeleleri birer sömürge olarak benimsemişlerdir.³¹²

Fransa 1880 yılında, Mısır birliklerinin Kuzey Somali'den çekilmelerini fırsat bilmiş ve Cibuti iskelesine ağırlık vererek bölgeyi tamamen işgal etmiştir. Tacure, Obuk (Obock) ve Cibuti'de olmak üzere liman şehirleri Fransız kolonisinin kontrolü altındayken 1896 yılında bu bölgeler Fransız Somalisi olarak adlandırılmıştır.³¹³

1880'lerin öncesinde Afrika'daki sömürgeler görece az sayıdaydı ve sahil bölgeleriyle sınırlı konumdaydı. Afrika sahillerinin büyük bir kısmı ile kıtanın iç bölgelerinin nerdeyse tamamı hala bağımsızlığını korur vaziyetteydi. Ancak, 1900'lü yıllara geldiği zaman Afrika'nın nerdeyse tamamı, çeşitli Avrupalı sömürgeci milletler tarafından boyunduruk altına alınmış ve farklı bölgelere bölünmüş bir hal almıştır.³¹⁴

Afrika'nın sömürgecilik tarihinde önemli dönüm noktalarından birisi de Sanayi Devrimi olmuştur. Üretim ilişkilerinin artmasına paralel olarak gereksinimi artan hammadde ihtiyacı ve doyum noktasına ulaşan Avrupa pazarına alternatif yeni pazar arayışları Avrupalı devletlerin gözünü Afrika'ya dikmesine sebebiyet vermiştir. Görülüyor ki, 1880'li yıllarda Afrika kıtasının çok az kısmı sömürge halineyken 1900'lü yılların

---

³¹⁰ Arargüç, **a.g.t.**, 2006, s. 18.

³¹¹ Akalın, **a.g.y.**, (2015a, 4- 5 Mayıs), Saraybosna, s. 57.

³¹² Durmuş Akalın (2015b). Kızıldeniz'de Cibuti Üzerinden Yapılan Silah Kaçakçılığının Yemen'e Etkileri ve Osmanlı Devleti(1898- 1914). *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi (TAD)*, 34(58), 651- 686, s. 654.

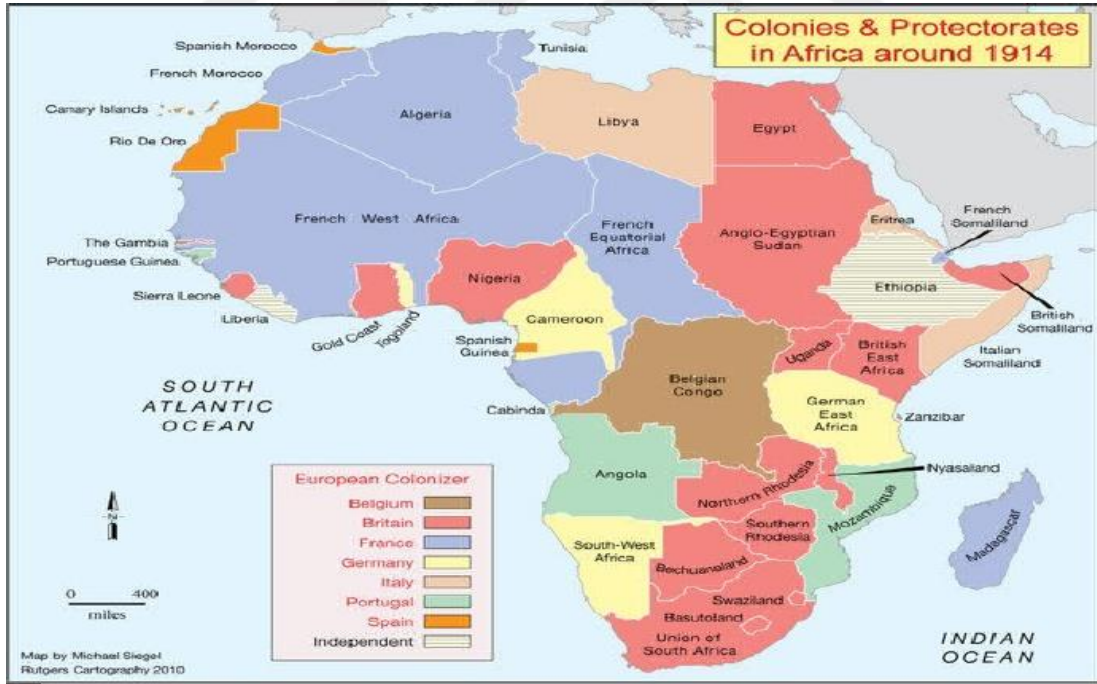
³¹³ Akalın, **a.g.m.**, 2015b, s. 655.

³¹⁴ Magdoff, **a.g.e.**, 2006, s. 73.

başında Etiyopya ve Liberya dışında Afrika'nın tamamı Avrupalıların himayesine geçmiştir.³¹⁵

Avrupalı devletlerin Afrika kıtası üzerindeki sömürgecilik faaliyetleri, 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra hız kazanmaya başlamıştır. Sömürgeci devletler Afrika'nın batı kıyısındaki nehrin ağzından içeriye girmeyi denemişler, fakat 1870'li yılların başında yetkiler hala yerli yöneticilerin elinde bulunduğu için Batılılar yerli yöneticilerle antlaşma yaparak işlerini sürdürmeye çalışıyorlardı. 1880- 1900 yılları arasında Afrika toptan bir sömürgecilik saldırısıyla karşı karşıya kaldı. Bu sömürgecilik hareketlerinin resmileşmesi ve sömürgeci devletlerin boyunduruğunun kurumsallaşması 1884- 85 Berlin Kongresiyle gerçekleşmiştir. Avrupalı iş adamları Afrika'nın içerisindeki ticaret ağını denetimleri altına almayı başarmışlardır.³¹⁶

Berlin Konferansı ile birlikte sömürgeciliğin şekli değişerek yeni bir tarz sömürgecilik başlamış ve sömürgeci güçlerin faaliyetleri daha planlı ve daha şiddetli bir hal almıştır. Bu konferansta alınan kararlar ile Afrika kıtasına yapılacak olan sömürgecilik faaliyetleri bazı kurallara bağlanarak uygulanacak istilalar belli bir düzene sokulmuştur.³¹⁷

*Harita 3.3. 1914 Yılında Afrika'da Sömürgeci Güçlerin Yerleşimi*³¹⁸

³¹⁵ Akkaya, **a.g.m.**, 2017, s. 5

³¹⁶ Ataöv, **a.g.e.**, 2010, s. 41.

³¹⁷ Akkaya, **a.g.m.**, 2017, s. 5- 6.

³¹⁸ Akkaya, **a.g.m.**, 2017, s. 6.

Kısacası, 19. yüzyıl emperyalizmi sömürgelerle sömürgeciler arasında 1914 yılına kadar siyasal bağımlılık, ırksal eşitsizlik ve ekonomik sömürü olmak üzere hiç değişmeden süregelen özel bir ilişkiler bütünü oluşturmuştur.³¹⁹ Avrupalı devletlerin rekabeti 1914 yılında Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle birlikte zirveye tırmanmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda Almanlara karşı zafer kazanan İngiliz İmparatorluğu, Almanların elinde bulunan kolonilerden Afrika ve Asya'dakileri ele geçirip gücüne güç katarken, ele geçirilen sömürgeler gelişmemiş ülkeler oldukları için İngiliz İmparatorluğunu mali yönden güç bir durumda bırakmışlardır.³²⁰

19. yüzyılın başlarında Batılı ülkelerin Afrika'da uyguladıkları sömürgecilik hareketleri, 20. yüzyılın ortalarına kadar sürmüş ve diğer üçüncü dünya ülkeleriyle kıyaslandığında sömürgecilik bu bölge halkları üzerinde çok daha geniş bir etki meydana getirmiştir. Afrika'da sömürgecilik, bölgenin kaynaklarını sömürmenin yanı sıra, bölge halklarının dil, din, kültür ve anlayışlarında büyük tahribata uğratmıştır. Afrika'da en önemli sömürge gücüne sahip iki ülke İngiltere ve Fransa'dır.³²¹

Batılılar, Avrupa'daki ve ABD'deki birçok kaynakta Afrika'yı kendilerinin keşfettiğini iddia etmektedirler. Sözgelimi, 19. yüzyılda bulup ortaya çıkardıkları için üzerinde sanki birtakım haklara sahiptirler(!). Oysaki en azından Afrika'nın kuzeyi biliniyordu.³²² Sömürgeci devletler, öncelikle silah üstünlüğüyle halkları bastırılmış, sonra ırkçı kuramcılığıyla ağırlığını hissettirmiştir. Afrika'nın bütün nimetlerinden faydalandıktan sonra köle ticaretini geliştirmiş ve yerli halka kültürel emperyalizm uygulayarak dinlerini ve dillerini değiştirmiştir.³²³

3.2.1. Sömürgeci Devletler İle Somalili Kabileler Arasında Yapılan Antlaşmalar

Avrupa devletlerinin giriştiği sömürgecilik yarışında anlaşmazlıkların giderilmesi için 15 Kasım 1884- 26 Şubat 1885 tarihleri arasında Berlin'de toplanan konferansta alınan kararlarda nerdeyse Afrika'nın tamamında olduğu gibi, Somali halkının yaşadığı bölgeler etnik nüfusa dikkat edilmeksizin Etiyopya, Fransa, İngiltere ve İtalya tarafından beş ana parçaya bölünmüştür. İngilizler, Fransızlar ve İtalyanlar Somali'ye yerleştiklerinde³²⁴

³¹⁹ Sander, **a.g.e.**, 2002, s. 396.

³²⁰ Arargüç, **a.g.t.**, 2006, s. 20.

³²¹ İrfanoğlu, **a.g.t.**, 2014, s. 54.

³²² Ataöv, **a.g.e.**, 2010, s. 19.

³²³ Ataöv, **a.g.e.**, 2010, s. 24.

³²⁴ İngilizler, Somali'nin kuzeyine yerleşirken Fransızlar bugünkü Cibuti bölgesine ve İtalyanlar ise, Mogadishu bölgesine yerleşmişlerdir.

Somalili kabileler ile ticari nitelikte ve toprak satın almaya yönelik anlaşmalar yapmışlardır.³²⁵

Afrika'nın iç kesimlerinde yakalanıp Zengibar Sultanlığına getirilen esirler gemiler ile Hindistan'a taşınmakta ve bir kısmı da Napolyon istilaları ile Fransa'nın himayesi altında bulunan Mauritius adalarına şeker üretiminde çalıştırılmak üzere getirilmekteydi. 1822 yılında İngilizler ile Zengibar Sultanı Said bin Sultan arasında Moresby Anlaşması imzalanmıştır. İngiliz Kaptan Moresby, Sultan ile yapmış olduğu ve kendi adıyla anılan bu anlaşmada esirlerin hiçbir Hıristiyan güce satılmamaları koşulunu öne sürmüştü, ancak köle ticaretinin önemli merkezi halinde bulunan Umman köle ticaretine herhangi bir sınırlama getirmemiştir.³²⁶

1825 yılında İngilizlere ait "Mary Ann" adlı bir gemi Berbera yakınlarında yağmalanıp mürettebatından birkaç kişi yerli kabileler tarafından öldürülünce, Şubat 1827'de bir İngiliz birliğinin saldırısıyla Somali'deki kabile şeyhleri para cezasına çarptırıldı ve tazminat ödedikten sonra İngilizlerle Dostluk ve Ticaret Anlaşması imzalamaya zorlanmışlardır.³²⁷

İngiltere'nin bölge ile olan ilişkileri 1840'lı yıllara kadar uzanmaktadır. 1840 yılından itibaren East Indiana Company (Doğu Hindistan Şirketi) bölgenin kıyısında yaşayan Müslüman otoritelerle anlaşmalar yapmasının ardından Somali limanlarında ayrıcalık elde etmeye başlamıştır. İngilizler kendilerinden başka sömürgeci ülkenin Somali'ye girmemesi için kabile şefleriyle de anlaşmalar imzalamışlardır.³²⁸

19. yüzyılın ortaları, İngilizlerin Berbera ve Kuzey Somali'ye ilgisinin arttığı bir dönem, İngiltere bölgedeki etkisini arttırabilmek için 1868 yılında Somali, Abissinia ve Danakil'deki kabileler³²⁹ ile anlaşmalar imzalamıştır. Zaten 16 Kasım 1841 tarihli anlaşma ile İngiltere'ye sahilden bölgenin içlerine doğru girme hakkı ve nüfuzunu yaymak için büyük bir fırsat sağlamıştır. Aynı şekilde Abissinia (Etiyopya Harar Bölgesi de dâhil) ile yapılan 2 Kasım 1849 Anlaşması da Kuzey yolunun İngiltere'nin nüfuzuna ve ticaretine açılmasını sağlamıştır.³³⁰

---

³²⁵ Alegöz, **a.g.t.**, 2013, s. 21.

³²⁶ Uğur, **a.g.e.**, 2005, s. 41.

³²⁷ Durmuş Akalın (2014, Temmuz). Somali'de Berbera Limanı ve Osmanlı Devleti'nin Bölge Üzerindeki İddiaları (1839- 1894). *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXIX/1, Temmuz 2014, s. 5.

³²⁸ Salah, **a.g.t.**, 2015, s. 57- 58.

³²⁹ Danakil kabilesi, bugünkü Eritre toprakları içerisinde yer alan Danakil bölgesinde yerleşik bir hayat süren kabiledir.

³³⁰ Akalın, **a.g.m.**, (2014, Temmuz) s. 7- 8.

1862 yılından sonra Fransa, Afar Şeyhleri ile Tacure bölgesinin kontrolü için de bazı antlaşmalar yapmış ve 1885 yılına kadar daha güneye Issa Şefleri ile yaptıkları anlaşmalarla ulaşmış olmuşturlardır.³³¹ 1859 yılında Fransa'nın bugünkü Cibuti'nin bulunduğu bölgeyi ele geçirmesiyle birlikte, bölgede yaşayan Somali kökenli İsalılar ve Arap kökenli Afarlar'ın kabile şeflerini elde ederek 1884 yılında bölgeyi kendi yönetim ve boyundurukları altına almayı başarmışlardır. Bunun üzerine İngilizler, Somali'ye çıkartma yaparak kendi yönetimlerini kurmuşlar ve gelirken yanlarında İtalyanları getirmişlerdir. 1889 yılına gelindiğinde ise İtalyanlar, biri Güney Somali'de biri ise Eritre'de olmak üzere iki koloni kurmuşlar ve buraları boyunduruk altına almışlardır.³³²

1884 yılında Gobad Sultanları, Tacure Sultanlığı ve 1885 yılında Issak Kabilesi ile yapılan anlaşmalar doğrultusunda –diğer sömürgecilerin yaptığı gibi- Fransa hükümetinin onayı olmaksızın herhangi bir sömürgeci devletle anlaşma yapma ve bu devletlerin boyunduruğu altına girmeleri konusunda kabileleri sınırlandırmıştır. Bundan dolayı da kabileler, Fransa hükümetine geniş yetkiler tanıyan hükümlere tabi olmuşlar ve 1878 yılında işgal edilen bu topraklar Fransız Somalisi olarak adlandırılmıştır.³³³

1884- 1885 yıllarında Somalili kabilelerle İngiltere arasında anlaşma imzalanmış; bu anlaşmalar gereğince sekiz Somalili kabile İngiltere'nin koruması altına alınmıştır. Somalili kabileler bunun karşılığında İngiltere'ye Berbera Limanı'ndan faydalanma hakkı tanımışlardır.³³⁴ İngilizler ile kabile şefleri arasında yapılan antlaşmalarla hiçbir gemiye saldırıda bulunulmaması ve kesinlikle köle ticareti yapılmamasına izin verilmemesinin altı çizilmiştir. Somalili kabilelerle yapılan antlaşmalarda önemle üzerinde durulan bir madde de, Somalili kabilelerin İngilizlerden habersiz hiçbir yabancıyı ülke topraklarına sokmamalarıdır. Ayrıca, Afrika'da birçok liman ve sahil kesimiyle ilgilenen İngiltere'nin Somali'yi tercih etmesinin sebebi, Somali limanlarına gelen ticari gemilerin güvenliğidir.³³⁵

1889 yılında İtalya Hobyası ile imzaladığı antlaşma ile Somali'de bir manda yönetimi kurmasının ardından Fransa da, bölgedeki kabile liderleriyle imzaladığı birçok antlaşma neticesinde 1896 yılında bugünkü Somali'nin kuzeydoğusunda yer alan bölgede

---

³³¹ Akalın, **a.g.m.**, 2015b, s. 654- 655.

³³² Okur, **a.g.e.**, 2009, s.181- 182.

³³³ Salah, **a.g.t.**, 2015, s. 60- 61.

³³⁴ Akalın, **a.g.m.**, (2014, Temmuz), s. 20.

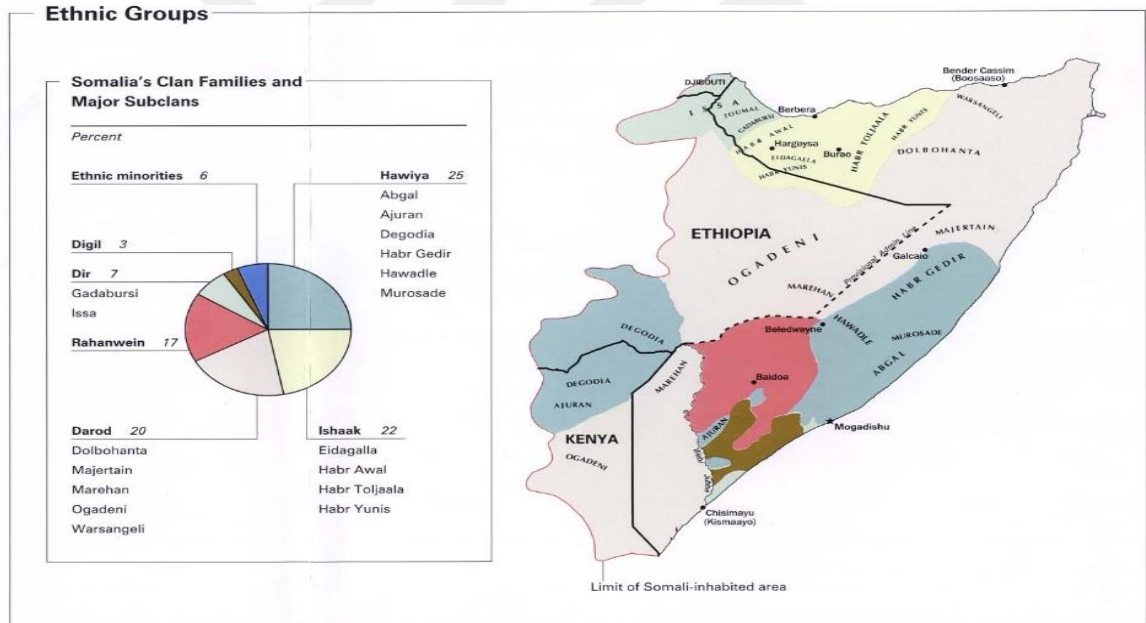
³³⁵ Salah, **a.g.t.**, 2015, s. 59.

Somali Fransız Sahilleri isminde bir sömürge devleti kurmuştur. Böylece Somali toprakları parçalı bir yapıya sahip olmuş ve birçok sömürge yönetimi egemen olmuştur.³³⁶

Sömürgeci devletlerle yapılan bu anlaşmalara bakıldığı zaman, iki tarafında birbirleriyle etkileşiminin başlangıcının olmasının yanı sıra sömürgeci güçlerin çıkarları korunmuş ve Afrika Boynuzu'ndaki varlıklarına hukuki bir zemin hazırlanmıştır.

3.2.2. Sömürgecilik Dönemi Somali'deki Siyasal Yapılanma

Somali nüfusunun bulunduğu coğrafi bölge, sulak araziler ve otlak bakımından elverişsiz olduğu için yerleşik hayat açısından elverişli değildir. Bu da Somali halkının göçebe bir hayat sürmesine sebebiyet vermektedir. Ancak daha elverişli coğrafi şartlara sahip güney bölgesinde bazı yerleşik kabileler bulunmaktadır.³³⁷ Afrika Boynuzu'nda Somali, siyasal merkezietten yoksun olmanı getirdiği yıkıcı sonuçları gözler önüne serer. Somali birçok kabileden oluşmakta ve bu kabilelerden altı kabile aile ülkenin yönetiminde söz sahibidir.³³⁸

Harita 3.4. Somali'deki Kabilelerin Coğrafi Dağılımı³³⁹

Somali'de yaşayan altı önemli kabile ve bunlara mensup altında onlarca kabile bulunmaktadır. Bu altı önemli kabile; Hawiye (%25), Issak (%22), Darod(%20),

³³⁶ Artokça, **a.g.e.**, 2014, s. 208.

³³⁷ Bilge Şahin (2013). *Somali'de Devletsizlik Deneyimi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 36.

³³⁸ Daron Acemoğlu ve James A. Robinson (2015). *Ulusların Düşüşü Güç, Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri*. F. Rasim Velioglu (Çev.). İstanbul: Doğan Kitap, s. 223.

³³⁹ Raymond Gilpin (2009, June). Counting the Costs of Somali Piracy. *United States Institute of Peace Working Paper*, s. 6.

Rahanwein (%17), Dir (%7) ve Digil' (%3) dir.³⁴⁰ Babadan oğla geçen bu kabile yapısı, Somali'de sosyal ve siyasal hayatı yönlendirmektedir. Ancak, ülkenin istikrarını sağlamak ve ulus bütünlüğünü oluşturabilmek için sosyal ve siyasal hayata hükmetmeleri yeterli değildir. Geçmişe bakıldığı zaman kabileler arasında doğal kaynaklar ve toprak nedeniyle çatışmalar çıkmıştır.³⁴¹

Tarih boyunca sömürgeci devletler bölgeye yerleşene kadar, Somali'nin iç kesimlerinde merkezi bir otorite /siyasi bir yapıya rastlanılmamış; ancak Somali'nin iç kesimlerinde merkezi bir siyasi yapıya rastlanılmaması, bölgede siyasetin olmadığı anlamına gelmemektedir. Somali'nin tarihi incelendiği zaman, 1960 bağımsızlığı öncesi bir devlet mekanizması görülmemekte olup, kabileler şeklinde örgütlendikleri görülmektedir.³⁴² Dağınık, geniş ve hantal bir yapıya sahip olan kabileler, bu nitelikleri sebebiyle siyasi bir birlik içerisinde hareket edemezken, modern dönemde siyasi partilerin üstünlüğünü etkileyen önemli bir yapı haline gelmişlerdir.³⁴³

Evans- Pritchard ve Fortes, iki büyük tipte siyasal sistemi karşılaştırmışlardır: "Birincisi, merkezileşmiş bir otoriteye, idari bir aygıt ve hukuksal kurumlara sahip toplumsal kurumlar tarafından oluşturulmuş, ikincisi ise merkezileşmiş bir otoritesi bulunmayan, idari aygıt da, hukuksal kurumlara da sahip olmayan toplumlardan oluşmaktadır." Bu sınıflandırma devletli toplumlar ve devletsiz toplumlar arasındaki karşıtlıkla çakıştığı için o zamandan bu yana çeşitli değişimler geçirmiştir.³⁴⁴

Evans- Pritchard, her biri binlerce insanı bir araya getiren kabileleri tanımlama yoluna gider. Buna göre kabile, bir anlaşmazlığın hakemlik yoluyla çözülebildiği en geniş toplumdur. Diğer taraftan, farklı kabilelerin üyelerini karşı karşıya getiren anlaşmazlıkların bir savaş başlatma olasılığı da yüksektir. Evans- Pritchard araştırmasına devam ederken, kabilelerin toprak parçalarına bölünmüş olduklarını gözlemler ve kabilelerin birincil kısımları, ikincil ve üçüncül kısımlar halindeki alt bölümlere ayrıldığını ortaya koymuştur.³⁴⁵

Somali'de siyasi yapı birbirinden bağımsız kabilelerden meydana gelmektedir. Somali'de herhangi bir üst otoritenin bulunmaması, kabileleri bağımsız bir konfederasyon

---

³⁴⁰ Öztürk, **a.g.e.**, 2010a, s. 171.

³⁴¹ Mehmet Özkan (2014). Doğu Afrika Jeopolitiği ve Türkiye'nin Somali Politikası. *Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA)*, 40, s. 26.

³⁴² Şahin, **a.g.t.**, 2013, s. 37- 38.

³⁴³ Özkan, **a.g.m.**, 2014, s. 27.

³⁴⁴ Marc Abeles (2012). *Devletin Antropolojisi*. N. Ökten (Çev.). İstanbul: Dipnot Yayınları, s. 110.

³⁴⁵ Abeles, **a.g.e.**, 2012, s. 111.

olarak değerlendirmemize neden olmaktadır. Somalili kabileler, merkezi bir siyasi ve yargısal yapıdan ziyade ortak ilkelere sahip bir yapıyla karşımıza çıkmaktadırlar. Kabileler herhangi bir kabilenin üstünlüğünü kabul etmemiş yani bir kabile üyesinin başka bir kabile üyesi tarafından yönetilmeyi kabul etmediği gözlenmiştir.³⁴⁶

Somali’de kabileler arasında güç dengeli bir şekilde dağılmıştır; hiçbir kabile bir diğeri üzerinde otorite kuramadığı gibi sonuçlarından çekindiği için bunu denemeye yeltenmez bile. Ve böylece, siyasi merkezizetsizlik ülkede kalıcı bir hal alır. Bir kabile ülkede düzeni sağlayabilecek bir merkezi devlet inşa edebilseydi; bu durum ekonomik açıdan faydalarına olurdu. Ancak, ülkedeki gücü merkezileştirmeye kalkışan herhangi bir kabile, grup veya siyasetçi aynı zamanda kendi elindeki gücü de merkezileştireceği için diğer kabilelerin öfkesini üzerine çekecek ve gücü merkezileştirmiş olan kabile, büyük ihtimalle bu siyasi sürecin kaybedeni konumuna düşecektir.³⁴⁷

Siyasal merkezizet, bazı kabilelerin diğer kabilelerin boyunduruğu altına girmek olarak değerlendirildiği için bu tür bir tahakküm altına girmeyi ve bu tahakküm sebebiyle güçlerinden vazgeçmeyi reddetmişlerdir. Somali, siyasi merkezizetten yoksun olmanın ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz sonuçları gözle görülebilecek derecededir.³⁴⁸

Her kabilenin kendine ait hukuk ve siyasi sistemi vardır. Ancak bunlar büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Siyasi birlikler arasında hiyerarşı bulunmamakla birlikte tüm kabileleri organize eden ya da kabilelerin temsilcilerinin toplandığı bir üst yapı da yoktur. Somali halkı siyasi ve yargısal yapısını merkezi bir otorite ile değil, ortak kararlar ve kurallar ile oluşturmuştur. Somali’de tarih boyunca etkili olan siyasi mekanizma bu şekilde işlemiş ve siyasi mekanizmanın bu özellikleri bölgede devlet yapılanmasında önemli sorun oluşturmuştur.³⁴⁹ Ioan Myrddin Lewis’in Somali’deki siyasi yapılanma hakkında ifade ettiği üzere, “Somali’de insanlar, ne idari ve hiyerarşik bürokrasi ne de ilişkileri yönetecek belli yönetici kurumlar olmadan siyasi gruplara ayrılmışlardır.”³⁵⁰

Sömürgeci ülkeler, Somali nüfusunun geleneksel yapısı sebebiyle etkili bir siyasi yapı kurmakta zorlanmışlardır. Ancak sömürgeci ülkeler karşılarında ciddi bir direniş hareketi göremedikleri için ülkeyi işgalleri kolaylaştırmıştır. Somalili kabileler sömürgeci ülkeler karşısında silahlı ve merkezi bir orduya sahip olmadıkları için sadece kendi

---

³⁴⁶ Şahin, **a.g.t.**, 2013, s. 40.

³⁴⁷ Acemoğlu ve Robinson, **a.g.e.**, 2015, s. 87.

³⁴⁸ Acemoğlu ve Robinson, **a.g.e.**, 2015, s. 226- 227.

³⁴⁹ Şahin, **a.g.t.**, 2013, s. 43.

³⁵⁰ Elmi, **a.g.e.**, 2012, s.75.

kabilelerine dayanarak hareket etmişlerdir. Bu sebeple ciddi bir direniş gösterecek tek bir siyasi yapı kuramadıkları gibi Somali'de yabancıların varlığı artmış; bu da ülkede bütünleşmiş bir ulus devlete değil, birbirinden ayrı ve düşman kabilelerin oluşturduğu bir yapıyı ortaya çıkarmıştır.³⁵¹

3.2.2.1. İtalyan Somalisi

19. yüzyılın sonlarına doğru Somali hem İngiliz hem de İtalyan sömürgesi haline gelmiştir. Daha sonra, İngilizlerin elinde bulunan bölgenin bir bölümü Cibuti devleti olarak ortaya çıkarken İtalyan sömürgesi olan Güney Somali bölgesinin sınırı Kenya lehine değişmiştir.³⁵² Somali'de sömürgeci ülkelerin varlığı, bu toprakları ve üzerinde yaşayan halkı ekonomik ve kültürel anlamda geri kalmışlığa mahkûm etmiştir. Somali toprakları tarım ve hayvancılıktan ileriye gidememiş ve endüstrisi yok denecek kadar az olmasının yanı sıra sömürgeciler halkın sırtına ağır vergiler yüklemekle birlikte onları liman ve yol yapımında zorla çalıştırmışlardır. İtalyan Somalisi'nde ise, yabancılar halkın elinden topraklarını alarak muz, pamuk, şeker kamışı, susam ve yer fıstığı ekıyor ve bu tarlalarda yerlileri zorla çalıştırıyorlardı.³⁵³

İtalya 1885 yılında Zengibar Sultanlığı'ndan önemli ticari avantajlar elde etmiş; Obbia ve Aluua Sultanlığı'nı himayesi altına almıştır. 1897 ve 1908 yılları arasında Etiyopya ile İtalya'nın yaptığı anlaşmalar neticesinde İtalya hükümeti, İngiltere'nin sınırlarını çizdiği İtalyan Somaliland bölgesine koloni statüsü vermiş ve yönetimi devralmıştır.³⁵⁴ İtalya, Batı Etiyopya'da etki alanı peşinde koşmuş ve bu toprakları Eritre ve İtalyan Somalisi ile birleştirmek istemiş ve Eritre ile Somali sınırlarına modern silahlarla donatılmış kıt'alar dizmiştir. Ancak, İtalya Habeşistan'ı umduğu kadar kolay ele geçirememiş ve İtalyan kuvvetleri yavaş yavaş ilerlemişlerdir.³⁵⁵

İtalya, 1934 yılında İtalyan Somalisi ve Eritre'ye askeri yığınak yapmaya başlamasının ardından Etiyopya toprakları olan Wal- Wal'da, İtalyan güçleri ve Etiyopya arasında şiddetli çatışmalar meydana gelmiş ve Etiyopya İmparatoru Haile Selassie, daha önce İtalya ile yapılan bir anlaşma gereği konunun arabuluculara iletilmesi yönünde bir talepte bulunmuştur. Her ne kadar İtalya bu teklifi -Milletler Cemiyetinin nezdinde Konsey'de- görüşülmesini kabul etmişse de, İngiltere ve Fransa yetkililerin kendisine

³⁵¹ Şahin, **a.g.t.**, 2013, s. 44.

³⁵² Canbolat, **a.g.e.**, 2013, s. 178.

³⁵³ Türkkaya Ataöv (1975). *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, s. 386- 387.

³⁵⁴ Alegöz, **a.g.t.**, 2013, s. 22.

³⁵⁵ Ataöv, **a.g.e.**, 1975, s. 372- 374.

sundukları imtiyaz şeklindeki önerileri kabul edilemez bularak reddetmiş ve Etiyopya'yı işgal etmiştir.³⁵⁶

Somali toprakları üzerinde sömürgecilik yarışı, II. Dünya Savaşı yıllarında da devam etmiştir. 1936 yılında Benito Mussolini, Etiyopya'yı işgal ederek Eritre ve İtalyan Somalisi ile birleştirmiş ve "İtalyan Doğu Afrikası" adıyla yeni bir yapılanma inşa etmiştir. Ancak bu durum fazla sürmemiş; İngiltere, 1941 yılında Fransız kontrolü altındaki Cibuti haricinde tüm Somali'yi himayesi altına almayı başarmış ve Somali'de askeri bir yönetim oluşturmuştur. 1941-1949 yılları arasında İngiltere, önceki sömürgeci güçlere kıyasla Somali'de pek çok siyasal ve sosyal gelişmeye ortam hazırlamıştır.³⁵⁷

Bu olaylarından ardından Eritre sorunu baş göstermiş ve bu sorun gittikçe şiddetlenen bir anlaşmazlık halini almıştır. Konusu, II. Dünya Savaşı yıllarında öne sürülmüş olup orada kurulmuş olan Birlikçi Partisi tarih açısından birbirine yakın olan bu iki toprağı birleştirmek istemiştir. Bunun üzerine Eritre, BM Genel Kurulunun 2 Aralık 1950 tarihli kararı ve Etiyopya Anayasası ile Federasyon Kanununun gereği olarak 10 Temmuz 1952 tarihinde federal bünye içerisinde otonom bir bölge olarak kurulmuştur.³⁵⁸ II. Dünya Savaşı'nda İtalya'nın yenilmesinden sonra Milletler Cemiyeti Güney Somali'yi on yıl boyunca vesayeti altına almış ve 1960 yılında Kuzey Somali ve Güney Somali bağımsızlıklarını kazanmışlardır.³⁵⁹

Somalili halkın çoğunluğu BM ve Afrika vesayeti altına alınmayı kabul etmemiş ve daha önce İtalya'nın Vesayet Konseyi'ni Somaliler aleyhine kullanmış olması gerekçesiyle tekrar aynı olayların yaşanması ihtimali Somalili halk üzerinde milliyetçi duyguların uyanmasına neden olmuştur. İtalya'ya 1950- 1960 yılları arası dönemde güney bölgeleri bağımsızlığa hazır hale getirme görevi verilmiş, fakat İtalya Somali için hiçbir devlet mekanizması oluşturmamıştır.³⁶⁰

3.2.2.2. İngiliz Somalisi

İngiltere, Somalili bazı kabilelerle anlaşmalar yaparak 1886 yılında Somali'nin kuzey topraklarına yerleşmiştir. Bu topraklara yerleşmesindeki amacı, Aden Körfezi ile ticaret ilişkilerini korumak, Somali'nin hayvancılığından yararlanmak ve Fransa başta

³⁵⁶ Abdullah Kıran (2008). Milletler Cemiyeti ve Önlenemeyen Savaş. *Social Girne Amerikan University Journal & Applied Sciences*, 3(6), s. 28- 29.

³⁵⁷ Engin, **a.g.t.**, 20 13, s. 9.

³⁵⁸ Ataöv, **a.g.e.**, 1975, s. 376.

³⁵⁹ Elmi, **a.g.e.**, 2012, s. 55.

³⁶⁰ Elmi, **a.g.e.**, 2012, s. 218- 219.

olmak üzere, diğer Avrupa devletlerini buradan uzak tutmak istemesidir. İngiltere, bu topraklarda sadece liman yapımı için para sarf ederken, köle ticaretine hiçbir şekilde ses çıkarmamıştır. Yerli halkın bütün hakları ellerinden alınmıştır.³⁶¹

1941 yılında İtalya'nın Doğu Afrika'daki varlığına yönelik operasyonlar düzenleyen İngiltere, bu toprakları ele geçirdikten sonra hem İtalyan Somalisi'ni hem de Ogaden'i hâkimiyeti altına almıştır. Bunun sonucunda Cibuti hariç- Fransız yönetimine bağlı kalmak istediği için- Ogaden ile kuzeydoğu Kenya dâhil Somalilerce meskûn toprakları 1940- 1950 yılları arasında İngiliz bayrağı altında tek bir yönetime bağlı olarak birleştirmiştir.³⁶²

1940'lı yıllarda İngiltere tarafından Somali topraklarının tamamının tek bir devlet çatısı altında toplanması fikri ortaya atılmış ve Somaliler arasında geniş kabul gören bu fikir kabul edilmiştir. 1943 yılında İngiltere'nin desteğiyle Somali'nin ilk modern siyasi partisi olarak kurulan Somali Gençlik Ligi (SYL), sömürgeciliğe karşı çıkarak tüm Somalilerin bir bayrak altında toplanması gerektiğini vurgulamış ve birleşme için mücadeleye başlamıştır. Ayrıca, Somali siyasal hayatında bir takım yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde partiler meydana gelmiş ve her bir parti temsil ettiği kabilenin ya da kabilelerin çıkarları doğrultusunda mücadele vermişlerdir.³⁶³

19. yüzyılın sonlarında Somali'nin paylaşılmasından büyük pay kaptan İngiltere, bugün Somaliland Cumhuriyeti olarak bilinen ülkenin kuzey bölümünde kendisine ait bir sömürge oluşturmuştur.³⁶⁴ Ancak, II. Dünya Savaşı'ndan hemen sonra Somali'nin büyütülmesi fikri İngiliz sömürgeci güçlerinde revaç bulmaya başlamış ve o sırada İngilizler, savaş koşullarının gereği yerleştikleri Ogaden bölgesini ellerinde tutuyorlardı. İngiltere, 29 Kasım 1954 tarihinde yapılan anlaşma ile bu toprakları Etiyopya'ya devretmiştir.³⁶⁵

İngiliz Somalisi'nde, eğitim, tarım ve ticarete belirli gelişmeler yaşanırken, siyasi hayattaki canlanma 1956 yılından sonra gerçekleşmiştir. Bölgede İngiltere'ye karşı bir güvensizlik ortamı oluşmuş ve bu güvensizlik ortamı Ogaden ve Haud'un kabilelerle yapılmış olan anlaşmalara rağmen Etiyopya'ya bırakılmasından kaynaklanmıştır. Bu

---

³⁶¹ Ataöv, **a.g.e.**, 1975, s. 386- 387.

³⁶² Dalan, **a.g.t.**, 2013, s. 58.

³⁶³ Engin, **a.g.t.**, 2013, s. 9.

³⁶⁴ Tepebaş, **a.g.e.**, 2013, s. 233.

³⁶⁵ Ataöv, **a.g.e.**, 1975, s. 379.

doğrultuda İngiliz yönetimi 1956 yılında bağımsızlık sürecinin hazırlıklarını hızlandıracağını ve temsili yönetimin geçici olarak yerleştirileceğini ilan etmiştir.³⁶⁶

1960'lı yılların başında İngiltere Kenya'ya bağımsızlığını geri verdiğinde yönetim farklı kabilelerden birçok insanı zorla bir araya getirirken, Somali bölgelerinde yaşayan halkın fikrini almak üzere bir komisyon oluşturmuş ve komisyon raporunda altı Somali bölgesinden beşinin Somali Cumhuriyeti'ne katılmak istediği sonucu meydana gelmiştir. Ancak, kararından dönmeyen İngiltere, Somali bölgelerini yedinci eyalet olarak Kenya'ya bırakmasıyla birlikte Somalili halkın tepkisini çekmiştir. Bunun sonucunda Somali hükümeti, bu karara karşı çıkarak İngiltere ile diplomatik ilişkilerini kestiğini açıklamıştır. Böylelikle, bölgede yaşayan Somaliler 1960'lı yıllarda bağımsızlıklarını kazanmak için harekete geçmişlerdir.³⁶⁷

İngiliz Somalisi olarak da bilinen Somaliland, kraliyet himayesinde yetmiş altı yıl geçirdikten sonra, 26 Haziran 1960 tarihinde İngiltere kraliçesi tarafından bağımsızlığını elde etmiş ve yaklaşık olarak otuz devlet tarafından bağımsızlığı tanınmıştır. Ancak, Somaliland'ın Başbakanı Muhammad İbrahim Egal ve onu destekleyen siyasi grup bağımsızlıktan beş gün sonra, 1 Temmuz 1960 tarihinde, İtalyan Somalisi ile birleşme kararı almış ve yeni kurulan Somali devletinin Başbakanı olmuştur.³⁶⁸

3.3. SOMALİ'NİN BAĞIMSIZLIK SÜRECİ

İngiliz Somalisi ve İtalyan Somalisi topraklarının birleşmesiyle oluşturulan Somali Devleti, sömürge döneminde iki ayrı yönetimde görülen farklılıkların (yasal, idari, siyasi sistemler, eğitim sistemleri, farklı dil ve prosedür gibi) ortak noktada buluşturulması gerekliliğini meydana getirmiştir. Ayrıca kuzeyde ve güneydeki farklı kabilelerin temsil ettiği partiler arasında bir güç mücadelesi ortaya çıkmış ve sömürge döneminin parçalı yapısının meydana getirdiği olumsuzluklar, yeni kurulmuş olan Somali devleti için önemli bir sorun teşkil etmiştir.³⁶⁹

Somali'de 1990'lı yılların başında başlayıp günümüze değin süregelen ve hala devam etmekte olan sorunları anlamak için öncelikle sömürge dönemi sonrası oluşan sosyal ve siyasi konjonktür incelenmelidir. Sömürgeci devletlerin işgalleri 1960 yılına

---

³⁶⁶ Dalan, **a.g.t.**, 2013, s. 61- 62.

³⁶⁷ Elmi, **a.g.e.**, 2012, s. 169.

³⁶⁸ Özkan, **a.g.m.**, 2014, s. 28.

³⁶⁹ Engin, **a.g.t.**, 2013, s. 10.

kadar devam etmiş ve II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan Afrika'daki "dekolonizasyon" sürecinde Somali Cumhuriyeti bağımsızlığını kazanmıştır.³⁷⁰

26 Haziran 1960 tarihinde, İngiliz vesayeti altında bulunan Somaliland Protektorası bağımsızlığını kazanmış ve İtalya kontrolü altında, Birleşmiş Milletler (BM) vesayeti altında bulunan İtalyan Somaliland'ı 1 Temmuz 1960 tarihinde bağımsızlığını kazanmıştır.³⁷¹ Somali Cumhuriyeti, 1 Temmuz 1960 tarihinde eski İngiliz Somalisi ile İtalyan Somalisinin birleşmesi neticesinde kurulmuştur. 1969 yılında Yüksek Devrim Konseyi kansız bir darbe sonucunda iktidarı ele geçirmiş ve ülkede sivil bir hükümet kurulmuştur.³⁷²

Somali'nin ilk Devlet Başkanı Aden Abdullah, bağımsızlıktan 1967 yılına kadar görevini ifa etmiştir. 1967- 1969 yılları arasında ise, Abdürreşid Ali Şermarke Devlet Başkanlığı görevine getirilmiştir.³⁷³ 1969 yılına kadar klasik bir yarı-sömürge hayatı yaşayan Somali "bağımsız" devleti, tarihin ilk büyük dönemecini 21 Ekim 1969 tarihinde yaşamış; İtalyan sömürgeciliği döneminde general olan Muhammed Siad Barre liderliğinde bir siyasal ekip, bir darbeyle iktidarı ele geçirmiştir.³⁷⁴ Barre, ilk iş olarak 1970 yılında Sosyalizmi ülkenin ulusal rejimi ilan etmiş ve dış politikasında Sovyetler Birliği yanlısı bir politika izlemiştir. Ancak, Ogaden Savaşı sırasında Sovyetler Birliği ile Küba'nın Etiyopya'nın yanında yer aldığını görünce Sovyet yanlısı politikadan vazgeçmiştir.³⁷⁵

Siad Barre ve ekibi 1970 yılında ülkedeki bütün banka ve sigorta şirketlerinin yanı sıra bazı sanayi şirketlerini de devletleştirmiştir. Ayrıca ekonomik planlamayı yapmış ve özel yatırımlara ekonomik planlamaya ters düşmeyecek şekilde hareket etmeleri kaydıyla izin vermiştir. Göçebe halkı yerleşik hayata geçirmek, ulusal pazar bütünlüğünü sağlamak, ihracatı arttırmak ve döviz geliri sağlamak, ülkenin besin ihtiyacını yeterli biçimde karşılamak için devlet çiftlikleri kurulmasıyla birlikte eğitim ve sağlık alanında da hizmetler vermeye başlanılmıştır.³⁷⁶ Her ne kadar hizmetler vermiş olsa da, Somalili halkı

---

³⁷⁰ Özkan, **a.g.m.**, 2014, s. 18- 19.

³⁷¹ Tuğba Evrim Maden (2013, Temmuz). Somali'de Bitmeyen Siyasi Kriz. *Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM)*, Rapor No.163, Ankara, s. 10.

³⁷² Sander, **a.g.e.**, 2002, s. 409.

³⁷³ Özkan, **a.g.m.**, 2014, s. 19.

³⁷⁴ Afrika Boynuzu [AB] (2017). Erişim Tarihi 9 Haziran 2017. https://www.birikimdergisi.com/images/UserFiles/images/Spot/70/45/afrika_boynuzu_.pdf, s. 25.

³⁷⁵ Öztürk, **a.g.e.**, 2010a, s. 175.

³⁷⁶[AB],**a.g.y.**, 2017, s. 25.

yirmi yıl kadar baskıcı bir rejimle yönetmesi neticesinde farklı kabilelerden çok sayıda silahlı birlik oluşturulmuş ve bunlar direniş harekâtı başlatmışlardır.³⁷⁷

Devlet Başkanı Muhammed Siad Barre'nin 23 Mayıs 1986 tarihinde geçirdiği bir trafik kazası sonucu tekrar göreve başlayabilmesi Ağustos ayını bulmuş ve Siad Barre'nin 17 yıllık hükümlerinde ilk kez dikkatler, 79 yaşındaki Başkan'dan sonra yerine kimin geçeceği çevrilmiştir. Siad Barre'nin hastalığı, kabileler ve çeşitli ihtilafçılar arasındaki uzlaşmazlık sebebiyle rejim içindeki bölünmeleri gözler önüne sermiştir.³⁷⁸

Somali'de kabileler arası yaşanan mücadelelerin iç çatışmaya dönüşmesi, ülkede 20 yıldan fazladır siyasi iktidarın kurulamamasının önünde en önemli sorun olarak görülmektedir. Bu mücadeleler, devlet kurumlarını işlemez hale getirmiş ve ülke içerisinde anarşi meydana gelmiştir. 1991 yılında Mogadishu'da yapılan bir konferansta Birleşik Somali Kongresi (USC), Mohamed Farrah Aidid Devlet Başkanı olarak ilan etmiştir.³⁷⁹

Ülkede oluşan karışıklık ve iç çatışmalardan dolayı 1991 yılında olağanüstü hal ilan eden Somali hükümeti, başkent Mogadishu ve ülkenin kuzeybatısında kontrolü yitirmiş; Ocak ayında da Devlet Başkanı Siad Barre, diktatör Mohamed Farrah Aidid önderliğinde kabile temelli milis kuvvetlerce devrilmiştir. Barre yönetiminin iktidardan düşürülmesiyle oluşan yönetim boşluğu ülkeyi iyice anarşik bir ortama sürüklemiş ve Somali iki özerk yönetim şeklinde Somaliland ve Puntland olarak yönetilmeye başlanmıştır.³⁸⁰

Somali'deki istikrarsızlığı arttıran bir diğer gelişme de, 2004 yılında Devlet Başkanı olan Abdullah Yusuf'un, Aralık 2008'de hükümetle anlaşmazlığa düşmesi sebebiyle Somali Geçici Federal Hükümeti'nin ilk başbakanı olan Ali Muhammed Gedi'nin istifa etmesi sonrası, 18 Ocak 2009'da devlet başkanlığına aday olmasıyla yaşanmıştır. Diğer taraftan Somali'nin Yeniden Kurtuluşu için İttifak lideri Şeyh Şerif Ahmet de Devlet Başkanlığı'na adaylığını koyduğunu açıklamasıyla 28 Ocak'ta yapılması planlanan seçimler ertelenmiştir.³⁸¹

31 Ocak 2009 tarihinde Geçici Federal Hükümetin Devlet Başkanı olarak Şeyh Şerif Ahmet seçilmiş ve Geçici Federal Hükümetin süresi 2011 yılına kadar uzatılmıştır.³⁸² Çoğunluğu sivil toplum üyesi üç binden fazla Somalili ile Somali diasporası bir araya

---

³⁷⁷ Elmi, **a.g.e.**, 2012, s. 55.

³⁷⁸ Öztürk, **a.g.e.**, 2010a, s. 175.

³⁷⁹ Özkan, **a.g.m.**, 2014, s. 20.

³⁸⁰ Maden, **a.g.m.**, (2013, Temmuz), s. 10.

³⁸¹ Öztürk, **a.g.e.**, 2010a, s. 181.

³⁸² Maden, **a.g.m.**, (2013, Temmuz), s. 14.

gelerek ülke sorunlarını konuşup ortak alınan kararlar sonucu oluşturulan Geçici Federal Hükümet, on binlerce insanın desteğini almış ve bu hükümet Somali devletinin çöküşünden bu yana en geniş desteği alan hükümet olmuştur.³⁸³

2004 yılından itibaren BM 'nin yetkisi altında kurulan ve Somali'yi yöneten Somali Geçici Federal Hükümeti'nin, 2011 yılında Somali'de yapılan seçimlerin ardından ülke yönetimini Hassan Sheik Mohamud başkanlığındaki Federal Hükümete devretmesi yeni bir döneme başlanılmıştır.³⁸⁴ 1 Ağustos 2012 tarihinde geçici Federal Anayasası'nı kabul eden Somali, 20 Ağustos 2012 tarihinde Yeni Federal Meclis'in iki yüzden fazla üyesini belirlemiş ve 28 Ağustos 2012 tarihinde ise Federal Meclis Sözcüsü'nü seçmiştir.³⁸⁵ 10 Eylül 2012 tarihinde yapılan seçimlerle Barış ve Kalkınma Partisi Genel Başkanı, Hasan Şeyh Mahmud, Cumhurbaşkanı seçilmiş ve bu seçimler ile geçici yönetimler son bulmuştur.³⁸⁶

8 Şubat 2017 tarihinde Somali'de meclis tarafından devlet başkanlığı seçimleri yapılmış ve Somali'nin Eski Başbakanı Muhammed Abdullah Muhammed 184 oy alarak Devlet Başkanı Hasan Şeyh Mahmud'u sürpriz bir zaferle yenilgiye uğratmıştır. Ülkede süren çatışma ve saldırılar dolayısıyla seçimler, Somali'de en güvenli alan olarak kabul edilen Afrika Birliği'nin Mogadishu'daki üssü içerisinde bir uçak hangarında yapılmıştır.³⁸⁷ Mart 2017'de ise, Devlet Başkanı Muhammed Abdullah Muhammed, Hasan Ali Hayri'yi Başbakan olarak atamıştır.³⁸⁸

3.4. BÖLÜM SONU DEĞERLENDİRMESİ

Bu bölümde, devlet başarısızlığının arkasında yatan sebepleri anlamak için Somali'deki siyasal yapılanma ve kabilecilik irdelenerek sömürgecilik döneminde Somali'de yaşanan tarihsel olaylara yer verilmiş ve sömürgecilik hareketlerinin Somali sorunu üzerindeki etkisi ortaya konulmuştur. Somali'de gelişen siyasi olaylar göz önünde bulundurularak iç çatışma sürecinin nasıl ortaya çıktığı anlatılmıştır.

³⁸³ Elmi, **a.g.e.**, 2012, s. 172.

³⁸⁴ Alegöz, **a.g.t.**, 2013, s. 19.

³⁸⁵ Tepebaş, **a.g.e.**, 2013, s. 254.

³⁸⁶ Gonca Oğuz Gök (2014). *Birleşmiş Milletler Düzleminde Afrika: İnsan Güvenliği Meselesi ve Somali Örneği*. İ. Ermağan (Ed.), *Dünya Siyasetinde Afrika 1* içinde (313- 329) Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, s. 324.

³⁸⁷ Somali'de Başkanlık Seçimi Hangarda Yapıldı. (2017, 9 Şubat). BBC Türkçe, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38919018>

³⁸⁸ Somali'de Yeni Başbakan ' Hasan Ali Hayri' Oldu. (2017, 23 Şubat). Anadolu Ajansı, <http://aa.com.tr/tr/dunya/somalide-yeni-basbakan-hasan-ali-hayri-oldu/756417>

Bu bölümle Somali'de oluşan siyasal boşluğun nasıl ve neden meydana geldiği iç çatışma sürecindeki etkileri ortaya konulmuştur. Bu bağlamda, sömürgeciliğin getirmiş olduğu etkenler çerçevesinde Somali'nin siyasal yapılanması değerlendirilerek dördüncü bölümde yer alan çatışmaları meydana getiren değişkenler ortaya konulmuştur.

BÖLÜM IV

4. BAĞIMSIZLIK SONRASI SOMALI

Bağımsızlık sonrası Somali'de iç çatışmalar durmadan devam etmiş, yerel halk ve uluslararası kamuoyunun ülkede süregelen çatışmaları çözmek için defalarca denediği yöntemler başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Somali'de işler bir devletin kurulamayışı, istikrarsızlık ve ekonomik çöküşü getirirken, çatışmalar da hız kesmeden devam etmiştir. Somali'nin 1990'lı yıllarda çöküşü, ülkede yaşanan iç çatışmaların ne kadar ürkütücü boyutta olduğunu gözler önüne sermektedir. Ayrıca, Somali iç çatışmaların yanı sıra dış çatışma sürecine de girerek komşusu Etiyopya ile iki büyük savaş gerçekleştirmiştir.

Etiyopya ile Somali arasında yer yer sınır çatışmaları yaşanırken, 1977- 1978 yılları arasında Somali'nin paylaşım sırasında Etiyopya'ya verilmiş olan Ogaden bölgesini - irredantizm politikası sonucu- kendi topraklarına katmak istemesiyle iki ülke arasında savaş ile anlaşmazlıklar doruk noktasına ulaşmıştır. Somali'nin bu irredantist politikası, çoğu savaş çalışmalarının yazarlarının savunduğu savı kanıtlar niteliktedir. Bu sava göre, az gelişmiş devletler de en az gelişmiş devletler kadar savaşa ve yayılmacılığa eğilimlidirler. Çoğu savaş çalışmalarının yazarları da ekonomik kalkınmışlık düzeyi ile savaş arasında bir ilişki kurmaya çalışmaktadır.

Bu bölümde, ekonomik çöküşlerle iç çatışmaları daha iyi anlayabilmek için Somali'de 1960 yılından bu yana yaşanan iç karmaşıklıklar irdelenerek bu çatışmaları oluşturan etkenler üzerinde durulmuştur. Ayrıca, ülkede yaşanan devlet başarısızlığı ve istikrarsızlıkların oluşturduğu ekonomik çöküş ve sorunların çözüme ulaşmayışı ile iç çatışmalar paralel eksende birbirlerini etkilemiştir. Yani, iç çatışmaların yaşanması ekonomik çöküşü hızlandırırken, ekonomik çöküşün yaşanması da iç çatışmaları tetiklemektedir.

4.1. SOMALİ'NİN İÇ VE DIŞ ÇATIŞMA SÜRECİ

Somali'de barış ortamının sağlanmasının önündeki engellerden en önemlisi, Somali'ye yapılan iç ve dış müdahalelerdir. Bu iç ve dış müdahaleleri şöyle sıralayabiliriz: Etiyopya'nın müdahaleleri ve uluslararası toplumun etkili olabilecek barış inisiyatiflerine karşı duyarsız kalışları ve nihayetinde savaş ağalarının barış karşıtı pozisyonlarıdır.

Bununla birlikte, Somali'de bazı iş çevrelerindeki ve diğer savaş ağaları da Somali'nin dağılması için ellerinden geleni yapmaktadırlar.³⁸⁹

Somali, sömürge devletleri tarafından beş parçaya ayrılmış; ikisini İngiltere alırken, diğer üçünü de Fransa, İtalya ve Etiyopya kendi aralarında paylaşmışlardır. Somalili halk, bu parçalanmaya ve sonrasında oluşan sömürgecilik hareketlerine karşı savaşmışlardır. Seyyid Muhammed Abdu'l-Hasan İngiltere'ye karşı uzun bir mücadele verirken, birçok başka grup da diğer bölgelerdeki Fransız, İtalyan ve Etiyopyalılara karşı direniş göstermişlerdir.³⁹⁰

Somali Cumhuriyeti'nin ilanından sonra ülkenin büyük kabileleri arasında iktidar mücadelesi yaşanmıştır. Darod, Dir, Gadabursi, Hawiye, Isa ve Issak kabileleri arasında yaşanan mücadelede Darod ve Issak kabileleri dominant güçler olarak ön plana çıkmışlardır. Kabileler arasında görülen bu güç mücadelesi zamanla şiddet olaylarının başlamasına neden olmuştur.³⁹¹ Ayrıca, Afrika'da sömürgeci ülkelerden teslim alınan sınırlar ile kabilelerin eskiden beri bildikleri kendi sınırları arasında farklar belirginleşince, dolayısıyla anlaşmazlıklar hiç eksik olmamıştır. Özellikle Somali'nin komşu ülkelerden Etiyopya'da, Kenya'da ve Cibuti'de soydaşlarının, sınırların yanlış çizilmesi sonucunda, bırakıldığını öne sürerek bu ülkelerden toprak talebinde bulunmuştur.³⁹²

1978 yılında Majeerteen kabilesine mensup askerler yönetimi darbe ile indirmeye çalışmış ve Siyad Barre hükümeti ordu ve polis gücü kullanarak bu kabileye mensup sivilleri cezalandırmış, işkence uygulamış ve birçoğunu ise öldürerek, yaşadıkları bölgeleri yerle bir etmiştir. Günümüzde hala etkisinin sürdüğü ve devam eden iç savaşlar, bu olayla birlikte Somali'de baş göstermiştir.³⁹³

Etiyopya ve Somali arasında, Somali'nin "*Büyük Somali*" olarak adlandırdığı yayılcı politikası sonucunda, biri daha şiddetli olmak üzere iki savaş gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, Somali Etiyopya içerisinde yer alan farklı unsurlarla ittifak kurarak ülke içindeki barışa zarar verirken; Etiyopya ise, ülkesinde yaşayan Somaliler üzerinde baskıcı rejimler kurarak yıpratma politikası uygulamış ve bunun sonucunda Somali yayılcı politikasını yavaşlatmıştır.³⁹⁴ Ayrıca, Afrika Birliği'nin sömürgecilerin belirledikleri sınırları temel almaları sonucu, Somali başkanı Aden Abdul Osman buna karşı çıkmıştır.

³⁸⁹ Elmi, a.g.e., 2012, s. 219.

³⁹⁰ Elmi, a.g.e., 2012, s. 55.

³⁹¹ Artokça, a.g.e., 2014, s. 217.

³⁹² Canbolat, a.g.e., 2013, s. 178.

³⁹³ Elmi, a.g.e., 2012, s. 55- 56.

³⁹⁴ [AÜRE], a.g.y., 2017, s. 18.

Aden Abdul Osman, bu sınırların sömürge politikalarını yansıttığını ve bu şekliyle muhafaza edilmesinin bir “mağlubiyet” göstergesi olduğunu ileri sürmüştür. Sözlerine şu şekilde devam etmiştir: “Somali hükümetinin topraklarını genişletme gibi bir amacı ve arzusu yoktur. Ancak, Cumhuriyetimizin kardeş halklarımızın isteğine duyarsız kalması da beklenmemelidir ve bu sebeple Somali hükümeti olarak Somali bölgelerinde yaşayan halkın kendi iradelerini oluşturmalarını desteklemeliyiz.”³⁹⁵

Etiyopya ile Somali arasında 1960 ve 1990 yılları arasında yaşanan iki büyük savaştan biri, 1964 yılında başlamış ve herhangi tarafın galibiyeti olmadan sona ermiş, diğeri ise 1977- 1978 yılları arasında yaşanan savaşta Somali Ogaden bölgesinin çoğunu almayı başarmıştır. ABD ve Sovyetler Birliği'nin çatışmaya müdahil olmuşlar ve özellikle Sovyet bloğu (Küba, Yemen ve Libya dâhil) askeri müdahalelerde bulunarak Somali kuvvetlerini durdurmayı başarmışlardır.³⁹⁶

1970 ve 1980'li yıllar Afrika'da siyasal istikrar ve ekonomik kalkınma yolunda hayal kırıklığı yaşanan yıllar olmuş ve 1960'lı yıllardan kalma çok az sayıda çok partili sisteme sahip ülkelerde de, askeri darbeler sonucunda tek partili rejime geçiş görülmüştür. Bu darbelerin yaşanması, birçok Afrika ülkesinin devlet bütünlüğünü tehdit etmeye başlamış ve siyasal bağımsızlık, ekonomik ve toplumsal sorunları hafifletmekte başarısız kalmıştır. Bunun sonucunda da, kabile dayanışması yeniden güçlenmiş ve Afrika'da ayrılıkçı hareketleri tetiklemesiyle birlikte kabileler arası silahlı çatışmaların artmasına neden olması Etiyopya ve Somali'deki karışıklıkların temelini oluşturmuştur.³⁹⁷

1991 yılında Somali'de başlayan iktidar boşluğu kıtanın en hassas bölgesi olmasına neden olurken, Afrika'nın stratejik noktalarından biri olan Somali toprakları komşu ülkelerle ciddi gerginlikler yaşamış ve ülke sosyalist rejimin ardından parçalanma sürecine girerek savaşı meslek edinenlerin yönetiminde devlet mekanizması tamamen çöktürülmüştür.³⁹⁸ Ayrıca, 1991 yılından itibaren Etiyopya Hükümeti Somali'nin iç işlerine hem askeri hem de siyasi olarak müdahil olmaktadır. Somali'de iktidar boşluğundan yararlanmasının yanı sıra ülkede bir ara yönetim oluşturulsa bile muhalif savaş ağalarına destek vererek istikrarın oluşmasına mani olmaya çalışmıştır.³⁹⁹

---

³⁹⁵ Elmi, **a.g.e.**, 2012, s. 174.

³⁹⁶ Elmi, **a.g.e.**, 2012, s. 162.

³⁹⁷ Sander, **a.g.e.**, 2002, s. 412- 413.

³⁹⁸ Kavas, **a.g.m.**, 2011, s. 19.

³⁹⁹ Elmi, **a.g.e.**, 2012, s. 167.

Soğuk Savaş döneminde, ABD ve Sovyetler Birliği'nin Afrika Boynuzu'ndaki gerilimleri tırmandırmaya yönelik politikaları, zayıf Somali devletinin çöküşünü hızlandırmış ve daha sonraki ülkede yaşanan iç çatışmalarda hükümet güçleri ve isyancılar tarafından kullanılacak silah ve mühimmatları bu ülkeler temin etmiştir.⁴⁰⁰ Ayrıca, 1990'lı yıllardan itibaren halen ülkenin tamamında yönetimi elinde bulunduran merkezi bir hükümetten söz edilmeyişi ve son yıllarda hızla artan El- Şebab gibi terör örgütlerinin ülkede faaliyet göstermesi güvenlik açısından ülkenin durumunu daha da kötüleştirmektedir. Öte yandan Somali günümüzde Mogadishu'nun belli bölgelerine sıkışmış mevcut yönetim ile ülkenin önemli bir kesimini kontrol eden El- Şebab terör örgütü tarafından fiilen yönetilmektedir.⁴⁰¹

İslamcılar, 1996 yılında Gedo bölgesinde, 2006 yılında ise Güney Somali'de muhaliflerine galip gelmişler ama her defasında bir dış gücün müdahalesiyle karşı karşıya gelmişlerdir. 1993'te Etiyopya kendi askerlerini bölgeye gönderememiş olsa bile Somali Kurtuluş Demokratik Cephesi'ne silah sağlayarak açıkça desteklediğini göstermiştir. Ayrıca, hem Gedo bölgesinde hem de Güney Somali'de el-ittihad örgütüne saldırılar düzenlemiştir.⁴⁰²

2004 yılında kurulan Geçici Federal Hükümeti, iç sorunların yanı sıra bir de dış sorunlarla karşılaşmıştır. Uluslararası alanda Etiyopya ve Kenya dışında Eritre ve Mısır gibi ülkeler Kenya konferansının sonuçlarından memnun kalmamışlardır. Arap ülkeleri ile Etiyopya ve Kenya her zaman birbirlerinin rakibi olmuşlardır. Somali ile Arap ülkeleri arasında kültür ve din birliği bulunurken, Etiyopya ve Kenya ile coğrafi açıdan yakınlık bulunmaktadır. Kenya ile Etiyopya, Somali'yi tarihi düşmanları olarak görürler ve Somali'nin aleyhine oluşacak şekilde askeri, siyasi ve ekonomik bağlantıları vardır.⁴⁰³

28 Aralık 2006 tarihinde ABD'nin de desteğini alan Etiyopya, Somali'ye askeri çıkartma yapmış ve Mogadishu'yu işgal etmiştir. Bunun neticesinde, Somali'de isyancı gruplar tarafından Etiyopya askerleri ülkeden çekilene dek bu askerlere karşı gerilla saldırıları başlatmışlardır. Bu süreç zarfında ülkedeki insani koşullar tekrar vahim bir hal almıştır. Ülkenin daha fazla kargaşaya sürüklendiği bir ortamda ABD Hava Güçleri

---

⁴⁰⁰ Tepebaş, **a.g.e.**, 2013, s. 234.

⁴⁰¹ Gök, **a.g.e.**, 2014, s. 324- 325.

⁴⁰² Elmi, **a.g.e.**, 2012, s. 131.

⁴⁰³ Elmi, **a.g.e.**, 2012, s. 66.

tarafından 8 Ocak 2007 tarihinde ülkenin güney kesiminde tespit edilen noktalara bombalı saldırılar gerçekleştirmiştir.⁴⁰⁴

El- Şebab örgütü, 2006 yılında Etiyopya'nın Somali'yi işgal etmesi sırasında bir gençlik hareketi olarak meydana gelmiş ve iki yıl süren bu işgale karşı direnişi ve Somali'nin parçalanmış ve sömürgeciler tarafından paylaşırılmış tarihi topraklarını tekrar ele geçirmeye yönelik irredantist tutumu çerçevesinde binlerce Somalili vatandaşın (özellikle gençlerin) desteğini almayı başarmıştır. Ayrıca, günümüzde de bu örgüt irredantist ve işgal karşıtı tutumunu devam ettirmek suretiyle Somali halkının nezdinde meşruiyet sağlama girişimlerini sürdürmektedir.⁴⁰⁵ Ayrıca, El- Şebab Örgütü her ne kadar ilk başlarda ülkesinde oluşan işgali önlemek amaçlı kurulmuş olsa da, şuan hem ülkeyi hem de bölgeyi tehdit eden küresel bir terör örgütü konumunu almıştır.

4.1.1. Ogaden Savaşı (Etiyopya-Somali Savaşı)

1884 yılında sömürgeci güçler Somali yarımadasını beş ayrı bölgeye böldüklerinde, bu paylaşımın Etiyopya'da sömürgeci güçlerle işbirliği yapmasının karşılığı olarak Somali'nin batı bölümünü topraklarına katmıştı. Ayrıca, sömürge sonrası İngiltere elinde bulunan Somali topraklarının çoğunu Etiyopya ve Kenya'ya devretmiştir. Bu sebeple, Somalililer bağımsızlık için harekete geçmiş ve kolonyal güçlerle savaştıktan sonra 1960 yılında bağımsızlığını kazanmıştır. Bağımsızlığını kazandıktan sonra, kaybedilen toprakların geri alınması için neredeyse bütün kaynaklarını harcamıştır. Somali Devleti'nin bugün kaynaklarının tükenmiş ve ekonomisinin iflas etmiş durumda olmasının asıl nedenleri, 1977 yılında Etiyopya ile Somali arasında gerçekleşen Ogaden Savaşı'nda aranmalıdır.⁴⁰⁶

19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başlarındaki Avrupalı devletlerin yayılcılığı sırasında birleştirilen Etiyopya toprakları arasında Ogaden de bulunmaktaydı. Ogaden bölgesinde yaşayan halkın büyük bölümü, eskiden Somali toprağı olduğu için, Somalice konuşmaktadır. Somali'nin sömürgeciler tarafından paylaşırılmış tarihi topraklarını tekrar ele geçirmeye yönelik irredantist tutumu çerçevesinde Somali ordusu Somalice konuşan bu bölgeyi işgal etmiştir.⁴⁰⁷

⁴⁰⁴ Tepebaş, **a.g.e.**, 2013, s. 240.

⁴⁰⁵ Kamil Yılmaz (2014). Ülke Savunmasından Küresel Dini İstismar Eden Terörizm: "El- Şebab" Örneği ve Türkiye Açısından Yansımaları. *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, 5(1), s. 35

⁴⁰⁶ Elmi, **a.g.e.**, 2012, s. 58.

⁴⁰⁷ Acemoğlu ve Robinson, **a.g.e.**, 2015, s. 345.

*Harita 4.5. Ogaden Bölgesi*⁴⁰⁸

Somaliler bağımsızlık için mücadeleye girişince Kenya ve Etiyopya, Somali'yi ortak bir tehdit olarak görmüşler ve 1963 yılında bu iki ülke birleşerek Somali'ye karşı "ortak savunma paktı" imzalamışlardır. Bu anlaşmanın içeriğinde Somali'nin yayılmacı bir politika izlediğini ve bölgede yaşayan tüm Somalileri bir bayrak altına almaya çalıştığı düşüncesi yer almaktadır. Etiyopya ve Kenya kendince bu sebepler doğrultusunda hâkimiyetleri altındaki Somali bölgelerini kaybedebilirlerdi. Bu bağlamda, Kenya, Etiyopya- Somali arasında gerçekleşen Ogaden Savaşı'nda Somali'yi işgalci devlet olarak görmüş ve Etiyopya'nın yanında yer almıştır.⁴⁰⁹

Etiyopya ve Somali arasında sürekli yaşanan bu çatışmaların gerilimi tırmandırması sonucu, bu iki ülke arasında 1964 ve 1977- 1978 yıllarında iki büyük savaş yaşanmıştır. Yaşanan bu iki savaşta da, Etiyopya'nın Somali yoğunluklu olan Ogaden bölgesi üzerindeki hâkimiyeti sağlamlaştırma çabaları sonucunda olmuştur. Ancak, 1977-

⁴⁰⁸ <http://www.ogadennet.com/wp-content/uploads/2012/02/ogaden-map.jpg> Erişim Tarihi 10 Nisan 2017.

⁴⁰⁹ Elmi, a.g.e., 2012, s. 169- 170.

1978 yılında gerçekleşen Ogaden Savaşı'nda her iki tarafı da ABD ve Sovyetler Birliği'nin desteklemeleri sonucu, 1964 yaşanan savaşa göre daha ağır sonuçları olmuştur.⁴¹⁰

1973 yılından başlayarak Batı Somali Kurtuluş Cephesi (WSLF), Ogaden bölgesinde faaliyete girişmiş ve 1977 yılından sonra bu harekât Somali ordu birlikleri tarafından da desteklenmiştir.⁴¹¹ 1977 yılında Somali'nin Etiyopya'nın doğusunda yer alan Ogaden bölgesine saldırı düzenlemesi Etiyopya'nın Sovyetler Birliği'ne karşı iyice teslimiyetçi bir tutuma girmesine sebep olmuştur. Etiyopya'nın, Süveyş kanalını ve dolayısıyla petrol yollarını tehdit için daha stratejik bir konumda olması, Ogaden Savaşı'nın ortasında Sovyetler Birliği'nin taraf değiştirerek Etiyopya tarafına geçmesine yol açmıştır.⁴¹²

1976 yılında Etiyopya ile Somali ilişkileri gerginleşmeye başlamasının temelinde Etiyopya içerisinde Ogaden de yaşayan Batı Somalilerin Somali Devleti'ne bağlanmak istemesinden kaynaklanmıştır. Somali hükümeti de bu isteği karşılıksız bırakmayarak Ogaden'de başlayan hareketlere destek vermiştir. Siad Barre, Ogaden bölgesine otonomi tanınması için Mengistu yönetimi ile görüşmek üzere Adis- Ababa'ya bir heyet göndermiş fakat görüşmelerden olumlu sonuç alınamamıştır.⁴¹³

Etiyopya'da meydana gelen darbe sonucu ülkenin geneline yayılan kaos ortamını fırsat bilen Somali, Temmuz 1977 tarihinde Etiyopya'ya resmi olarak savaş ilan etmiş ve hızlı bir şekilde saldırarak ülkenin büyük bir kesimini işgal etmiştir. İşgalin ardından Sovyetler Birliği Somali'ye modern silahlar göndermiş ve Mig uçakları sevk etmiştir. Ayrıca, Küba da askeri birlik yollamıştır.⁴¹⁴

Afrika Birliği'nin sömürgeci devletlerin çizdiği sınırları temel alması sonucu, Somali ve komşuları arasında süregelen mücadelenin nasıl tanımlanacağını önemli ölçüde etkilemiştir. Bu bağlamda, Ogaden Savaşı sırasında Afrika Birliği Somali'yi saldırgan devlet olarak tanımlamıştır. Bir başka ifadeyle, Afrika Birliği Etiyopya ile Kenya'nın Somali'nin "Büyük Somali" amacına ulaşmak üzere yayılcı bir politika izlediği yönündeki iddiaları sorgulamadan kabul etmiş olmuştur.⁴¹⁵

---

⁴¹⁰ Alegöz, **a.g.t.**, 2013, s. 38- 39.

⁴¹¹ Sander, **a.g.e.**, 2002, s. 415.

⁴¹² Okur, **a.g.e.**, 2009, s. 186.

⁴¹³ Dalan, **a.g.t.**, 2013, s. 67.

⁴¹⁴ Dalan, **a.g.t.**, 2013, s. 68-69.

⁴¹⁵ Elmi, **a.g.e.**, 2012, s. 174- 175.

Ogaden Savaşı, 1977- 1978 yıllarında Somali ile Etiyopya karşı karşıya gelmiş ve savaş sırasında Sovyetler Birliği'nin Etiyopya'yı destekleme kararı alması ile Somali'nin savaştan yenilgiyle ayrılmasına sebep olmuştur. Söz konusu bu savaş, Somali için "Büyük Somali" hayallerinin sona ermesi demektir. Bu gelişmeler neticesinde, Siad Barre, Aden Körfezi'ndeki limanların kullanım hakkını ABD'ye vermiş ve bunun karşılığında bu ülkeden destek almak zorunda kalmıştır. Somali, 1982 yılında ABD'den en fazla yardım alan ülke olmuştur.⁴¹⁶

Siad Barre hükümeti, Etiyopya ile uzun süre savaştıktan sonra, Etiyopya diktatörü ile bir anlaşma imzalayarak birbirlerinin muhalif gruplarına destek vermeme kararı almışlardır. Bu anlaşma ile hükümet, Mengistu Haile Mariam, Somali Ulusal Hareketi de dâhil olmak üzere Somalili muhaliflere yardımını kesmesiyle birlikte Somali'nin kuzeybatısında çatışmalara neden olmuştur.⁴¹⁷ 1988 yılına gelindiğinde, Somali Ulusal Hareketi, Birleşik Somali Kongresi ve Ogaden Somali Vatanseverler Hareketi bir araya gelerek Barre hükümetine karşı silahlı mücadeleye başlamışlardır.⁴¹⁸

4.1.2. Somali- Etiyopya Sınır Savaşı (1982)

Sınır sorunları, Afrika'da önemli sorunlarından birini oluşturmaktadır. Büyük güçler tarafından çizilen sınırlar yüzünden birçok Afrika ülkesinde sınır sorunu yaşanmakla kalmayıp, bu sorunlar savaşa çevrilmektedir. Sınır sorunları gerekçesiyle savaşan ülkelere Fas ile Cezayir, Çad ile Libya, Uganda ile Tanzanya, Fas ile Moritanya, Etiyopya ile Eritre, Mali ile Burkino Faso, Benin ile Nijer, Nijerya ile Kamerun ve Somali ile Etiyopya örnek verilebilir.⁴¹⁹

Somali ve Etiyopya arasında yaşanan Ogaden Savaşı'ndan itibaren devam eden gerginlik, 1982 yılında Etiyopya'nın gerçekleştirdiği sınır saldırısından sonra, Somali topraklarında kalan iki kasabanın da işgal edilmesiyle artmıştır.⁴²⁰ Somali ile komşu ülke Etiyopya arasında sınır sorunları hep yaşanmıştır. Ancak, Temmuz 1982'de Somali, iç çatışmaların yanı sıra Etiyopya askeri birlikleri Somali'nin kuzeyi ile ilgilenmesi üzerine dışarıdan gelen tehditle karşılaşmıştır. Etiyopya'nın Somali'yi ikiye bölmek konusunda tehdidi bulunması üzere, Barre yönetimi ülkede olağanüstü hal ilan etmiş ve Batı'dan yardım talebinde bulunmuştur. Bunun üzerine ABD silah ve ekonomi yardımını ikiye

⁴¹⁶ Tepebaş, **a.g.e.**, 2013, s. 235- 236.

⁴¹⁷ Elmi, **a.g.e.**, 2012, s. 59.

⁴¹⁸ Maden, **a.g.m.**, (2013, Temmuz), s. 10.

⁴¹⁹ Okur, **a.g.e.**, 2009, s. 224.

⁴²⁰ Dalan, **a.g.t.**, 2013, s. 70- 71.

katlamış ve Barre birkaç hafta süren çatışmalar sonucunda Etiyopya askeri birliklerini geri püskürtmüştür.⁴²¹

4.1.3. Somali İç Savaşı

Devlet oldukça zayıflamış ve ekonomik çöküş baş göstermiştir. Hükümet kırsal bölgelerin belli kesiminde hâkimiyetini kaybetmesinin ardından başkent Mogadishu'nun güvenliği de önemli ölçüde yitirilmiş ve Siad Barre, muhalif gruplar tarafından "Mogadishu'nun Valisi" olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Bunlara ilave olarak, kırsal bölgelerden gelen yiyecekler de kesintiye uğrayınca şehirde yiyecek kıtlığı görülmeye başlanmıştır. Bu doğrultuda 1989 yılında öğrencilerin gösteri ve protesto düzenlemeleri sonucu, ülkede devlet şiddetinin artmasına neden olmuştur.⁴²²

Otokratik rejimin yağma ve katliamlarından dolayı mağdur olan eski İngiliz Somalisi, Londra'da bulunan diasporası ve Etiyopya'nın da yardımıyla "Somali Ulusal Hareketi" (SNM) adı verilen bir bağımsız gerilla hareketi kurmuş ve 1979 yılında ayaklanmaya başlamışlardır. Çoğunlukla Issak kabilesinden oluşan bu hareket, 1988 yılında askeri olarak Hargeisa'yı⁴²³ ele geçirmişlerdir. Ancak, Siad Barre'nin sert ve kanlı saldırısı ile karşı karşıya gelmişler ve Somali hava kuvvetlerinin Hargeisa'yı yerle bir etmesiyle şehrin %90'ı kullanılmaz hale gelmiş ve halkın çoğunluğu mülteci konumuna düşmüştür.⁴²⁴

Somali dış politikasında komşusu Etiyopya ile Ogaden Bölgesi ile ilgili çekişmeler yaşanırken, ülkedeki iç çekişmelerin yerini Siad Barre karşıtı grupların ortak hareket ettiği bir iç siyasal hareketlilik almıştır. Somali Vatanseverler Hareketi (SPM), Somali Ulusal İttifakı (SNA) ve Birleşik Somali Kongresi (USC) gibi gruplar 1989 yılında güçlerini birleştirerek Barre karşıtı bir ittifak oluşturmuşlardır. Ancak, bu gruplar Siad Barre'den sert karşılık görmeleri sonucunda Somali iç savaş ortamına sürüklenmiştir. Askeri yönü bulunan bu gruplar, her kabileden topladığı gönüllü birliklerle birlikte cumhuriyet askerlerinden oluşan Barre'nin askeri gücünü, gerilla taktikleriyle durdurmayı başarmışlardır. Bunun sonucunda, her grubun kendi bölgelerinde kendi yönetimlerini kurma fırsatı meydana gelmiş ve Siad Barre istifa etmeyi kabul etse bile kanlı iç savaşı durdurmaya yetmemiştir.⁴²⁵

---

⁴²¹ Şahin, **a.g.t.**, 2013, s. 77.

⁴²² Şahin, **a.g.t.**, 2013, s. 79.

⁴²³ Hargeisa, eski İngiliz Somaliland'ının başkenti.

⁴²⁴ Özkan, **a.g.m.**, 2014, s. 29.

⁴²⁵ Artokça, **a.g.e.**, 2014, s. 218.

1991 yılında başlayan iç savaş, bir müddet sonra Amerikan ve Sovyet silahlarının kullanıldığı bölgesel bir savaş halini almış ve dış güçlerin Somali'deki kabilecilik kartını kendi çıkarları doğrultusunda kullanmasıyla ülke büyük bir felakete sürüklenmiştir. Ayrıca, Somali'de iç savaş yaşanırken Etiyopya bu süreçte ulusal güvenliğini öne sürerek Somali'yi istila etmeye yönelik girişimlerde bulunmuştur.⁴²⁶

1991 yılından itibaren işler bir devlete sahip olmayan Somali'de askeri üstünlüğü sağlayan tek bir güç hiçbir zaman olmamış ve güney Somali'de Mogadishu ve Beletweyne'de süren çatışmalar nedeniyle birçok okul harabeye dönmüş ve kullanılmaz hale gelmiş, birçok öğrenci de evlerinden kaçmak zorunda kalmışlardır. Somali'de son on yılda elde edilen küçük ilerlemeler de böylelikle birkaç ayda kaybedilmiştir.⁴²⁷

Siad Barre, 27 Ocak 1991 tarihinde Mogadishu'yu terk ederek Kismayo'ya kaçmış ve General Muhammed Farah Aidid ve General Ali Mahdi öncülüğündeki Birleşik Somali Kongresi güçleri (USC) tarafından Nijerya'ya sürgün edilmiştir. Barre sürgün edilse de kanlı iç savaş, bu iki generalin devlet başkanı olma mücadelesi sonucu devam etmiştir.⁴²⁸ Birleşik Somali Kongresi (USC), geçici bir hükümet kurduğunu açıkladığı dönemde kabileler arasında ülke yönetimini ele geçirmeye yönelik çatışmalar sürmüştür. 18 Mayıs 1991 tarihinde Somali'nin kuzeybatısındaki bölgede yaşayan farklı kabileler arasında anlaşma sağlandığını ve SNM'nin liderliğinde, Somaliland Cumhuriyeti'nin ilan edildiği duyurulmuştur. Ayrıca, Somaliland Cumhuriyeti günümüzde de uluslararası alanda hukuken tanınmakta ve Somali devletinin bir parçası kabul edilmektedir.⁴²⁹

Temmuz 1991 yılında Mogadishu'da gerçekleşen konferansta General Muhammed Farah Aidid, USC tarafından başkan olarak seçilmiş ve BM başkentteki kapattığı bürolarını tekrar açmıştır. Ancak, Eylül 1991 yılında eski başkan Siad Barre'ye bağlı milisler, büyük bir saldırı başlatmışlar ve bu çatışmalar sırasında, ülkedeki tahıl stokları ve ana çiftlik bölgelerindeki tarımsal alanlar büyük zarar görmüştür. Bu tahribatlar sonucunda ülkede 1992 yılında kıtlığa sebep olmuştur.⁴³⁰

4.2. ULUSLARARASI MÜDAHALELER

---

⁴²⁶ Tepebaş, **a.g.e.**, 2013, s. 237.

⁴²⁷ Elmi, **a.g.e.**, 2012, s. 208.

⁴²⁸ Artokça, **a.g.e.**, 2014, s. 218.

⁴²⁹ Tepebaş, **a.g.e.**, 2013, s. 237.

⁴³⁰ Nazlı Müdüroğlu (2007). *Birleşmiş Milletler ve İnsani Müdahale*. (Tezsiz Yüksek Lisans Bitirme Projesi). Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 11.

Barış ortamını sağlamak ideal anlamda savaş tecrübesi yaşamış toplumlar için güvenli ve barışçıl bir ortamın oluşturulmasını gerekli kılar. Ancak, Roland Paris ile Shalmali Guttal'a göre barışı oluşturmaya çalışan uluslararası aktörler kendi zihinlerindeki belli başlı barış modellerini hayata geçirmeye çalışırlar. Diğer bir ifadeyle, uluslararası toplum ulus-devlet oluşturmanın “küresel” yöntemini belirlemişlerdir. Bu zamana kadar uluslararası toplumun desteklediği tüm barış girişimlerinin liberal demokrasi ile piyasa ekonomisinin kurulacak devletin merkezine koyulması gerektiği varsayımı ile hareket edilmiş ve Roland Paris bu varsayımlara göre hareket etmenin barışı sağlama girişimlerini, sömürge dönemindeki ülkeleri “medenileştirme” misyonunun yenilenmiş bir hali olacağını iddia etmiştir.⁴³¹

Somali’de barış ortamının oluşturulması ve güvenliğin sağlanması yönündeki çabalarını Gowers ve Chomsky’nin ifade ettiği biçimde “uluslararası toplum” yönetmektedir. Somali’de devletin çöküşünden itibaren dünyanın geri kalanı ABD’nin Somali’deki politikalarını aynen takip etmektedir. 1991 yılında Somali devleti parçalandığı sıralarda ABD öncülüğünde uluslararası kamuoyu Somali’yi terk etmiş ve daha sonra yine ABD’nin öncülüğünde “*Yeniden Bir Umut Operasyonu*” başlatmasıyla birçok insan açlıktan ölmekten kurtulmuştur.⁴³²

BM’nin Somali’ye ilk defa müdahil oluşu, Soğuk Savaş sonrasında meydana gelen iç çatışmalar sonucunda 23 Ocak 1992 tarihinde BM Güvenlik Konseyi’nin Somali’ye silah ve askeri malzemenin yasaklanmasını sağlayan ve ateşkes ve insani yardım sağlanması çağrısı yapan 733 sayılı karar ile gerçekleştirmiştir.⁴³³ 3 Aralık 1992 tarihinde kabul edilen Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 794 sayılı kararı gereği Somali’deki duruma insani müdahale adı altında yardımların dağıtımını düzenlemek ve ülke çapında güvenliği sağlamak amacıyla ABD tarafından komuta edilecek bir Birleşmiş Milletler Barış Gücü (UNITAF) oluşturulması kararlaştırılmış ve ABD bölgeye yapılan müdahale için oluşturulan koalisyonun öncüsü konumunda olmuştur.⁴³⁴

İç savaş ve kuraklıktan on binlerce Somalili açlıktan hayatını kaybedince 1992 yılında ABD öncülüğündeki Birleşmiş Milletler Komisyonu (UNISOM) müdahalelerde bulunmuştur. UNISOM, ülkedeki çatışmayı durdurmayı başaramamış ancak milyonlarca

---

⁴³¹ Elmi, **a.g.e.**, 2012, s. 213.

⁴³² Elmi, **a.g.e.**, 2012, s. 214.

⁴³³ Gök, **a.g.e.**, 2014, s. 325.

⁴³⁴ Buğra Sarı (2012, Bahar). Amerikan Ulusal Çıkarları ve Afrika. *Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi*, 1(1), s. 100.

Somalilinin açlıktan kurtulması için umut olmuştur. Ancak, bölge halkının vermiş olduğu desteğe rağmen, UNISOM ile Mogadishu savaş ağası olan General Muhammed Farah Aideed arasında çatışmalar meydana gelmiştir.⁴³⁵

1993 yılında ABD Özel Güçleri'ne mensup 18 askerin öldürülmesi ve iki helikopterin düşürülmesi neticesinde kamuoyundan gelen tepkiler üzerine ABD, askerlerini Somali'den geri çekmiştir. Ayrıca, Mayıs 1994 yılında Birleşik Devletler Ulusal Güvenlik Konseyi tarafından yapılan düzenlemelerle ABD askerlerinin, Afrika kıtasındaki çok taraflı barış operasyonlarında görev alması yasaklanmıştır. Aynı yıl, Mart ayında alınan kararla BM Barış Güçleri'nin bir yıl içinde ülkeden ayrılması yönünde alınan karar, 1995 yılında uygulamaya konulmuş ve Somali iç savaş ortamında kendi kaderine terk edilmiştir.⁴³⁶ Bu tarihten sonra da, BM yayımladığı raporlar ve düzenlenen konferanslar çerçevesinde Somali'de yaşanan yoksulluk, açlık, kuraklık, göç gibi meselelere çözüm arayışları ile ön plana çıkmıştır.⁴³⁷

ABD, Afrika'da sömürgecilikten yeni çıkmış ve bağımsızlığını kazanmaya çalışan ülkelerin Sovyetler Birliği bloğuna katılmaları olasılığını düşünerek Soğuk Savaş sırasında Afrika ile olan ilişkilerini genel olarak Afrika'da Sovyet yayılmacılığının genişlemesini durdurmak için kullanmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında kendisini dünyaya sömürgecilik karşıtı olarak tanıtan ABD, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1960 yılında Sömürge Ülkeleri ve İnsanlarına Özgürlük Verilmesi Üzerine Karar (UNGA Res 1514 (XV) (14 December 1960))⁴³⁸ oylamasında çekimser kalmıştır.⁴³⁹

1990'lı yıllarda ülkedeki çatışmaların son bulması ve barışın sağlanması için Hükümetler Arası Kalkınma Otoritesi (IGAD) çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Afrika Birliği Örgütü'nün yanı sıra ABD, İtalya, Cibuti, Mısır ve Yemen gibi ülkelerin bu girişimlere destek verdikleri görülse de elle tutulur bir sonuca varılamamıştır.⁴⁴⁰ Ayrıca, uluslararası toplumun desteklediği beş büyük barış konferansı düzenlenmesine rağmen hiçbir sonuç alınamamıştır (Bkz. Tablo 4.6.). Bu beş konferansın dışında en az on iki barış konferansı da Somali'nin haricinde gerçekleşmiştir.⁴⁴¹

---

⁴³⁵ Elmi, **a.g.e.**, 2012, s. 137.

⁴³⁶ Tepebaş, **a.g.e.**, 2013, s. 238.

⁴³⁷ Gök, **a.g.e.**, 2014, s. 325.

⁴³⁸ Karar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.un.org/en/decolonization/declaration.shtml> . Erişim Tarihi 3 Temmuz 2017.

⁴³⁹ Sarı, **a.g.m.**, (2012, Bahar), s. 98.

⁴⁴⁰ Tepebaş, **a.g.e.**, 2013, s. 238.

⁴⁴¹ Elmi, **a.g.e.**, 2012, s. 61.

Tablo 4.6. Somalili Gruplar İçin Düzenlenen ve Uluslararası Kamuoyunun Desteklediği Konferanslar⁴⁴²

Yer	Tarih	Sponsor	Katılımcılar	Sonuç	Uygulama
Cibuti	Ağustos 1991	Cibuti	6 Grup	Anlaşma	Başarısız
Addis Ababa	Mart 1993	BM	15 Grup	Barış Anlaşması	Başarısız
Kahire	Aralık 1997	Mısır	28 Grup	Barış Anlaşması	Başarısız
Arta	Mayıs – Ağustos 2000	Cibuti	3000'in üzerinde STK üyesi	Çok taraflı Anlaşma	Başarısız
Kenya	Ekim 2002- Ekim 2004	IGAD	3 ana grup(SRRÇ, Grup 8 ve TNG) ve çok sayıda bireysel katılımcı	Çok taraflı Anlaşma	Başarısız

UNITAF, UNOSOM I ve UNOSOM II güçlerinin başkent Mogadishu ve civarındaki barışı koruma faaliyetleri, bölgesellik sebebiyle, ülke bütünlüğünün korunmasını sağlayamamıştır. Ayrılıkçı gruplar, müdahale edilmeden önce 1991 yılında Somaliland Cumhuriyeti'ni ilan etmelerinin yanı sıra müdahale edildikten sonra 1999 yılında özerk Puntland Devleti'ni ve 2001 yılında da federe Riverine Devleti'ni ilan etmişlerdir.⁴⁴³

Diğer taraftan uluslararası barışın sağlayıcısı olarak Birleşmiş Milletler de barışın tesisine yönelik birçok girişimde bulunarak Somali'deki çatışmalara çözüm üretmeye çalışmıştır. Ekim 2006 ile Şubat 2007 yılları arasında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 1724, 1725 ve 1744 sayılı üç farklı karar çıkarmış ve 20 Şubat 2007 tarihinde çıkarılan 1744 sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararında Afrikalı güçlerini Somali'ye altı aylığına göndermek için oybirliği ile karar alınmıştır.⁴⁴⁴ Ayrıca, alınan bu kararlardan 1725 sayılı karar gereğince BM Şartı'nın yedinci bölümüne istinaden bölgesel kuruluşlardan IGAD'a ve Afrika Birliği'ne Somali'de barışı koruma ve eğitim misyonu kurmaları yetkisi tanınmıştır. Aynı zamanda 1725 sayılı bu karar, komşu ülkelerin, Somali topraklarına asker sevk edemeyeceklerine de vurgu yapmıştır. Fakat Etiyopya ve Kenya bu ilkeyi çoğu kez

⁴⁴² Elmi, **a.g.e.**,2012, s. 62.

⁴⁴³ Artokça, **a.g.e.**, 2014, s. 218.

⁴⁴⁴ Elmi, **a.g.e.**, 2012, s. 33.

ihlal etmiş, bilhassa ABD İslamcı akımları zayıflatacağı gerekçesiyle Etiyopya'nın Somali'ye yönelik askeri operasyonlarını desteklemiştir.⁴⁴⁵

Afrika Birliği'nin Ocak 2007 yılında düzenlenen Zirve toplantısında Gana, Nijerya, Malavi, Burundi ve Uganda gibi kıta ülkeleri, Somali'deki Barış Koruma Misyonu'na askeri destek sağlama sözü vermişlerdir. 20 Şubat 2007 tarihinde ise, BM Güvenlik Konseyi tarafından Afrika Birliği'ne Somali'de barış misyonu kurma yetkisi verilmiş ve bu yetkinin ardından Afrika Birliği Somali Misyonu (AMISOM) adı altında oluşturulan ordu, Mogadishu'ya sevk edilmiştir.⁴⁴⁶

2008 yılına gelindiğinde ise, Birleşik Devletler Senatosu Etiyopya'yı Somali'den geri çekilmeye çağıran ve yaşanan insan hakları ihlallerinin araştırılmasını ön gören 541 sayılı kararnameyi meclisten geçirmiş ve aynı yılın Haziran ayında BM Güvenlik Konseyi, Somali muhalif gruplardan Somali'ye yeniden Özgürlük İttifakı'nı tanıdığını ilan ederek önderleri ile Cibuti'de görüşmeler yapmıştır. Bu olaylar, Etiyopya hükümeti üzerindeki baskıları arttırmış ve uzun süre işgali gerçekleştiremeyeceğini anlayan Etiyopya hükümeti bu sefer farklı bir strateji izleyerek Somali'deki kötülüğü ile ün salmış savaş ağalarını silahlandırmıştır.⁴⁴⁷ Birleşmiş Milletler, 2008- 2009 yılları arasında gerçekleştirdiği faaliyetleri "Birleşmiş Milletler Somali Geçici Planı" isimindeki bir belge ile ortaya koymuş ve bu belgede çalışma alanı olarak belirlenen konular beş başlık altında toplanmıştır. Bunlar; yönetim, yerel yönetim, güvenlik, sosyal hizmetler ve kalkınmadır.⁴⁴⁸

Her ne kadar El-Şebab terör örgütünün Mogadishu'ya yönelik saldırılarının hız kazanmasıyla birlikte AMISOM'un buradaki otoriteleri sorgulansa da, bugün itibariyle AMISOM askeri bölgenin kilit noktalarında kontrolü elinde bulundurmaktadır. AMISOM'a destek veren ülkelerden biri de Çin Halk Cumhuriyeti olmuştur. 23 Aralık 2011 tarihinde Afrika Birliği ile Çin Halk Cumhuriyeti arasında AMISOM'u desteklemeye yönelik bir anlaşma imzalanmıştır.⁴⁴⁹ 3 Haziran 2013 tarihinde, BM Güvenlik Konseyi tarafından oluşturulan Somali Yardım Misyonu'nun (UNSOM) çalışmalarına başlamasıyla güvenlik alanında yeni bir adım atılmıştır.⁴⁵⁰

Somali'de bir siyasi, sosyal ve ekonomik yapının oluşturulması için, bugüne kadar BM düzleminde bazı girişimlerde bulunulmuş, ancak kalıcı bir sonuç elde edilememiştir.

⁴⁴⁵ Tepebaş, **a.g.e.**, 2013, s. 239- 240.

⁴⁴⁶ Tepebaş, **a.g.e.**, 2013, s. 240-241.

⁴⁴⁷ Elmi, **a.g.e.**, 2012, s. 181- 182.

⁴⁴⁸ Elmi, **a.g.e.**, 2012, s. 215.

⁴⁴⁹ Tepebaş, **a.g.e.**, 2013, s. 241-247.

⁴⁵⁰ Tepebaş, **a.g.e.**, 2013, s. 264.

Ülke’de var olan problemlerin “insan güvenliği” ve “insani gelişmişlik” gibi normatif çerçevelerde sınıflandırılması konusunda hevesli ve üretken olan uluslararası örgütler ve devletler, problemlerin çözümü noktasında gerekli tedbirleri almada çoğu zaman isteksiz davranmaktadırlar. Nitekim günümüzde halen Somali’nin başa çıkmaya çalıştığı problemlerin çözümü noktasında, özellikle BM karar mekanizmasını ellerinde tutan büyük devletler ekonomik politikaları gözden geçirmeyi ve radikal tedbirler almayı değil, insani ve kalkınma yardımları adı altında etkinliği çok tartışmalı araçları tercih etmektedirler.⁴⁵¹

4.3. EKONOMİK ÇÖKÜŞLERLE SOMALİ’DEKİ ÇATIŞMALARI AÇIKLAMAK

Genel olarak bakıldığında geçmişten bu yana güçlü devletler, zayıf devletler üzerinde baskı oluşturmuş ve çoğu zaman boyunduruğu altına alıp hak iddia etmişlerdir. Ekonomik, kültürel, dinsel ya da herhangi bir nedenle yola çıkarak kendi ülkelerinin çıkarları doğrultusunda hareket etmişlerdir. Sömürgecilik hareketlerini başlatan nedenler arasında en çok kabul gören din, para ve itibar gösterilse de, sömürgeciliğin ortaya çıkmasına neden olan ve bu durumu tetikleyen asıl neden genellikle ekonomi olmuştur.⁴⁵²

Frank ve Gills, sıkça kullandıkları hegemonya- rekabet terimini, birçok birikim merkezi arasındaki rekabet dönemleriyle bir birikim merkezinin politik-ekonomik egemenliğinin birbiri ardı sıra gelmesini anlatmak üzere kullanmışlardır. Bu terimin olgusunun, aynı zamanda binlerce yıl boyunca dünya sistemini karakterize ettiğini iddia etmektedirler. Ayrıca, hegemonyanın sadece politik nitelikte bir oluşum olmadığını, aynı zamanda hegemonik merkezin, çevresinin, hinterlandının ve rakiplerinin zararına sermaye birikimi artmasına izin veren merkez-çevre ilişkileri üzerine kurulu olduğunu vurgulamışlardır.⁴⁵³

Kennedy’nin (1987) belirttiği ekonomik- askeri aşırı yayılmaya karşın, bir süre sonra hegemonik imparatorluk bu gücün hegemonyasının zayıflaması, yerini almak için çekişen diğerleriyle arasında ekonomik, politik ve askeri rekabetin meydana geldiği bir otorite boşluğuna sebep olmaktadır. Bu bağlamda, hak talep eden diğer unsurlarla rekabetin yaşandığı bir otorite boşluğu döneminden sonra, bu hegemonik gücün yerini bir başkası alır. Ekonomik, politik ve askeri ittifak sistemlerinde George Orwell’in (1977) 1984 adlı yapıtında anlatılanları anımsatan değişiklikler, hegemonik imparatorluk gücünün

---

⁴⁵¹ Gök, **a.g.e.**, 2014, s. 328.

⁴⁵² Arargüç, **a.g.t.**, 2006, s. 8.

⁴⁵³ Frank ve Gills, **a.g.e.**, 2003, s. 50.

önce oluşturulmasında, sonra da devam ettirilmesinde, en sonunda da kaybedilmesinde bir nevi araç işlevi görür.⁴⁵⁴

Dünya Bankası ekonomistlerinden Paul Collier iç çatışmaların, özellikle de iç savaşların ekonomik nedenler doğrultusunda ortaya çıktığını savunmaktadır. Collier'in Anke Hoeffler ile birlikte ortaya koyduğu çalışmalarda (1998) iç savaşların çoğunlukla az gelişmiş ülkelerde görülmesinin nedenini, sorunun aslında bir gelişmemişlik sorunu olmasına bağlamışlardır. Bu araştırmaların sonuçları, Dünya Bankası gibi uluslararası örgütlerin, Afrika gibi az gelişmiş bölgelerde kalkınmayı arttırmak için, tek tip politikalar üretmelerini ve uygulamalarını meydana getirmiştir.⁴⁵⁵

Özellikle 1960'lı yıllarda hızla gerçekleşen Afrika ülkelerinin siyasal bağımsızlığı, ekonomik bağımsızlığı kıramamış ve 1980'li yılların ortası ve ikinci yarısı Afrika için genelde ekonomik çöküntü yılları olmuştur. 1987 yılında yaşanan kuraklık, ekilebilir alanların çölleşmesine neden olmuş ve gıda üretiminde azalma yaşanınca kitlesel açlık tehlikesi meydana gelmiştir. Ayrıca bu yıllarda yaşanan dünya ekonomik durgunluğu, Afrika'nın temel ihraç ürünlerinin dünya fiyatlarında düşüşe sebep olarak ekonomik kalkınmayı güçleştirmiştir.⁴⁵⁶

Ekonomik alanda küreselleşmeye bakıldığı zaman Afrika büyük bir önem arz edememekte; özellikle 1970 ve 1980'li yıllarda Afrika kıtası elmas ve değerli mineralleri haricinde çok küçük derecede ekonomik çıkar bölgesi konumundayken, son yıllarda Afrika'nın petrol ve doğalgaz rezervleri kıtanın ekonomik ve stratejik açıdan önemini arttırmıştır.⁴⁵⁷ Barış önündeki en büyük engellerden birisini yetersiz kaynak oluşturmuştur. Daha önceki yapılan barış görüşmeleri de ele alındığında, bu süreçlerin sekteye uğramasındaki nedenlerden birisi uluslararası kurumların sağlayamadıkları para yardımı ve Somalili halkın da barış ortamı oluşturabilmek için kullanabilecekleri maddi kazanç kaynaklarının olmayışıdır.⁴⁵⁸

Günümüzde Afrika ülkelerinin küresel rekabette gerilerde kalmalarının ardında devletler arasındaki güvenlik sorunlarının ve iç çatışmaların etkisi büyüktür. Barış ve güvenliğin tesis edilemediği yerlerde ekonomik bütünleşmeden söz edilemez. Afrika'daki ekonomik bütünleşmede başarı sağlanması; ticaretin serbestleştirilmesi, dış ortaklıkların

---

⁴⁵⁴ Frank ve Gills, **a.g.e.**, 2003, s. 50- 51.

⁴⁵⁵ Şatana, **a.g.e.**, 2014, s. 307.

⁴⁵⁶ Sander, **a.g.e.**, 2002, s. 413.

⁴⁵⁷ Sarı, **a.g.m.**, (2012, Bahar), s. 101.

⁴⁵⁸ Elmi, **a.g.e.**, 2012, s. 36.

gerçekleştirilmesi, uluslararası düzeyde daha güçlü bir müzakere statüsüne sahip olma ve ekonomik kalkınmanın oluşturulması manasına gelmektedir.⁴⁵⁹

Yıllarca süren iç savaşların yaşam alanlarını yok ettiği ülkelerde, insanlar daha güvenli bir yer bulabilmek için ülkelerini terk etmek zorunda kalmışlardır. İktisadi, siyasi ve sosyal yapının çökmeye başladığı Somali gibi ülkelerde, kısmi bir otoriteye sahip devletlerin temel fonksiyonlarını yerine getirmekte başarısız oldukları görülmektedir. 2011 yılı Başarısız Devlet Endeksi (FSI) değerlerine göre; alarm düzeyi aşırı yüksek olarak belirlenen dört ülkenin kişi başına düşen milli gelir (GSMH) düzeylerinden yönetim endeksine kadar bir takım iktisadi, siyasi ve sosyal temelli değişkenlerin yer aldığı (Tablo 4.7.)’de gösterilmiştir.⁴⁶⁰

Tablo 4.7. Yüksek Tehlike Düzeyindeki Ülkelerin İktisadi ve Siyasi Durumu⁴⁶¹

Ülke	Somali	Çad	Sudan	Kongo (D.R.)
FSI	113.4	110.3	108.7	108.2
GTI	7.24	3.01	6.30	6.18
HDI	//	0.336	0.419	0.299
Gelir Grubu	LI	LI	LMI	LI
Rejim Türü	-66	Otokrasi	Otokrasi	Kısmi Demokrasi
Özgürlük Statüsü	Özgür Değil	Özgür Değil	Özgür Değil	Özgür Değil

Kaynak: The Fund for Peace, Global Terrorism Database, World Bank

Sömürge dönemi öncesinde bir refah bölgesi olarak bilinen Somali, günümüzde istikrarsızlık, kuraklık, açlık ve salgın hastalıkların pençesinde bir görüntü sergilemektedir. Ayrıca, insan güvenliği çerçevesinde bahsedilen hemen hemen tüm tehditlerin bu bölge üzerinde varlığından bahsetmek mümkündür. 1990’lı yılların başında Somali’de gerçekleşen iç çatışmalar ve 2005 yılında yaşanan kıtlık sonucunda binlerce insan hayatını kaybetmiştir. Bu bağlamda BM’nin 2012 yılında yayımladığı rapora göre 1991 yılından itibaren açlık ve iç çatışmalar sonucunda 450.000 ile 1,5 milyon arası insanın yaşamını yitirdiği tahmin edilmektedir.⁴⁶² Her ne kadar Somali’deki halkın son yıllarda sürekli karşı karşıya kaldığı ve insan güvenliğini tehdit eden meselelerin başında kuraklık ve açlık gibi görünse de, söz konusu sorunun altyapısında veya bunu doğrudan etkileyen etmenlerin

⁴⁵⁹ Tepebaş, **a.g.e.**, 2013, s. 38- 39.

⁴⁶⁰ Karaçuka ve Çelik, **a.g.m.**, 2017, s. 29

⁴⁶¹ **FSI:** Başarısız Devlet Endeksi

GTI: Küresel Terörizm Endeksi

HDI: İnsani Gelişme Endeksi

-66: Sistemin Olmaması Olarak Yorumlanan Yabancı Kesinti Olgusu

//: Veri Mevcut Değil

LI: Düşük Gelir Grubu

LMI: Orta Düşük Gelir Grubu

⁴⁶² Gök, **a.g.e.**, 2014, s. 325.

başında ülkenin bağımsızlık sonrası ortaya çıkan siyasi ve ekonomik sorunlar gelmektedir.⁴⁶³

Devletlerin çöküşü ile ilgili Clinton yönetimi zamanında *State Failure Task Force* (1994) adıyla bir araştırma projesi başlatılmış ve daha sonra *Political Instability Task Force* (2003) olarak değiştirilmiştir. Bu proje ile 1955 yılından itibaren küresel alanda devlet çöküşü sistematik olarak incelenmeye başlanmış ve araştırmaların neticesinde devlet çöküşünde rol oynayan anahtar etkenler; vatandaşların toplumsal ve ekonomik yaşam koşulları, hükümet şeklinin biçimlendirilişi, uluslararası sisteme iktisadi ve siyasi bütünleşme zorluğu, sınır komşusu devletlerin iç savaşlara olan etkileri şeklindedir.⁴⁶⁴ Somali göz önüne alındığında, devletin çöküşünde rol oynayan bu anahtar etkenlerin hepsi bulunmaktadır.

Ayrıca, dünyanın geniş sömürge kesiminde meydana gelen çöküş anti-empyralist faaliyetlerde dikkat çekici bir artışa neden olmuş ve bunun neticesinde sömürge dünyasının büyük bölümünde çöküş yerel düzeyde siyasi ve toplumsal hoşnutsuzluğun başlangıcını oluşturmuştur. Depresyon yılları, anti-sömürge ulusal hareketlerin geliştiği ülkelerde bile – özellikle siyasi ajitasyonun kitlelere ulaştığı yerlerde- çatışmaların keskinleşmesine sebep olmuştur. Bu çatışmalar, ekonomik çöküşe gecikmiş bir anti-sömürge tepki niteliği olarak değerlendirilmektedir.⁴⁶⁵

Frank ve Gills de birçok yazar gibi, “dünya- sistemleri”ni “sacayağı” olarak adlandırılan yaklaşımı benimsemiş ve uygulamışlardır. Bu yaklaşıma göre, bir sacayağı gibi, sosyal dünya sistemi araştırmaları da, ekolojik-ekonomik, politik ve kültürel-ideolojik- etik olmak üzere üç ayak tarafından aynı derecede desteklenmelidir.⁴⁶⁶

Ülkedeki düşmanlıkları tetikleyen ve alevlendiren temel neden bir güç ve kaynak mücadelesi olsa da, sömürge sonrası meşruiyet sorunu, siyasi kültürdeki zaafılar ve silahların hemen bulunabilirliği gibi etkenlerde savaşı arttırmaktadır. Somali’de bulunan taraflara bakıldığında zaman, çok sayıda kabile, İslamcı birkaç grup, birbirinden farklı

---

⁴⁶³ Gök, **a.g.e.**, 2014, s. 327.

⁴⁶⁴ Jack A. Goldstone (2000). *State Failure Task Force Report: Phase III Findings*. 30 September 2000. Erişim Tarihi 16 Ağustos 2017. <https://sites.hks.harvard.edu/fs/pnorris/Acrobat/stm103%20articles/StateFailureReport.pdf> akt.Özalp, **a.g.m.**, s. 355.

⁴⁶⁵ Hobsbawm, **a.g.e.**, 2011, s. 141.

⁴⁶⁶ Frank ve Gills, **a.g.e.**, 2003, s. 119.

söylemlere ve kabilelere sahip iş adamları ile düşman komşu devletler ve kafası karmakarışık bir uluslararası kamuoyu görülmektedir.⁴⁶⁷

Collier'e göre, anlaşmazlıklar baş gösterdiğinde, kimlik gibi manevi konular sorun oluşturuyor gibi gözükse de, esas anlaşmazlık konusu bireylerin ekonomik çıkarları için yapmaya göze aldıklarıdır. Yani, kişiler ve gruplar kendileri ve yakın çevreleri için en kazançlı olan eylemlerin ne olduğunu hesaplamakta ve ona göre karar verip hareket etmektedirler. Collier'in önemli iç savaş çalışmaları bulunan Nicholas Sambanis (2005) ile ortaya koyduğu istatistiksel araştırmalar ise, bir ülkede gayri safi milli hâsıla (GSMH) oranı arttıkça, o ülkede iç savaş yaşanma ihtimalinin düştüğünü vurgulamaktadır.⁴⁶⁸ BM'nin 2012 yılında yayımladığı Somali insani gelişim raporunun ekonomik ölçütlere göre de en alt seviyelerde bir görüntü karşımıza çıkmaktadır. Kişi başına düşen gayri safi milli hâsıla oranlarına göre değerlendirildiğinde, Somali dünyanın dördüncü en vahim durumdaki ülkesi konumundadır.⁴⁶⁹

Kısacası, bir ülkede meydana gelen iç çatışmalar ve ekonomik çöküş birbiriyle bağlantılıdır. Ekonomik çöküşlerin yaşandığı ülkelerde iç çatışmalar artarken iç çatışmanın yaşandığı ülkelerde ekonomik çöküşler yaşanmaktadır. Tahribata uğramış bir ülkenin ekonomisi, kaynaklarının azlığı ya da kullanılamayışı ve dış ülkelere bağımlı hale gelen ekonomi sonucu ülkelerdeki çatışmalar giderek artmaktadır.

4.4. BÖLÜM SONU DEĞERLENDİRMESİ

Bu bölümde, Somali'de bağımsızlık sonrası yaşanan iç ve dış çatışmalar ele alınmış ve yaşanan ekonomik çöküşler doğrultusunda Somali'deki sorunlar irdelenmiştir. Ayrıca, uluslararası kamuoyunun bu sorunlara yaklaşımı değerlendirilerek bu çalışmanın temel varsayımı oluşturulmuştur. Çalışmada öne sürülen sav yalnızca bir değişken üzerinden açıklanmamış, sorunu oluşturan diğer değişkenler de dikkate alınarak çalışmanın varsayımı oluşturulmuştur.

Devletler niçin parçalanır, dağılır veya çöker? İç çatışmalar neden doğar? İç çatışmaları hangi nedenler tetikler? Gibi olguları açıklamak için genel kabul görmüş tekil bir değişken yoktur. Bir devletlin çöküşü aniden gerçekleşen bir olay olmayıp, çoğu kez farklı değişkenlerin birbirleriyle etkileşimi sonucu meydana gelen ve yavaşça gelişen bir süreçtir.

---

⁴⁶⁷ Elmi, **a.g.e.**, 2012, s. 34.

⁴⁶⁸ Şatana, **a.g.e.**, 2014, s. 307- 308.

⁴⁶⁹ Gök, **a.g.e.**, 2014, s. 326.

Literatüre baktığımız zaman bu zamana kadar yapılan çalışmalarda tek bir değişken üzerinde durularak çalışma açıklanmıştır. Ancak, sorunu oluşturan etkenler birbirini tetiklemekte olup ülkelerde anarşi ve kaos ortamı meydana gelmektedir. Bu çalışma ile çatışmaların tek bir değişken üzerinden açıklanamayacağı; devlet başarısızlığı, istikrarsızlık, kabilecilik gibi birçok değişkenin meydana gelmesi sonucu ortaya çıkan ekonomik çöküşlerin iç çatışmaları tetiklediği veya kalkınma sonucu iç çatışmaların azaldığı varsayımını savunarak iç çatışmalar ile ekonomik çöküşlerin paralel doğrultuda geliştiği veya azaldığı tezi öne sürülmüştür.

SONUÇ

Sömürgeci bir devletin gittiği yabancı bir ülkede yaptığı ilk iş, kendilerine itaat etmeyecek olan insanları koyacakları hapisaneler inşa etmek olmuş ve yaptıkları kiliselerle insanları Hıristiyanlaştırmak istedikten sonra ekonomik faaliyetleri kontrol altına almak için ticaret ağları kurmuşlardır.⁴⁷⁰ Hatta Kenya'nın kurucu devlet başkanı (1889-1978) Jomo Kenyatta'nın söylediği şu söz bu durumu destekler niteliktedir: *“Avrupalılar geldiklerinde onların ellerinde İncil, bizim elimizde ise topraklarımız vardı. Bize, gözlerimizi kapatıp dua etmeyi öğrettiler. Gözlerimizi açtığımızda İncil bizim elimizdeydi, topraklarımız ise beyazların olmuştu.”*⁴⁷¹

Sömürge dünyası 1945 yılından itibaren sadece ismen egemen konumda olan devletlerden oluşan bir topluluğa dönüştürülmüştür. Geriye dönük bakıldığı zaman bu gelişmenin yalnızca kaçınılmaz olmadığını, aynı zamanda sömürge halkları tarafından da istendiğini idrak etmek gerekir. Şöyle ki, genellikle köy düzenini temel alan sürekli bir bölgesel siyasal varlığın, bu varlığı diğerlerinden ayıran sabit sınırların ve bu varlığın yalnızca sürekli bir otoriteye (bağımsız egemen devlet fikrine) bağlı olmasının, sürekli ve sabit tarım bölgelerinde bile, hiçbir anlamı yoktur.⁴⁷² Habermas, özellikle Afrika'daki sömürgecilik sonrası oluşan devlet yapılanmasının meydana getirdiği yoğun çatışmaları açıklarken bu ülkeleri, “bir zamanların sömürgeleri, emperyalist güçlerin geri çekilmesiyle bağımsızlıklarına “terk edildiklerinde” meydana gelen sorunun kaynağı, yapay oluşan ülkelerin daha etkin bir devlet gücüne erişmeden, dış egemenliğe ulaşmaları olarak tanımlamaktadır.⁴⁷³

Ataöv, sömürge ülkelerinin kurtuluşuna giden yolu üç destekten geçmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bunlar: “Her sömürgecinin kendi halkının bilinçlenmesi; sömürge devletin kendi anayurdundaki vatandaşları arasında haktan, hukuktan yana olanların kazanmaları ve dünya kamuoyunun genelde Afrika'dan yana olmasıdır.”⁴⁷⁴ Sömürgeciliğin bir sistem olarak yok olması Afrika'daki sorunların çözüme kavuşacağı anlamına gelmemektedir. Sömürge ülkeleri bağımsız olsalar bile tarımsal ve hammadde niteliğindeki ekonomilere dayanmakta oluşları, dünya sermayeci pazarına bağlı olmaları, yabancı

---

⁴⁷⁰ Uğur, **a.g.e.**, 2005, s. 54.

⁴⁷¹ Nihat Kınıkoğlu (2011). *Somali'de Aşk ve Ölüm*. İstanbul: ABM Yayınevi, s. 167.

⁴⁷² Hobsbawm, **a.g.e.**, 2011, s. 277- 278.

⁴⁷³ Habermas, **a.g.e.**, 2015, s. 61.

⁴⁷⁴ Ataöv, **a.g.e.**, 2010, s. 64

tekellerin bu ülkeleri türlü yollardan denetleyebilmeleri ve bağımsızlığını kazansa bile ekonomik açıdan geri kalmış ülkeler emperyalist ülkelere sömürü olanağı tanımaktadır.

Poulantzas'a göre kapitalist devlet, ne hukuku şiddetten ayırır ne de manipülasyon/ikna (ideoloji) mekanizmalarını baskının yerine geçirir, aksine kapitalist devlet meşru fiziksel şiddet üzerinde tekeli oluşturur ve kapitalist devletin maddi kontrol araçlarını kendi elinde toplaması hukuk ve düzen devleti olma özelliğiyle uyum içindedir. Bu tekeli şöyle tanımlamaktadır:

“İktidar tekniklerinin ve rıza mekanizmasının altında yatar; disipline edici ve ideolojik aygıtlar ağında yerleşiktir; doğrudan uygulanmadığı zamanlarda bile tahakküm altındaki toplumsal yapının maddi varlığını şekillendirir.”⁴⁷⁵

Bağımsızlıklarını kazanan devletler, uluslararası örgütlerde temsil edilir hale gelmeye başlamış ve uluslararası hukukun kaynakları üzerinde sınırlı da olsa etki sahibi olmaya başlamışlardır. Ancak, kendi kaderini tayin hakkı, iç işlerine karışmama ilkesi, uluslararası ticaret hukuku, deniz hukuku ve doğrudan yabancı yatırımlar hakkında düzenlemeler bir önceki sermaye birikim dönemine ait düzenlemelerinin içeriğini değiştirmelerine rağmen, çoğulculuşma esasa müteallik kapsayıcı bir eşitliği, toleranslı ve yeni bir uluslararası hukuku oluşturmamıştır.⁴⁷⁶

Sömürgecilik görünürde bitmiş olsa da, ülkeleri yeni sömürme yöntemleriyle boyundurukları altına almışlardır. Ekonomisi çökmüş ülkelere büyük güçler yardım adı altında verilen borçlarla bağımlı hale gelen sömürge ülkelerinin ekonomileri daha da çökmüştür. Magdoff, yeni kontrol yöntemlerinden askeri ve ekonomik yardım amaçlı hibelerin ve borçların kullanılmasını ele almış ve şöyle açıklamıştır:

“...Askeri yardım, dost ülkelerin güçlendirilebilmesinin ve verili durumun korunabilmesinin araçlarından biridir. Bununla birlikte ekonomik yardımın yorumlanmasına ilişkin farklı yaklaşımlar mevcut. Yardımı yapan Batılı ülkelerin gözünde bu yardımlar, zenginlerin ellerindeki zenginliklerin bir bölümünü yoksullarla paylaştıkları bir insani yardım programının bir parçası. Karşı görüşe göre ise bu yardımlar, yardımı alan ülkede politik ve askeri müttefikler kazanmayı

---

⁴⁷⁵Carnoy, a.g.e., 2015, s. 151.

⁴⁷⁶ Özdemir, a.g.e., 2011, s.184.

ve bu ülkelerde hammadde kaynaklarına erişim ve hür teşebbüs için uygun ortamın sürdürülmesini amaçlıyor...’’⁴⁷⁷

Somali'nin diğer ülkelere göre en çok sömürgeleştirilen ülke olmasının ve sömürgecilik faaliyetlerinin büyük güçler arasında rekabete dönüşmesinin altında yatan sebepler; stratejik konumu, ticari bölge olması, ekonomik kaynaklarının zengin olması ve Afrika'nın denizlere açılan bir kapısı niteliğini taşımasıdır. Bu sebepler neticesinde Somali güçlü devletlerin vazgeçilmez sömürü ülkesi olmuştur.

Somali'de sömürgecilik sürecinin başlamasından bu yana, sömürgeci güçlere karşı gösterilen direniş, milliyetçi hareketlerin yükselişini, mevcut kabileler arasındaki bölünmelere ve alt kimlikler arasındaki derinleşmelere sebebiyet vermiştir.⁴⁷⁸ Bu bağlamda etnik homojenlik, bir ülkeyi iç savaştan kurtaramamakla birlikte Somali bağlamında kaynakların az olduğu ve kabilesel fark ve rekabetin Somali kültürünün ve psikolojisinin kökenine kadar indiği düşünüldüğünde kabilesel kimliğin bugün süren iç savaşların başlamasında ve devam etmesinde önemli bir aktör olarak değerlendirilebilir. Ancak, bu etki geçmişte de günümüzde de araçsaldır ve Kabilesel kimlik tek başına çatışmanın nedeni değildir.⁴⁷⁹ Geçmişten günümüze Somali iç savaşını değerlendirdiğimizde, yaşanan bu çatışmaların ekonomik, siyasi ve psikolojik nedenleri üzerinde durulması daha doğrudur.

Somali'de siyasal yapılanmanın kabilecilik anlayışına dayanması sebebiyle tek bir otoritenin oluşturulamayışı ve kabileler arası birinin diğerine üstünlük sağlamaya yönelik talepleri çözümsüzlüğü kalıcı hale getirmektedir. Somali'de siyasi ve ekonomik gelişimin tamamlanmasıyla ülke kendi meşruiyetini sağlayarak iç kargaşalıklara son verebilir. Somali 1960 yılında görünürde bağımsızlığını kazanmış olsa da, dış ülkelere siyasi ve ekonomik bağımlılığı halen devam etmektedir. Sömürgecilik, bitse bile güçlü devletlerin Somali üzerindeki çıkarları bitmemiş ve Somali iç sorunlarıyla baş başa bırakılarak kendi kaderine terk edilmiştir. Ülke de artan iç çatışmalar da, Somali'nin komşu ülkelerinin payını da göz ardı etmemek lazım. Çatışmaların başladığı tarihten itibaren özellikle Etiyopya Somali'deki grupları desteklemiş ve Somali için düzenlenen barış görüşmelerinde Somali'nin zayıf, güçsüz ve istikrarsız bir ülke olarak kalması için elinden geleni yapmıştır.

---

⁴⁷⁷ Magdoff, **a.g.e.**, 2006, s. 96.

⁴⁷⁸ Tepebaş, **a.g.e.**, 2013, s. 233.

⁴⁷⁹ Elmi, **a.g.e.**, 2012, s. 80.

Yeni Savaşlar savında, merkezi otoritenin işlevlerini yerine getirememesi neticesinde; terör, insan ve uyuşturucu kaçakçılığı, silah ticareti, açlık ve salgın hastalıklar gibi sorunların meydana gelmesi, yereldeki bir iç savaşın, küresel güvenliği tehdit eden bir boyuta ulaştığı görüşünü yaygınlaştırmıştır. Bu savaşların genel olarak yoksul ülkelerde ortaya çıkması, savaşlar ile kalkınma arasında doğrudan bir bağlantı kurulmasına sebep olmuş ve böylece kalkınmanın kendisi bir güvenlik sorunu haline almıştır.⁴⁸⁰ Somali’de oluşan devlet boşluğu ve her gün artmakta olan ve devam eden iç savaşlar nedeniyle ülkede fundamentalist grupların sayısı artmaktadır. Ayrıca, devletsiz ve anarşinin hâkim olduğu bir ortamda kendilerini “girişimci” olarak adlandıran Somaliler kıyılarından geçen gemileri fırsat olarak değerlendirmeleri sonucu deniz haydutluğu ve korsancılık ülkede tehdit oluşturmaktadır.

İç savaşın en ağır faturasını ödeyen ülke ve halkı Somali olmuştur. Somali iç savaşının baş gösterdiği 1978 yılından bu yana, yüz binlerce Somalili doğrudan ya da dolaylı bir şekilde bu savaş sebebiyle hayatını kaybetmiştir. Milyonlarca Somalili ülke dışına göç etmek zorunda kalmıştır ki, bu da Somalili halkın büyük çoğunluğunu yardıma muhtaç bir hale getirmiştir. Aynı zaman diliminde başlayan birçok iç savaşın son bulması ve ülkelerindeki düzenin sağlanmasına rağmen; Somali’deki sorunun bir türlü çözülemeyip barış ortamının sağlanamaması ilgi çekicidir.⁴⁸¹

1990’lı yıllardaki sivil karmaşanın başlangıcından itibaren Somali’de hiçbir grubun diğerlerini askeri olarak yenerek savaşı kazanamayacağı açık şekilde belli olmasından dolayı çatışmanın çözümlenebilmesi için görüşme ve anlaşma zemininin sağlanması tüm taraflar için tek seçenektir. İsyan eden Somalili gruplarla birlikte sırasıyla 1991 ve 2004 yıllarında toplam on yedi barış konferansı düzenlenmiştir. Ancak, düzenlenen onca konferanstan sadece beş barış konferansına⁴⁸² uluslararası kamuoyu destek vermiştir. Her birinin ardından barış anlaşması imzalanmış, geçici bir hükümet kurulmuş; fakat bu görüşmelerden hiçbiri fonksiyonel bir devlet kurabilecek meşru ve işler bir hükümet oluşturulamamıştır.⁴⁸³

Ülkenin en büyük sorunlarından birisini de temsil sorunu oluşturmaktadır. Ülkede belirli bir devlet yapısının olmayışı neticesinde ülkede her kafadan bir ses çıkmakta ve

---

⁴⁸⁰ Çalkıvık, **a.g.e.**, 2014, s. 294.

⁴⁸¹ Elmi, **a.g.e.**, 2012, s. 32.

⁴⁸² Uluslararası kamuoyunun desteklediği barış konferansları; 1992 Cibuti, 1993 Addis Ababa, 1997 Kahire, 2000 Arta Konferansları ve 2002- 2004 Nairobi Konferansları’dır.

⁴⁸³ Elmi, **a.g.e.**, 2012, s. 46.

belirli bir otorite sağlanamamaktadır. Ülkede kalıcı barışın sağlanabilmesi ve işler vaziyette bir devletin oluşturulabilmesi için ortak yaklaşım şarttır.⁴⁸⁴ Aslında, kendisini açıkça tanımlayan, Batıların “kabile” olarak adlandırdığı bir halkın var olduğu bölgelerde bile, 20. yüzyılın bağımsız devlet düşüncesinin yegâne temeli, emperyal fetih ve rekabetin, genellikle yerel yapılara hiçbir referansta bulunmaksızın böldüğü yerler oluşturmuştur. Böylelikle, sömürge sonrası dünya neredeyse tamamen emperyalizmin çizdiği sınırlarla bölünmüştür.⁴⁸⁵

Afrika’da savaşları çıkaran ülkeler; ABD, İngiltere, Fransa, İtalya, Almanya, İspanya, Belçika, Hollanda, Rusya ve Çin gibi ülkelerdir. Afrikalılar birbirleriyle savaşmaya devam ederken, Batı’nın silah fabrikaları aralıksız üretim yapmaktadır. Diğer taraftan, Afrika’nın yer altı ve yerüstü zenginlikleri Batı’nın menfaatlerine gitmekte ve Afrikalılar aldıkları silah parasını ödeyebilmek için çiftliklerde ya da maden ocaklarında çok düşük fiyat karşılığında çalıştırılmaktadırlar.⁴⁸⁶ Ayrıca, Afrika ülkelerinin ticareti sömürgecilik çerçevesinde gelişme göstermekte olup; Afrika ülkeleri, dış ticaret ilişkilerini daha ziyade sömürgeci kurtulduğu ülke ile gerçekleştirmektedir. Komşu ülkeler ile ticari ilişkileri zayıf olmasının yanı sıra her ülkenin ticaret oranına bakıldığında, ticaret hacminin yarısından fazlasını sömürge olduğu ülke ile yapmaktadır.⁴⁸⁷

Michael Brown’un iddia ettiği üzere ülkeler, komşu ülkelerdeki çatışmalara genellikle kendi çıkarlarını korumak adına müdahil olmaktadır. Etiyopya da uzun süredir Somali’de bu tezi uygulamaktadır. Somali’nin çökmesinde rol oynayan grupları ya oluşturarak ya da mevcut muhalif gruplara verdiği destek ile Etiyopya, Somali devletinin çöküşünde önemli rol oynamıştır. Ayrıca, Makul barış çözümlerinin uygulanmasını engelleyerek kendi ürettiği çözümü Somali halkına dayatması ise, iki ülke arasındaki çatışmayı derinleştiren bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır.⁴⁸⁸ “Etiyopya’nın Somali Politikası” adlı kamuya yayımladığı Etiyopya hükümeti Somali’ye yönelik amaç ve çıkarlarını belirttiği belgede, Somali deniz limanlarının Etiyopya için oldukça gerekli olduğunu öne sürmüş ve bu amaçlarla Somali’de barışın ve güvenliğin sağlanmasının önemine değinilerek Somaliland ve Puntland’a verilen desteği ortaya koymaktadır. Bu bağlamda düşünüldüğünde, Etiyopya kendisi ile dostane ilişkiler içerisinde olan ve

---

⁴⁸⁴ Elmi, **a.g.e.**, 2012, s. 45.

⁴⁸⁵ Hobsbawm, **a.g.e.**, 2011, s. 278.

⁴⁸⁶ Özey, **a.g.e.**, 2014, s. 34.

⁴⁸⁷ Özey, **a.g.e.**, 2014, s. 37.

⁴⁸⁸ Elmi, **a.g.e.**, 2012, s. 168.

kendisinin yönetebileceği zayıf ve parçalara ayrılmış bir Somali hükümeti oluşturmaya çalıştığı anlaşılmaktadır.⁴⁸⁹

Az gelişmiş ülkeler için bir taraftan benimsenen büyüme modelleri diğer taraftan uluslar arası ticaretin bu ülkeler aleyhine işleyişi, dış kaynak sorununun sürekli gündemde kalmasına ve çözümsüzlüğün derinleşmesine sebep olmaktadır. Bir ülke borçlanmaya başladığı zaman yeniden borçlanmak zorunluluk haline geliyor ve borçlandıkça daha çok borçlanmak zorunda kalmaktadırlar. Bu doğrultuda borçlanmanın asıl sebebi sözünü ettiğimiz büyüme modelleri olsa da, 1970’li yıllarda yaşanan dünya ekonomisinin içine girdiği kriz, borçların hızla artmasına sebebiyet vermiştir.⁴⁹⁰

Uluslararası ilişkilerde bağımlılık kuramının az gelişmiş ülkelerin ekonomik kalkınmalarıyla alakalı varmış olduğu sonuç: “Az gelişmişliği aşmak için dünya iktisadi sistemiyle ilişkilerini askıya alarak, kendini-sürdürülebilir ve bütünleşmiş bir ekonomi kurmak gerekliliğidir.⁴⁹¹ Bu şekilde devletler “bağımsız kalkınma” ile ülkelerini çökmekten kurtarmaktadırlar. Sömürgeleştirilmiş bir ülkenin sömürgeci bir devlete ekonomik bağımlılığı kültürel bağımlılığına sebep olur. Bu da sömürgeci ülkeye tutsaklık demektir. Habermas, bugünkü “Üçüncü Dünya” kavramını, mafya veya fundamentalist dolaylı güçlerin iç düzeni sarstığı bölgelerden oluşan ülkeler olarak tanımlamıştır. Ayrıca, bu güçler devlet altyapısının ve iktidar tekelinin (Somali gibi) neredeyse hiç gelişmemesine ya da toplumsal gerginliklerin artması ve siyasi kültürdeki hoşgörü bilincinin azalması neticesinde iyice çökmesine sebebiyet vermektedir.⁴⁹²

Üçüncü Dünya ülkelerinin sömürge durumundan ekonomik açıdan kurtulma olanaksızlaşmış ve girdikleri Batı kurumlarından etkilenmişlerdir. Ticaret ve para düzenini Üçüncü Dünya ülkeleri yararına değiştirecek hiçbir değişiklik yapılmamış ve bu ülkelerin parlak geleceğine dair söylentiler sözde kalmıştır.⁴⁹³ Ekonominin siyasal hareketler üzerindeki etkisini kabul eden Batılı devletler, bu etkiyi en asgari düzeyde tutmaya veya yabancı yatırımı gibi bir olayı “hayırseverlik” bir anlatımla sunmaya çalışmaktadırlar.⁴⁹⁴ Ayrıca, ekonomik güç devletin bunu kullanma amacına göre de çatışmaları bir nebze de olsa azaltabilir. Ekonomik kalkınmışlık ile iç çatışmalar arasında bir ilişki kurulacaksa

---

⁴⁸⁹ Elmi, **a.g.e.**, 2012, s. 168- 169.

⁴⁹⁰ Başkaya, **a.g.e.**, 2001, s. 170.

⁴⁹¹ Uğurlu, **a.g.e.**, 2014, s. 99.

⁴⁹² Habermas, **a.g.e.**, 2015, s. 89.

⁴⁹³ Ataöv, **a.g.e.**, 2010, s. 79.

⁴⁹⁴ Ataöv, **a.g.e.**, 1975, s. 574.

diğer etkenlerinde (devlet başarısızlığı, istikrarsızlık gibi) hesaba katılması gerekmekte ve çatışmaları tercih etmek bu etkenlere göre şekillenmektedir.

Somali’de siyasal güç, çok uzun zamandır toplumun geniş kesimlerine yayılmış durumdadır. Somali kurumları gücü geniş kesimlere yaymış, ama kimin ne yaptığını kontrol edip yaptırım uygulayacak gerçek bir otorite oluşturamamıştır. Toplum ve birbirleri üzerinde hâkimiyet kuramayan taban tabana zıt kabilelere bölünmüş ve bir kabilenin gücünü sınırlayan tek şey sadece diğerlerin silahları olmuştur. Bu güç dağılımı sonucunda, kapsayıcı kurumlar yerine kaos ortamı oluşmuştur. Böylelikle, en ufak bir siyasal merkeziyete veya devlet merkeziyetine sahip olamayan Somali, ne ekonomik faaliyetleri ve ticareti desteklemek ne de vatandaşlarının temel güvenliğini sağlamak için asgari düzeyde bile olsa bir hukuki düzen oturtamamıştır.⁴⁹⁵

Afrika’da ekonomik dönüşüm için bazı adımlar atılmakta ve Bölgesel Ekonomik Topluluklar⁴⁹⁶ -Somali’de bu topluluklardan CEN-SAD⁴⁹⁷ ve IGAD⁴⁹⁸,a üyedir- oluşturulmaktadır. Ancak, üye ülkeler incelendiği zaman Afrika ülkelerinin genellikle aynı iki ya da üç topluluğa üye olmalarına rağmen ekonomik dönüşüm sürecini tamamlayamamaktadırlar. Ayrıca, Afrika’daki bazı ülkelerde yakalanan yüksek büyüme oranlarına rağmen istihdamın sağlanamaması; bahsedilen ülkelerde büyümenin doğal kaynaklara bağımlı hale gelmesi, hizmet ve üretim gibi temel sektörlerde yeterli büyüme oranlarına ulaşamamasından kaynaklanmaktadır. Ekonomik dönüşümü sağlayamadıkları müddetçe ekonomik büyümenin etkisinin sınırlı kalacağı ve yeterli istihdamın sağlanamayacağı farkında olan ülkeler, çabalarını bu yönde yoğunlaştırmaktadırlar.⁴⁹⁹ Sürdürülebilir ekonomik kalkınma için teknolojik koşulların oluşturulması, önemli rol oynamaktadır. Bu bağlamda, Bölgesel Ekonomik Toplulukların kendi bünyelerinde ya da aralarında yapmış oldukları anlaşmalar, iletişim alanındaki donanımların yenilenmesinin yanı sıra politikaların, standartların, tarifelerin ve kanunların uyumlaştırılmasını öngörmektedir.⁵⁰⁰

⁴⁹⁵ Acemoğlu ve Robinson, **a.g.e.**, 2015, s. 80- 81.

⁴⁹⁶ Bkz. Tepebaş, **a.g.e.**, 2013, s. 22

⁴⁹⁷ CEN-SAD: Sahel-Sahra Ülkeleri Topluluğu. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Mesut Çakan (2012). *Sömürge Sonrası Dönemde Afrika’da Bütünleşme Hareketleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, s. 87.

⁴⁹⁸ IGAD: Hükümetler Arası Kalkınma Otoritesi. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Muhammed Said Omar (2008). *Hükümetler Arası Kalkınma Otoritesi (IGAD). Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi*. 26 Kasım 2008 Erişim Tarihi 20 Ağustos 2017. http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/3646/hukümetler_arasi_kalkinma_otoritesi_igad

⁴⁹⁹ Tepebaş, **a.g.e.**, 2013, s. 24.

⁵⁰⁰ Tepebaş, **a.g.e.**, 2013, s. 34.

Somali’de yaşanan açlık ve kıtlık aslında giderilebilir. Somali’nin güneyinde yer alan topraklar, bugünkü Somali nüfusunun iki katını besleyecek kadar verimlidir. Nitekim İtalyanlar bir zamanlar bu topraklarda pamuk plantasyonları kurarak İtalya’yı bile kalkındırmayı düşünmüşlerdir. Bu topraklar elde varken halen açlık olmasının sebebi, iktidardaki kabile, diğer kabilelere refahtan pay vermek istemediği için hem Batı’dan hem de Sovyetler Birliği’nden aldığı silahları kendi halkı üzerinde kullanmıştır. Ülke olarak düşünüldüğünde, Somali’nin bu silahlara ihtiyacı yoktur, fakat büyük güçler kendi aralarındaki riskleri dengelemek, daha doğrusu dengeyi kendi lehlerine döndürmek için Somali’yi silahlandırmayı uygun görmüşlerdir.⁵⁰¹

Uluslararası müdahaleler açısından değerlendirdiğimizde, bölge olarak Afrika özelinde BM tarafından sayısız rapor, müdahale ve programlara rağmen, günümüzde hala kıtada insan güvenliğinden bahsetmenin zor olduğu bir ortam söz konusudur. Bölgede herhangi bir insani gelişimin kayda değer bir değişim göstermemesinde, BM’nin kendi yapısal ve işlevsel sorunları dolayısıyla etkin olmaktan uzak bir görüntü sergilemesindedir. Ayrıca, bölgenin karşı karşıya olduğu sorunlara uzun vadeli çözümler üretmek yerine, kısa vadeli ve reaktif politikaların halen daha ön planda olması da önemli bir paya sahiptir. Günümüzdeki uluslararası müdahalelere bakıldığı zaman, BM’nin en temel sorunlarından biri olan siyasi idare noksanlığı, seçici müdahaleler, temsiliyet ve etkinlik noktasında yaşadığı sıkıntıların yansımalarını, Afrika politikalarında da görmek mümkündür.⁵⁰²

Genel olarak Somali’nin bağımsızlık sonrası oluşturmaya çalıştığı devlet yapısına bakıldığı zaman, ülkede iç çatışmalar artmış ve istikrarsızlıklar baş göstermiştir. Somali, “Başarısız Devlet” olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Somali’de yaşanan çatışmalar sonucu ülke toprakları üzerindeki otorite halen tam olarak sağlayanmış sayılmaz. En önemlisi ülkede devlet yapısı oluşturulmasına rağmen halen açlık ve kıtlık sorunlarıyla uğraşmaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda, Somali’de yaşanan bu çatışmalar ekonomik çöküş, devlet başarısızlığı, istikrarsızlık, güvenlik, çıkarlar ve siyasal paylaşım eksikliğinin yaşandığı bir sosyal çatışmadır.

Somali’de yaşanan iç çatışmalar kronikleşmiş, çözümsüzlüğün çözüm olarak sunulduğu bir hal almış, taraflar arasında uzlaşa sağlanamamıştır. Her ne kadar Somali’de devlet yapısı oluşturulmaya çalışılsa da çoğunlukla kabilelerin sözü geçerli olmakta ve iç çatışmaların ülkede halen devam ettiği görülmektedir. Son yapılan Cumhurbaşkanlığı

---

⁵⁰¹ Okur, **a.g.e.**, 2009, s. 186.

⁵⁰² Gök, **a.g.e.**, 2014, s. 315- 316.

seçimleri bunu göstermektedir. Ülkede süren çatışma ve saldırılar dolayısıyla seçimler, Somali'de en güvenli alan olarak kabul edilen Afrika Birliği'nin Mogadishu'daki ss içerisinde bir uçak hangarında yapılmıştır.

KAYNAKÇA

- Abeles, M. (2012). *Devletin Antropolojisi*. N. Ökten (Çev.). İstanbul: Dipnot Yayınları.
- Acemoğlu, D. ve Robinson, J. A. (2015). *Ulusların Düşüşü Güç, Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri*. F. Rasim Velioğlu (Çev.). İstanbul: Doğan Kitap.
- Adalı, D. (2007). *21. Yüzyıl ve Kapitalist-Emperyalizm*. İstanbul: Kaldıraç Yayınevi.
- Adda, J. (2013). *Ekonominin Küreselleşmesi* (7. Baskı). S. İnceci (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Adal Sultanlığı (2017). Erişim Tarihi 21 Ağustos 2017. <https://www.dunyabayrak.com.tr/adal-sultanligi/>
- Afrika Boynuzu [AB]. (2017). Erişim Tarihi 9 Haziran 2017. https://www.birikimdergisi.com/images/UserFiles/images/Spot/70/45/afrika_boynuzu.pdf
- Afrika Boynuzu Ülkeleri. (2017). <https://www.google.com.tr/search?q=Ctqep0OWIAEHNoC+afrika+boynuzu&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwi6tdbJ0uXUAhWBQBQKHTM3CnUQAUIBygC&biw=1366&bih=638#imgre=UoQ4-bG07EM2iM>: Erişim Tarihi 10 Nisan 2017.
- Afrika Boynuzu ve Somali'deki Parçalı Yapı. https://www.turkcebilgi.com/uploads/media/harita/harita_somali.jpg Erişim Tarihi 15 Mayıs 2017.
- Afrika Ülke Raporları Etiyopya [AÜRE] (2017). Erişim Tarihi 9 Haziran 2017. https://afesam.erciyes.edu.tr/Dosyalar/Afrika_Ulke_Raporlari_Etiyopya.pdf
- Ağcan, M. A. (2014). Sosyal Bilimler Felsefesi ve Uluslararası İlişkiler Teorisi. E. Balta (Ed.), *Küresel Siyasete Giriş Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler* içinde (77- 110). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akalın, D. (2014, Temmuz). Somali'de Berbera Limanı ve Osmanlı Devleti'nin Bölge Üzerindeki İddiaları(1839- 1894). *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXIX/1, Temmuz 2014, 1- 35.
- Akalın, D. (2015a, 4- 5 Mayıs). *XIX. Yüzyılda Aden Körfezi'nde Avrupalı Güçler ve Osmanlı Devleti. 1. Uluslararası Sosyal Bilimler Araştırmaları Kongresi*. Saraybosna.
- Akalın, D. (2015b). Kızıldeniz'de Cibuti Üzerinden Yapılan Silah Kaçakçılığının Yemen'e Etkileri ve Osmanlı Devleti(1898- 1914). *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi (TAD)*, 34(58), 651- 686.
- Akipek, S. (2017). *Eritre- Yemen Hakem Kararı Işığında Kızıldeniz Adalarının Aidiyeti Sorunu*. Erişim Tarihi 9 Haziran 2017. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/292/2657.pdf>
- Akkaya, A. (2017). *Sömürgecilikten Yeni Sömürgeciliğe: Küresel Rekabette Sahraaltı Afrika*. Erişim Tarihi 6 Mayıs 2017. http://www.academia.edu/download/41225326/Somurgecilikten_Yeni_Somurgeciliğe_Kuresel_Rekabette_Sahraalti_Afrika.docx
- Aktan, C. C.ve Şen, H. (2001, Kasım-Aralık). Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri. *Yeni Türkiye, Ekonomik Kriz Özel Sayısı*, II(42), 1225- 1230.

- Alakel, M. ve Yıldırım, A. S. (2014, Nisan- Ekim) 11 Eylül Sonrası ABD'nin Irak İşgali Sürecinde Hegemonya- Emperyalizm Tartışmalarına Eleştirel Bir Bakış. *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(8), 135- 165.
- Alegöz, H. İ. (2013). *Uluslararası İlişkilerde İnsani Diplomasinin Rolü: Türkiye- Somali Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Albayrak, H. Ş. (2012) Tarihi ve Sosyal Bir Realite Olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde Gelişen Protestan Fundamentalizmi. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 42, 2012/1, 121- 140.
- Ali, A. M. (2012). *Etiyopya-Türkiye İlişkileri: Karşılıklı Şüphe ve Anlaşmazlıktan Karşılıklı Anlayış ve İşbirliğine*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Amin, S. (1997). *Emperyalizm ve Eşitsiz Gelişme*. S. Lim (Çev.). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Amin, S. (2007). *Avrupa Merkezilik: Bir İdeolojinin Eleştirisi*. M. Sert (Çev.). İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi.
- Apak, E. M. (2009). *Uluslararası Hukukta Müdahale Kavramı ve Türkiye'nin Somali ve Afganistan'a Düzenlenen Uluslararası Müdahalelerdeki Yeri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Arargüç, B. (2006). *Sömürgecilik Sorunu Işığında İrlanda: "Azizler ve Âlimler"*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Arı, S. ve Arslan, O. (2005). *Uluslararası İlişkiler ve Din Tanrı Tarafsız mı?*. Ankara: Platin Yayınları.
- Arı, T. (2008). *Uluslararası İlişkiler Teorileri, Çatışma, Hegemonya, İşbirliği* (5. Baskı). Bursa: MKM Yayınları.
- Armaoğlu, F. (2007). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789- 1994*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Artokça, İ. (2014). Eş Şebab ve Boko Haram Terör Örgütlerinin Özellikleri ve Afrika Siyasetindeki Yerleri. E. İsmail (Ed.), "Dünya Siyasetinde Afrika 1" içinde (201- 236). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Ataöv, T. (1975). *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Yayınları.
- Ataöv, T. (2010). *Emperyalizmin Afrika Sömürüsü*. İstanbul: İleri Yayınları.
- Ateş, D. (2010). Küresel Ekonomik Kriz, Devlet ve Dış Politika. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), 912- 937.
- Ateş, D. (2011). Ekonomik Kriz Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşmenin Geleceği. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 12(1), 1- 16.
- Ay, H. ve Uçar, Ö. (2015). Üç Küresel Ekonomik Krizin Analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(1), 11- 32.
- Aydeniz, N., Silinir, M. ve Karhan, G. (2012). Küreselleşme Olgusuna Temel Yaklaşımlar. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(1), 1013- 1023.

- Aydın, M. (1996). Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 51(1), 71- 114.
- Bağce, E. H. (2003, Mart). Emperyalizm Kuramları ve Amerikan Kamu Diplomasisi. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No 28. 63- 79.
- Bakırtaş, İ. ve Tekinşen, A. (2004). Dünya Savaşları ve Büyük Buhran Arasındaki Etkileşimin Ekonomi Politikası. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12, 83- 100.
- Balta, E. (2014). *Uluslararası Savaş*. Evren Balta (Ed.), *Küresel Siyasete Giriş Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*. İçinde (257- 280). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Başkaya, F. (2001). *Az gelişmişliğin Sürekliliği*(4. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Başkaya, F. (2015). *Sömürgecilik, Emperyalizm, Küreselleşme* (7. Baskı). İstanbul: Öteki Yayınevi.
- Best, A. Hanhimaki, J. M. Maiolo, J. A. ve Schulze, K. E. (2012). *20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi*. T. U. Belge (Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Beyazyüz, M., Göral Alkan, F. S. ve Göka, E. (2007). Fundamentalizmin Psikolojisi. *Avrasya Dosyası*, 13(3), 355- 384.
- Birdişi, F. (2012) “ABD’nin Yeni Dış Politikası: ‘İleri Konuşlandırılmış Diplomasi’ ve Uluslararası Sistemin Yeniden Yapılanması”, *1. International Interdisciplinary Social Inquiry Conference*. 17- 21 June 2012, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Blaut, J. M. (2012). *Sömürgeciliğin Dünya Modeli Coğrafi Yayılmacılık ve Avrupa-merkezci Tarih*. S. Behçet (Çev.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Buluş, A. ve Kabaklarlı, E. (2010). 1929 Ekonomik Buhranı İle Son Dönem Global Krizin Karşılaştırılması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 13(19), , s. 1- 22.
- Canbolat, İ. S. (2013). *Gelişmekte olan Ülkeler* (4. Baskı). Bursa: Alfa Aktüel Yayınları.
- Carnoy, M. (2015). *Devlet ve Siyaset Teorisi* (2. Baskı). S. Coşar, A. Örküp, M. Pamir ve M. Yetiş (Çev.). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Cesaire, A. (2005). *Sömürgecilik Üzerine Söylev*. G. Ayas (Çev.). İstanbul: Salyangoz Yayınları.
- Comelieu, C. (1992). *Kuzey-Güney İlişkileri*. T. Tunçdoğan (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çakan, M. (2012). *Sömürge Sonrası Dönemde Afrika’da Bütünleşme Hareketleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Çakır, G. (2017). *Kriz, Finansallaşma ve ‘Çöküş’*. Erişim Tarihi 1 Mayıs 2017. http://www.academia.edu/19315334/Kriz_Finansalla%C5%9Fma_ve_%C3%87%C3%B6k%C3%BC%C5%9F
- Çalkıvık, A. (2014). Soğuk Savaş ve Sonrası Güvenlik Siyaseti. E. Balta (ed.), *Küresel Siyasete Giriş Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler* içinde (281- 302). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Çetin, E. (2014, Nisan). Hıristiyan Fundamentalizmi ve Ortadoğu'da Tanrı'yı Kıyamete Zorlama Stratejisi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1), 1- 16.
- Çıtak, E. (2014a). Uluslararası İlişkilerde Gerçekçilik. M. Şahin ve O. Şen (Ed.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri Temel Kavramlar* içinde (29- 63). Ankara: Kripto Yayınları.
- Çıtak, E. (2014b, Aralık). Postkolonyalizm ve Batı Sinemasında Doğu-Batı Ayrımına Yönelik Postkolonyal Ögeler. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 561- 578.
- Dalan, M. (2013). *Başarısız Bir Devlet Olarak "Somali"*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Davidson, B. (1965). *Afrika'da Milli Kuruluş ve Sosyalizm Hareketleri*. A. Tokatlı (Çev.). İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Demir G. (2001). Küreselleşme Üzerine. *Ankara Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 56(1), 73- 104.
- Dikkaya, M. ve Deniz, F. (2006). Ekonomik Küreselleşmenin Yol Açtığı Problemler: Teorik Bir Bakış. *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 163- 181.
- Dirlik, A. (2010). *Postkolonyal Aura: Küresel Kapitalizm Çağında Üçüncü Dünya Eleştirisi* (2. Baskı). G. Doğduaslan (Çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Durusoy, S. (2009, Aralık). Kriz Sonrası Küresel Kapitalizmin Geleceği. *Alternatif Politika*, 1(3), 363- 389.
- Elmi, A. A. (2012). *Somali-Kimlik İslami Hareketler ve Barış*. Z. Baykul (Çev.). İstanbul: Açılım Kitap.
- Emsen, Ö. S., Karaköy, Ç. ve Noyan Yalman, İ. (2008). Üçüncü Dünya- Ağır Borçlu Ekonomilerde Borçluluk Sürecinde Gelişmeler: Kırgızistan İçin Açılımlar. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 9(2), 45- 62.
- Engin, B. (2013). *Türkiye'nin Afrika Politikası Bağlamında Somali İle İlişkileri ve İlişkilerin Olay Veri Yöntemiyle Analizi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Ercins, G. (2009). Küreselleştirici Modernliğin Bir Antitezi: Fundamentalizm. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1), 652- 672.
- Ergil, D. (1977). Emperyalizmin Yapısal Kuramı. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi, 32(1), 189- 206.
- Ersoy, M. (1991). Bağımlılık Okulunun Eleştirisi. *Ekin Belleten*, Bahar, 23- 34.
- Evans, G. ve Newnham, J. (2007). *The Penguin Dictionary of International Relations (Uluslararası İlişkiler Sözlüğü)*, H. A. Utku (Çev.). İstanbul: Gökkuşbu Yayınları.
- Eyryce, E. (2008). *Cezayir'in Fransız Sömürgeciliğine Karşı Yürüttüğü Bağımsızlık Mücadelesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Eyryce Tepeciklioğlu, E. (2013). Postkolonyal Kuram Uluslararası İlişkiler Disiplinini Dekolonize Etmek. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 80- 97.

- Fırıldak, O. (2009). *Uluslararası Silahlanmanın Ekonomik Boyutunun Analizi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Frank, A. G. ve Gills, B. K. (der.). (2003) *Dünya Sistemi Beş Yüzyıllık mı, Beş Bin Yıllık mı?*. E. Soğancılar (Çev.). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Galtung, J. (2004a, Yaz). Emperyalizmin Yapısal Teorisi- Kısım I. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1(2), 25- 46.
- Galtung, J. (2004b, Güz). Emperyalizmin Yapısal Teorisi- Kısım II. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1(3), 37- 66.
- Gençoğlu, A. Y. (2013, Temmuz). Ticari Kapitalizmden Sanayi Kapitalizmine: Merkantilizm, Liberalizm ve Marksizm. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 7(14), 79- 94.
- Gilpin, R. (2009, June). Counting the Costs of Somali Piracy. *United States Institute of Peace Working Paper*, 1- 20.
- Goldstone, J. A. (2000). *State Failure Task Force Report: Phase III Findings*. 30 September 2000. Erişim Tarihi 16 Ağustos 2017. <https://sites.hks.harvard.edu/fs/pnorris/Acrobat/stm103%20articles/StateFailureReport.pdf>
- Gök Oğuz, G. (2014). *Birleşmiş Milletler Düzleminde Afrika: İnsan Güvenliği Meselesi ve Somali Örneği*. İ. Ermağan (Ed.), *Dünya Siyasetinde Afrika 1* içinde (313- 329) Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Gökçay, K. (2012). *Statükoculuk'tan 'Çok Yönlü Dış Politika'ya': 'Komşularla Sıfır Sorun' Değerlendirmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Güler E. ve Yılmaz, B. (2009). Ekonomik Kriz KOBİ'lere Yansıması ve Bir Çıkış Yolu Olarak Barter. *Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 18, 87- 104.
- Habermas, J. (2015). *'Öteki' Olmak 'Öteki'yle Yaşamak*. İ. Aka (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hazar, N. (2017). Barış Harekâtları ve Afrika Birliği İle Türkiye Arasında Güvenlik Alanında İşbirliği İmkânları. Erişim Tarihi 14 Nisan 2017. <http://www.tasamafrika.org/pdf/yayinlar/Numan-Hazar-TR.pdf>
- Hobsbawm, E. (2011). *Kısa 20. Yüzyıl Aşırılıklar Çağı (1914- 1994)*. Y. Alogan (Çev.). İstanbul: Everest Yayınları.
- Holsti, K. J. (1991). *Peace and War: Armed Conflicts and International Order 1648- 1989*. Cambridge: Cambridge University Pres.
- Hülagü, F. (2014). Marksizm ve Eleştirel Teoriler, E. Balta (Ed.), *Küresel Siyasete Giriş Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler* içinde (175- 202). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Işık N. ve Duman E. (2012). Reel ve Finansman Göstergeler Açısından 1929 Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Krizi: Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Yönetim ve Ekonomi*, 19(2), 239- 260.
- İnce, Ö. (2003, 7 Eylül). İredantizm ve Misak-ı Milli Sınırları. *Hürriyet Gazetesi*.

- İnsel A. (2016, 4 Ekim). İrredantizm Üzerine. Cumhuriyet Gazetesi.
- İrfanoğlu, E. (2014). *Bölgesel Algılar Çerçevesinde Üçüncü Dünya Bölgeselciliği; Ortadoğu'nun Metamorfozu*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Karaçuka, M. ve Çelik, N. (2017). Kırılgan- Başarısız Devlet Olgusu ve Terörizm İlişkisi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 20- 41.
- Kavas, A. (2009). Somali. *İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt.37, s. 373). Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi: İslam Ansiklopedisi.
- Kavas, A. (2011). İç Savaşlardan Bütünleşme Hareketlerine ve Kalkınma Hamlelerine Afrika'nın Yeniden Dönüşümü. *Avrasya Etüdlere*, Yıl:17, 40, 7- 31.
- Kaya, Y. (2017). Oryantalizm- Postkolonyalizm ve Sanat. *İdil Dergisi*, 6(30), 647- 665.
- Kaygusuz, Ö. (2014a). Egemenlik ve Vestfalyan Düzen. E. Balta (Ed.), *Küresel Siyasete Giriş Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler* içinde (25- 50). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kaygusuz, Ö. (2014b). Devlet İnşası ve Küresel Güneyde Güvenlik: Güçlü Devlet Arayışının Kuramsal ve Siyasal Açmazları. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 10(39), 27- 61.
- Kınalı, R. H. (2015). *Terörizmin Dil Politikası: ETA Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kara Harp Okulu/Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kınikoğlu, N. (2011). *Somali'de Aşk ve Ölüm*. İstanbul: ABM Yayınevi.
- Kıran, A. (2008). Milletler Cemiyeti ve Önlenemeyen Savaş. *Social Girne Amerikan University Journal & Applied Sciences*, 3(6), 19- 36.
- Kızıldeniz, Aden Körfezi ve Afrika Boynuzu (Somali Sahilleri). (2017). https://www.turkcebilgi.com/aden_k%C3%B6rfezi Erişim Tarihi 10 Nisan 2017.
- Korkmaz, C. H. (2004). *Sömürgecilik Siyasetine Üç Farklı Bakış: Smith, Marx, Lenin*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Lembach, D. (2012). *Fragile Staatlichkeit: Begriffe, Theorien und politische Diskurse, in: Meyer, Günter/Muno, Wolfgang/Brand, Alexander: Staatlichkeit in der Dritten Welt-fragile und gescheiterte Staaten als Entwicklungsproblem*. Mainz: Johannes-Gutenberg-Universität.
- Lenin, V. I. (1993). *Ulusal Sorun ve Ulusal Kurtuluş Savaşları* (2. Baskı). Y. Fincancı (Çev.). Ankara: Sol Yayınları.
- Lenin, V. I. (2013). *Emperyalizm: Kapitalizmin En Yüksek Aşaması* (13. Baskı). C. Süreyya (Çev.). Ankara: Sol Yayınları.
- Lenin, V. I. (2014). *Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı* (12. Baskı). M. İ. Erdost (Çev.). Ankara: Sol Yayınları.
- Linke, A. and Raleigh, C. (2011). State and Stateless Violence in Somalia. *African Geographical Review*, 30(1), 47- 66.
- Loomba, A. (2000). *Kolonyalizm Postkolonyalizm*. M. Küçük (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Löwy, M. (1999). *Dünyayı Değiştirmek Üzerine*. Y. Alogan (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Luraghi, R. (2000). *Sömürgecilik Tarihi* (2. Baskı). H. İnal (Çev.). İstanbul: E Yayınları.
- Maden, T. E. (2013, Temmuz). Somali'de Bitmeyen Siyasi Kriz. *Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM)*, Rapor No.163, Ankara, 1- 136.
- Magdoff, H. (2006). *Sömürgecilikten Günümüze Emperyalizmi*. E. Usta (Çev.). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Marx, K. ve Engels, F. (2009). *Sömürgecilik Üzerine* (2. Baskı). M. Erdost(Çev.). Ankara: Sol Yayınları.
- Mayall, J. (1990). *Nationalism and International Society*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Memmi, A. (2014). *Sömürgecinin Portesi/ Sömürgeleştirilenin Portesi* (2. Baskı). Ş. Süer (Çev.). İstanbul: Versus Kitap.
- Murteza, G. (2012, Mart). John Locke'da Sömürgecilik ve Mülkiyet İlişkisi. *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi*, 21, 371- 388.
- Müdüroğlu, N. (2007). *Birleşmiş Milletler ve İnsani Müdahale*. (Tezsiz Yüksek Lisans Bitirme Projesi). Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ogaden Bölgesi. (2017). <http://www.ogadennet.com/wp-content/uploads/2012/02/ogaden-map.jpg> Erişim Tarihi 10 Nisan 2017.
- Okur, İ. (2009). *Afrika Zengin Ama Yoksul*. Bursa: OKURSOY Kitapları.
- Omar, M. S. (2008). Hükümetler Arası Kalkınma Otoritesi (IGAD). *Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi*. 26 Kasım 2008 Erişim Tarihi 20 Ağustos 2017. http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/3646/hukumetler_arası_kalkınma_otoritesi_igad
- Öğüt, S. (2013). Başarısız Devlet Kavramının İncelenmesi. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (MÜHF- HAD)*, 19(3), 163- 178.
- Özalp, O. N. (2014). Uluslararası İlişkilerde Başarısız Devletler Sorunsalı ve Bu Sorunsalın Uluslararası Hukuka Etkileri. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası (İÜHF)*, LXXII(1), 349- 362.
- Özdemir, A. M. (2010). *Ulusların Sefaleti: Uluslararası Ekonomi Politığe Marksist Yaklaşımlar*. Ankara: İmge Yayınları.
- Özdemir, A. M. (a) (2011). *Güç, Buyruk, Düzen*. Ankara: İmge Yayınları.
- Özdemir, A. M. (2012, Eylül-Ekim-Kasım). Tarihsel Bağlamında Emperyalizm. 21. *Yüzyılda Sosyal Bilimler*, 1, 92- 120.
- Özey, R. (2014). Afrika Kıtası'nın Panoraması: Siyaset, Toplum ve Ekonomide Farklılıklar ve Benzerlikler. İ. Ermağan (Ed.), *Dünya Siyasetinde Afrika 1* içinde (1- 47). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Özkan, M. (2014). Doğu Afrika Jeopolitiği ve Türkiye'nin Somali Politikası. *Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA)*, 40, 1- 136.
- Öztürk, M. (2010a). Somali: Afrika Boynuzu'nun İstikrarsız Ülkesi. K. İnat, B. Duran ve M. Ataman (Ed.), *Dünya Çatışmaları Çatışma Bölgeleri ve Konuları Cilt II* içinde (171- 197). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Öztürk, M. (2010b). Aden Körfezi ve Somali Açıklarında Deniz Haydutluğu Sorunu. K. İnât, B. Duran ve M. Ataman (Ed.), *Dünya Çatışmaları Çatışma Bölgeleri ve Konuları Cilt II* içinde (769- 788). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Pieterse, J. N. (2011). Global Rebalancing: Crisis and the East-South Turn. *Development and Change*, 42(1), 22- 48.
- Rumelili, B. (2014). Batı Merkezilik ve Postkolonyalizm. E. Balta (Ed.), *Küresel Siyasete Giriş Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler* içinde (203- 220). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Rüma, İ. (2008). Uluslararası Toplum ve Egemenlik: Bosna Hersek Örneği. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 63(1), 237- 272.
- Said, E. W. (2004). *Kültür ve Emperyalizm Kapsamlı Bir Düşünsel ve Siyasal Sorgulama Çalışması*. N. Alpay (Çev.). İstanbul: Hil Yayın.
- Salah, M. O. (2015). *Kuzey Somali'de Osmanlı Hâkimiyeti (1559- 1916)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Sancak, K. (2013). Güvenlik Kavramı Etrafındaki Tartışmalar ve Uluslararası Güvenliğin Dönüşümü. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6, 123- 134.
- Sander, O. (2009). *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e* (18. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Sander, O. (a) (2002). *Siyasi Tarih 1918- 1994* (10. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Sandıklı, A. ve Kaya, E. (2012, Mart). Uluslararası İlişkiler Teorileri ve Barış. A. Sandıklı (Ed.), *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri* içinde (133- 164). Ankara: BİLGESAM Yayınları.
- Sandıklı, A. ve Kaya, E. (2013, Bahar). Barış Kavramına Teorik Yaklaşımlar ve Küresel Yönetişim. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimleri Dergisi*, 12(23), 59- 79.
- Sarı, B. (2012, Bahar). Amerikan Ulusal Çıkarları ve Afrika. *Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 95- 119.
- Schneckenner, U. (Hg.) (2004). State at Risk Fragile Staaten als Sicherheits- und Entwicklungsproblem. *Stiftung Wissenschaft und Politik - Studie*, 43, Berlin, 5- 28.
- Sen A. (1999). *Development as Freedom*. New York: Alfred A. Knopf
- Somali'de Başkanlık Seçimi Hangarda Yapıldı. (2017, 9 Şubat). BBC Türkçe, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38919018>
- Somali'de Yeni Başbakan ' Hasan Ali Hayri' Oldu. (2017, 23 Şubat). Anadolu Ajansı, <http://aa.com.tr/tr/dunya/somalide-yeni-basbakan-hasan-ali-hayri-oldu/756417>
- Sönmez, S. (1995). Kalkınmanın Finansmanı, Emperyalizm ve Finansal Serbestlik Üçgeninde Dış Borçlanma. *Ekonomik Yaklaşım*, 21(75), 123- 140.
- Şahin, B. (2013). *Somali'de Devletsizlik Deneyimi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Şatana, N. S. (2014). İç Çatışma: Nedenler, Mekanizmalar, Aktörler. E. Balta (Ed.), *Küresel Siyasete Giriş Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler* içinde (303- 320). İstanbul: İletişim Yayınları.

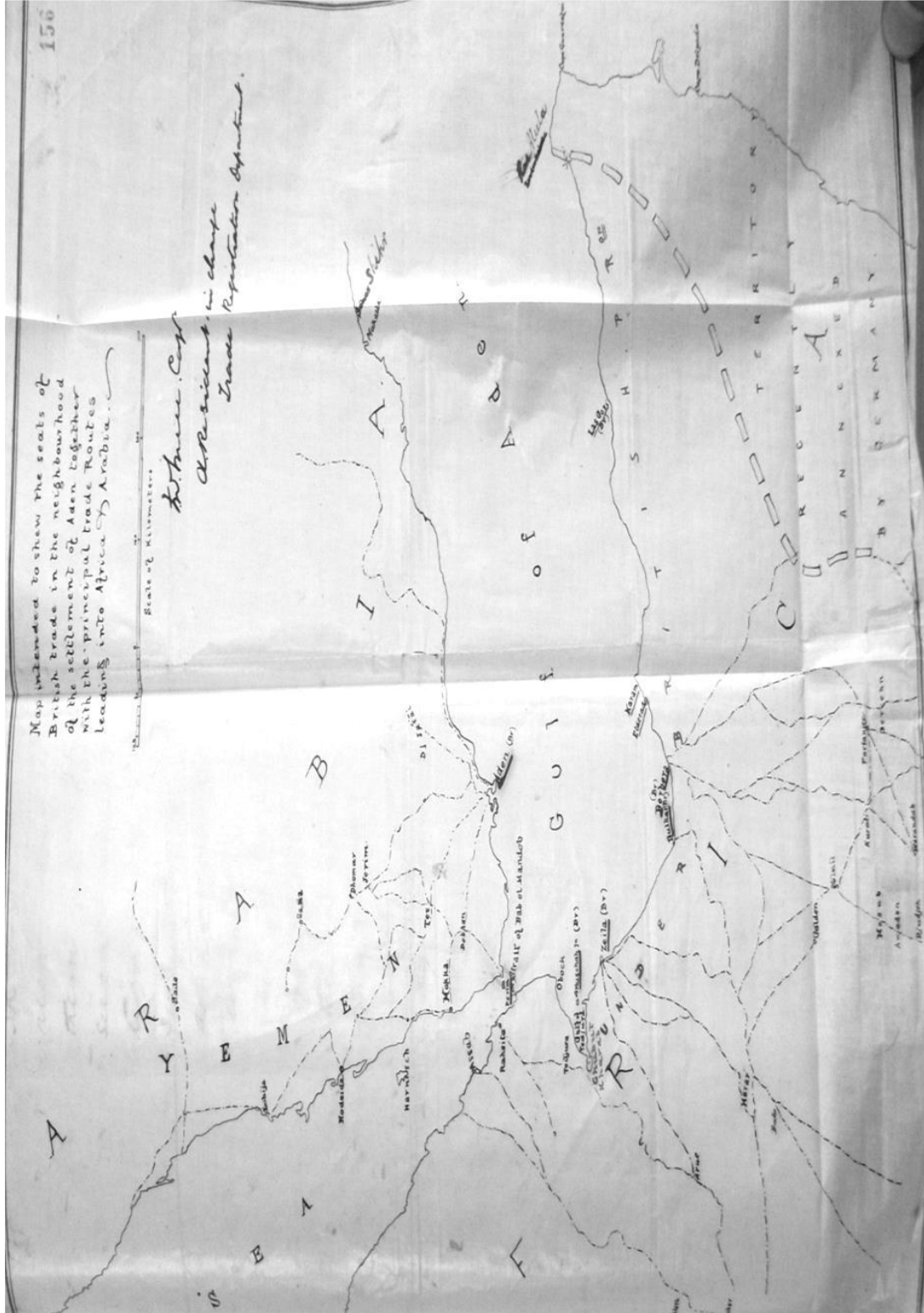
- Şener, B. (2017). *İnsanlığın Olağan Durumu 'Savaş' ve Bir Medeniyet Hali 'Barış' Üzerine*. Erişim Tarihi 26 Mayıs 2017. http://www.bulentsener.com/FileUpload/op399503/File/bulent_s%C2%9Eener_tebliğ_tam_metin.pdf
- Tandoğan, M. (2013). *Afrika'da Sömürgecilik ve Osmanlı Siyaseti(1800- 1922)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Tepebaş, U. (2013). *Dönüşüm Sürecindeki Sahra Altı Afrika Kalkınma, Güvenlik ve Ortaklık*. İstanbul: TASAM Yayınları.
- Thürer, D. (1999, December). The “Failed State” and International Law. *International Review of the Red Cross*, 81(836), 731- 761.
- Tosunoğlu, B. T. ve Erden, C. (2014). Kuzey-Güney Ayrımı ve Güney'in Yükselişi: Kalkınma retoriğinde Yeni Kutuplaşma Tartışmaları. *Finans, Politik & Ekonomik Yorumlar*, 51(590), 19- 31.
- Treaty of Peace with Italy. (2017). Section IV- Italian Colonies, Article 23, Erişim Tarihi 14 Temmuz 2017. <https://www.loc.gov/law/help/us-treaties/bevans/m-ust000004-0311.pdf>
- Turgut, A. (2006, Kasım- 2007, Şubat). Türleri, Nedenleri ve Göstergeleriyle Finansal Krizler. *TÜHİS (Türk Ağır Sanayii ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası) İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 20(4- 5), 35- 46.
- Tüysüzoğlu, G. (2016, Bahar). Ukrayna, Başarısız Bir Devlet mi?. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 49, 47- 78.
- Uğur, H. (2005). *Osmanlı Afrikası'nda Bir Sultanlık Zengibar*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Uğurlu, G. (2012). *Uluslararası Hukuka Üçüncü Dünya Yaklaşımları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Uğurlu, G. (2014). Marksizm. M. Şahin ve O. Şen (Ed.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri Temel Kavramlar*. Ankara: Kripto Yayınları.
- Yeşilyurt, T. (2004). İslam, İman ve Fundamentalizm. *Kelam Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 83- 94.
- Yıldız, Z. (2013). *Politika Sözlüğü*. İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- Yıldızoğlu, E. (1996). *Globalleşme ve Kriz*. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Yılmaz, A. (2013). *Küresel Dünyada Uluslararası İlişkiler Teori- Temel Kavramlar- Yeni Gelişmeler*. Ankara: Kadim Yayınları.
- Yılmaz, K. (2014). Ülke Savunmasından Küresel Dini İstismar Eden Terörizme: “El-Şebab” Örneği ve Türkiye Açısından Yansımaları. *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, 5(1), 27- 48.

EKLER

- EK 1.** Aden Körfezi ve çevresinde İngiliz Tüccarların  kamet Ettiği Yerler İle Arabistan ve Afrika  çlerine Doğru Ticaret Yolları (FO 78/3957).
- EK 2.** 1828'de Aden Körfezi'nde Burburra (Berbera) Limanı (FO 925/1025).
- EK 3.** Büyük Somali Haritası
- EK 4.** Afrika  lkelerinin Bağımsızlık Tarihleri
- EK 5.** Afrika Boynuzu ve Somali'deki Parçalı Yapı
- EK 6. a)** Somali'de Devletin Olduğu Dönemlerde  atışmaların Yaşandığı Bölgeler **b)** Somali'de Devletin Olmadığı Dönemlerde  atışmaların Yaşandığı Bölgeler

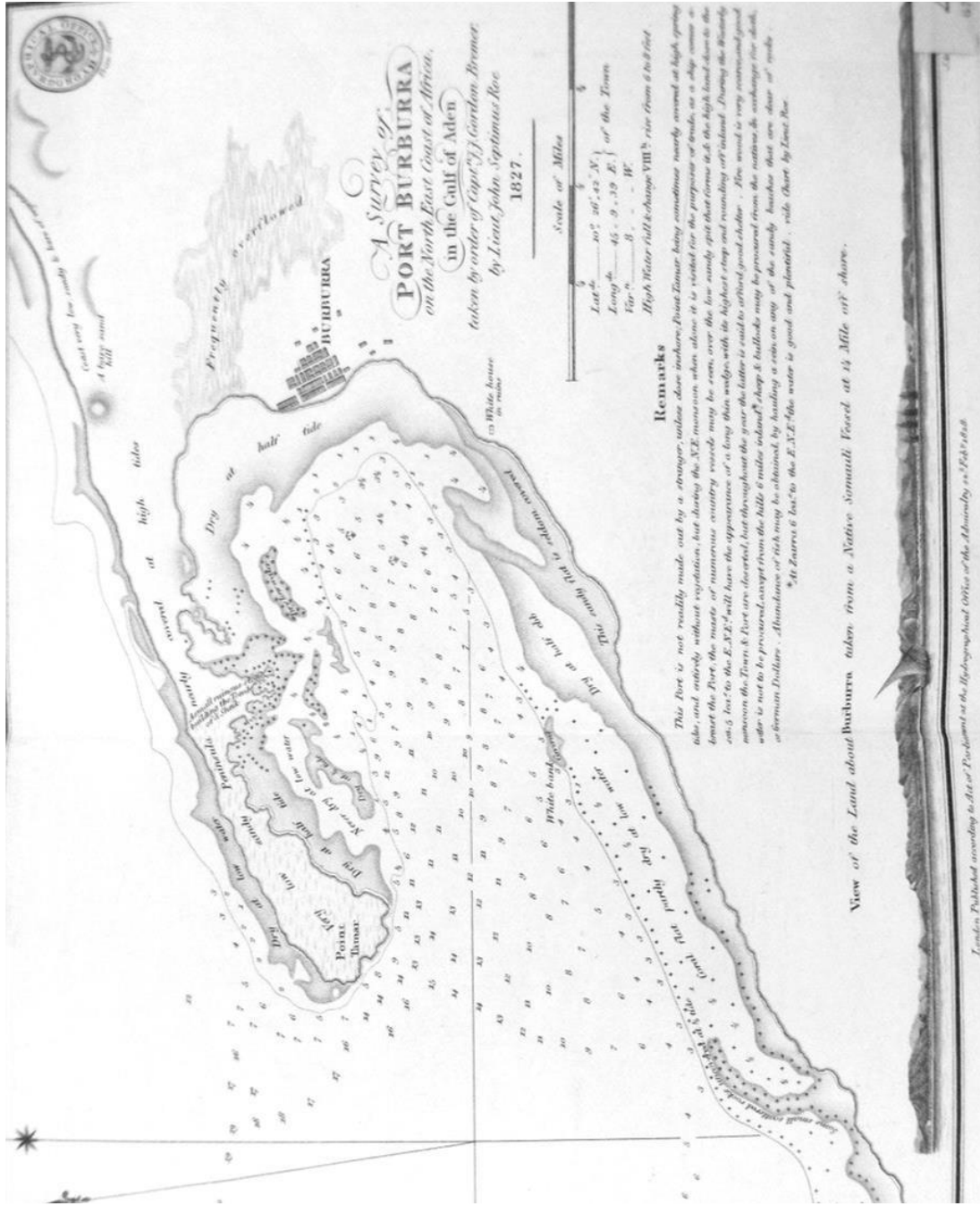
EK 1. Aden Körfezi ve Çevresinde İngiliz Tüccarların İkamet Ettiği Yerler İle Arabistan ve Afrika İçlerine Doğru Ticaret Yolları (FO 78/3957).

Kaynak: Osmanlı Arşivleri, (akt.) Durmuş Akalın (2014, Temmuz). Somali'de Berbera Limanı ve Osmanlı Devleti'nin Bölge Üzerindeki İddiaları(1839- 1894). *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXIX/1, Temmuz 2014, s. 32

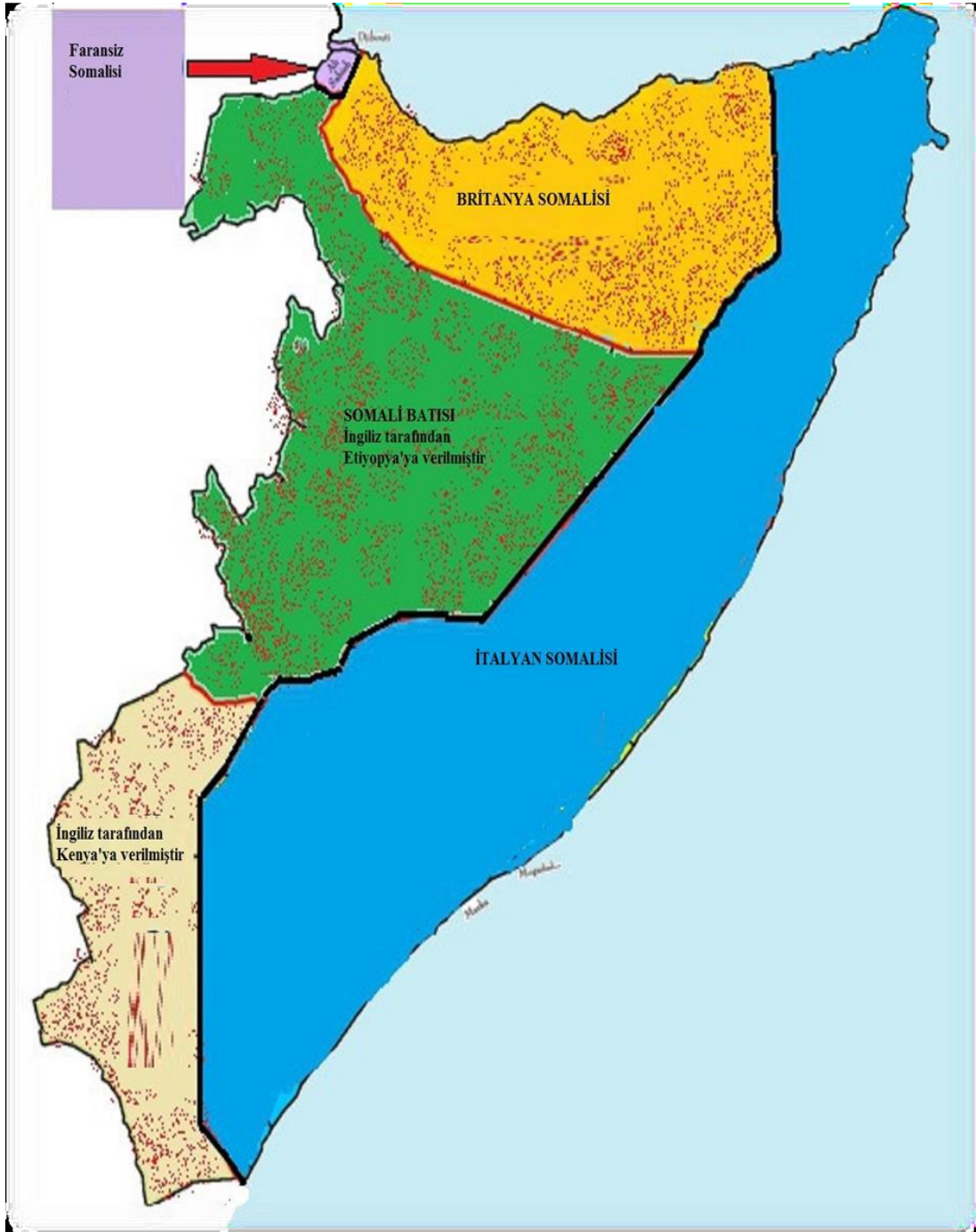

EK 2. 1828'de Aden Körfezi'nde Burburra (Berbera) Limanı (FO 925/1025).

Kaynak: Osmanlı Arşivleri, (akt.) Durmuş Akalın (2014, Temmuz). Somali'de Berbera Limanı ve Osmanlı Devleti'nin Bölge Üzerindeki İddiaları(1839- 1894). *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXIX/1, Temmuz 2014, s. 31.

EK 3. Büyük Somali Haritası

Kaynak: <https://somalifuture.files.wordpress.com/2012/06/555px-somali1.jpg> (akt.) Mohamed Osman Salah (2015). *Kuzey Somali'de Osmanlı Hâkimiyeti (1559- 1916)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, s. 101.

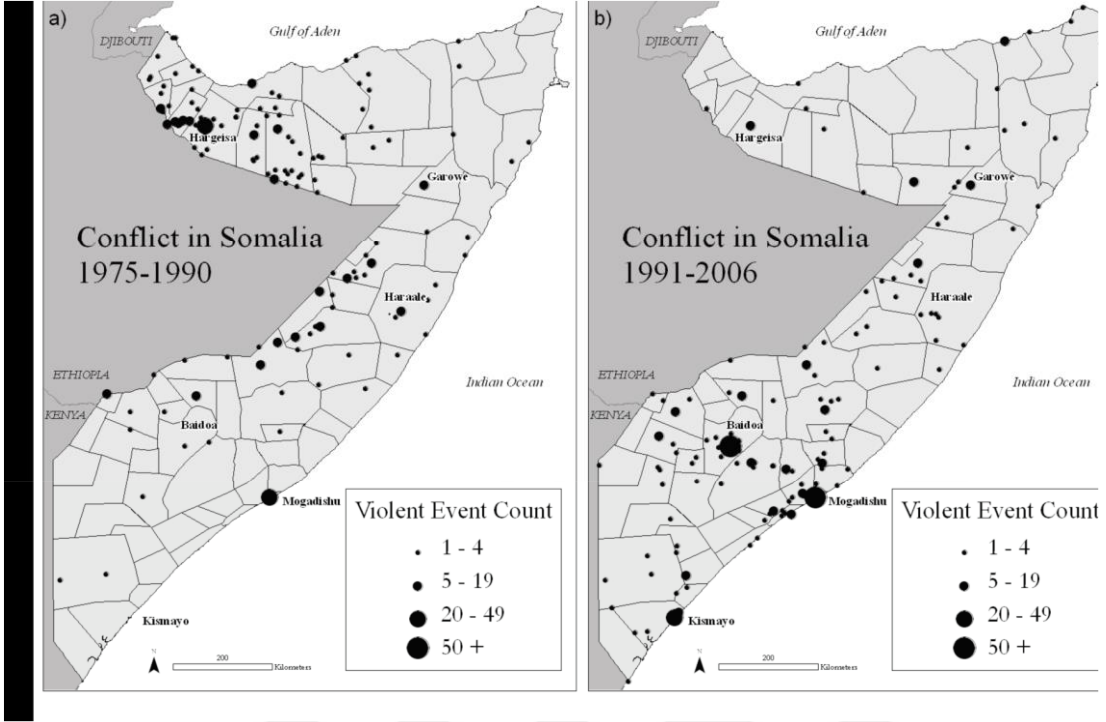
EK 4. Afrika Ülkelerinin Bağımsızlık Tarihleri

Kaynak: Eylem Eyryce (2008). *Cezayir'in Fransız Sömürgeciliğine Karşı Yürüttüğü Bağımsızlık Mücadelesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, s. 186.

EK 6. a) Somali'de Devletin Olduğu Dönemlerde Çatışmaların Yaşandığı Bölgeler b) Somali'de Devletin Olmadığı Dönemlerde Çatışmaların Yaşandığı Bölgeler

Kaynak: Andrew Linke and Clionadh Raleigh (2011). State and Stateless Violence in Somalia. *African Geographical Review*, 30(1), p. 55.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı, Soyadı : Esra ÇAKMAK

Doğum Yeri ve Yılı : Sultandağı, 1991

Yabancı Dili : İngilizce

Almanca

E-posta : esra_cakmak11@hotmail.com

esrackmk11@gmail.com

Eğitim Durumu

Lisans: Ahi Evran Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Yüksek Lisans: Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler ABD Anabilim Dalı